

Charles Simic versei 3

Csányi Vilmos-Tóth Balázs: Hiedelem minden gondolatunk (esszé) 8

Elfriede Jelinek: Oltalmazandók (színmű) 11

Halmosi Sándor versei 21

Tzveta Sofronieva versei 23

Jonathan Franzen: Amikor az új szárny elszakadt a régi kastélytól (próza) 31

Domokos Johanna: Revolver (versciklus) 34

Lackfi János: New York-i elégia (vers) 46

Kele Fodor Ákos: A szív vége (próza) 48

Bakos Gyöngyi kisprózái 60

Garaczi Zoltán: Láncra vert Kerberoszok (tanulmány) 64

Gintli Tibor: Esterházy Péter *Estije*

mint Kosztolányi-értelmezés (tanulmány) 70

Szalagyi Csilla versei 80

Halmi Annamária: Kapaszkodni minden fogantyúba

(Takács Zsuzsa: *A sóbálvány*) 85

Jász Attila: Álomverzió (vers) 89

Szabó Márton István: Nyújtani a lehetőség-takarót (filmkritika) 90

Fülöp Péter: „Road” (Burger Péter képei) 93

A borítón és a lapzárókon Burger Péter fotói

E SZÁMUNK SZERZŐI:

Bakos Gyöngyi író (Bp.), Csányi Vilmos etológus, író (Bp.), Csörgő Viktória fordító (Bp.), Domokos Johanna költő, fordító (Berlin), Franzen, Jonathan író (New York), Garaczi Zoltán kritikus (Kecskemét), Fülöp Péter fotóművész (Győr), Gintli Tibor irodalomtörténész (Bp.), Halmi Annamária kritikus (Bp.), Halmosi Sándor költő, fordító (Bp.), Jász Attila kultúrközvetítő (Gerecse), Jelinek, Elfriede író (Ausztria), Kele Fodor Ákos költő, író (Bp.), Kovács Ildikó Eszter fordító (Bp.), Lackfi János költő, író, fordító (Zsámbék), Simic, Charles költő (New York), Sofronieva, Tzveta költő (Berlin), Szabó Márton István költő, filmkritikus (Szigetmonostor), Szalagyi Csilla irodalomtörténész, költő (Bp.), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Tóth Balázs etológus (Bp.)

A SÚGÓ

Az, aki egész idő alatt
 Ebben az üres színházban suttogott,
 És akinek alig hallottam a hangját –
 Vagy hallani véltem,
 Saját gondolataimba merülten.

Uram, könyörülj szegény lelkemen! –
 Ez volt a szövegem,
 De nem tudtam elmondani,
 Mert futkosott hátamon a hideg,
 Mint megannyi fehér egér.

És mikor végre kinyögtem,
 Nem volt visszajelzés.
 Egy árva tapsot, egy kuncogást
 Reméltem mindössze,
 Nem ezt az irdatlan semmit.

* **Charles Simic** (alias Dušan Simić) szerb származású amerikai költő, esszéista és filozófus 1938-ban született Belgrádban. Tizenhat éves volt, amikor anyjával és öccsével csatlakozni tudott apjához, aki 1944-ben emigrált az USA-ba. Egyetemi tanulmányait Chicagóban és New Yorkban végezte. 1959-től publikál, 2005-től 2007-ig a *Paris Review* társszerkesztője, 2007-2008 között az Egyesült Államok koszorús költője volt. Pulitzer-, Wallace Stevens-, Robert Frost-, és Zbigniew Herbert-díjas. Francia, horvát, macedón, szerb és szlovén nyelvből készített műfordításaiért a Nemzetközi PEN Club díjában részesült. A New Hampshire-i Egyetem professor emeritusa.

4 A RIADALOM

Ablakok százai telnek meg arcokkal
Mert történt valami az utcán,
Valami, amit senki nem tud mire vélni,
Mert nem volt se tűz, se sikoltozás, se lövöldözés,
És mégis mind odagyűltek,
Egyesek eltakarják gyerekük szemét,
Mások kihajolva kiabálnak
A mélyen alattuk jövő-menőknek,
Akik olyan nyugodtak és derűsek,
Mintha vasárnapi sétájukat tennék
Egy kevésbé erőszakos évszázadban, mint a mienk.

DRÓT VÁLLFÁK

Elég nekik
Egy piros ruci,
Hogy illegni kezdjenek
Az üres szekrényben.

Hogy a szélsők
Megbökjék egymást,
És csattogjanak, mint a kötőtűk
Vagy a rossznyelvek.

ZSOLTÁR

Már régóta töröd a fejed, ó Uram,
A világ vezetőin, ezeken az örülteken.
Mancsuk messzire elér,
És bizonyára megijesztett.

5

Egyikük árnyéka rám vetült.
Napom hidegre fordult.
Rettegés és bátorság közt vergődtem
Fiam szobájának legsötétebb sarkában.

Szemem Téged keresett, kiben nem hiszek.
A virágok szépítésével,
A báránycák anyjukhoz terelésével törődtél,
Vagy tán még azzal sem?

Tavaszkodott. A gyilkosok virgonc,
Pajkos kedvükben voltak,
És a te papjaid álltak mellettük,
Hogy végső búcsúnk illendő legyen.

A BEBOCSÁTKOZÓ

Keresztes Szt. János sötét szemüvegben
Elment mellettem az utcán.
Avilai Szt. Teréz, a szép és komoly,
Hátat fordított nekem.

„Drágalátos – sziszegték –, ideje eszmélned!”

Vak gyermek voltam, felhúzó játék...
A halál piros simlabdája
Egy bizonyos utcasarkon,
Ahol bőröndből seftelnek.

A város, mint egy hatalmas mozi
Tompított fényekkel.
Már elkezdődött az előadás.

Rengeteg homályos alak egy kusza történetben.

Az előlem bujkáló nagy titok: tudni, ki vagyok...

6

A Megváltó és a Szűz

Tágra nyílt szemekkel a templomban,

Ahova elbújni jött a gyilkos...

A friss hóban a járdán nyomok voltak,

Melyeket meztelen láb hagyhatott.

Egy ismeretlen vezeklő irányít engem.

Valójában nem tudtam hova megyek.

A lábam lefagyott,

A gyomrom korgott.

Négy kapucnis ifjonc állta utamat,

Három pléhpofa, egy eszelős vigyori.

Odaadtam nekik a fekete esőkabátomat.

Folyvást az Isteni Szeretetre

És a Teljességre gondoltam, és ez eltorzított.

Valaki másnak néztek az emberek.

Idegen neveket kiáltottak utánam.

„Keresek valakit, akinek eladom a lelkem” –

Suttogta egy részeg, aki követett

És közben végigmért tetőtől talpig.

Amegadott címen

Hatalmas X volt minden ablakon.

Bekopogtam, de senki nem válaszolt.

Aztán egy néger lány odajött mellém a lépcsőre.

Addig dörömbölt, míg megfájdult az ökle.

Alma* volt a neve – ami jó jel.

Ismert valakit, aki egy ősi sumér királynő hangján

Eligazította az élet rejtelseiben.

Vacogva, vizes lábbal toporogva

Hosszan beszélgettünk erről.

Meg kell őriznünk nyugalmunkat, fejtegettem,
Még akkor is, ha reng a föld,
És szüntelen figyelni magunkat,
Mintha vadidegen volnánk.
Például egyszer Chicagóban megpillantottam
Egy férfit a borotválkozó tükörben.
Meztelem válla és arca az enyém volt,
De a szeme megrémített!
Egy szűrős, mindentudó szempár!

Miután elváltunk, az éj, a hideg, a végtelen séta
Egyfajta önkívületbe hozott. Szedtem a lábam,
Mintha üldöznének, próbáltam felmelegedni.

Ott volt az East folyó, ott volt a Hudson,
Úgy csillogott a vizük, mint szentélyben a mécsolaj.

És bekövetkezett valami magasrendű,
Amire sose lesznek szavak.

Az ég tele volt rohanó felhőkkel és magas épületekkel,
És forgott, örvénylett csendesen.

Az egész városban hallani lehetett, ha egy tű leesik.
Higgyenek nekem!
Úgy hallottam, leesett egy, és elindultam megkeresni.

(Szilágyi Mihály fordításai)

*Alma: latin eredetű keresztnév. Jelentése: kegyes, tápláló.

A létezés értelme és az élet jelentése

A különböző viselkedésformáknak általában megvan a saját konkrét funkciója, amire azt az állat, vagy esetünkben az emberösök használják, de könnyű

8 Csányi Vilmos - Tóth Balázs

HIEDELEM MINDEN GONDOLATUNK

belátni, hogy egy-egy funkció működése mellett sok más nem feltétlenül tervezett hatás is kialakulhat. Az emberre jellemző, hogy nemcsak az érdeklő, amit közvetlen tevékenységével éppen

végez, hanem az is, hogy az adott munka hogyan illik be a nagyobb egészbe, hogyan valósul meg valamilyen kitűzött cél. Ez oka annak, hogy az ember folytonosan keresi a folyamatok, dolgok „értelmét”. Miért így van, miért nem másképpen. Sok időt töltünk azzal, hogy a komplex társadalmi, természeti folyamatokat megértsük, ami azt jelenti, hogy képesek vagyunk az “egész” értelmes, kisebb, egymással funkcionálisan összefüggő részekre bontani és újra összerakni. Az is egyértelmű, hogy ebben a szétbontási-összerakási-szerkesztési folyamatban nagy szerepet játszanak meglévő hiedelmeink. Ha gyermekkorunkban arra tanítanak, hogy gonosz farkasokkal vagyunk körülvéve, akkor később hajlandóak leszünk minden rosszban a farkasok tevékenységét gyanítani, hiszen így kaphatunk értelmes képet a körülöttünk történő eseményekről.

A sokféle jelenség, dolog között az egyik jelentős valami az éppen saját magunk. Az ember tehát általában nem elégszik meg azzal, hogy jól lakott, van pihenőhelye, nem szomszjas, tehát békésen nyugodhat és elégedett lehet a világgal, hanem folyamatosan keresi a saját létének értelmét a nagy kerek egészben. A társadalmak a legkülönfélébb segítséggel szolgálnak ehhez az emberi kívánsághoz legelső sorban a vallások, amelyek mindegyike igyekszik az egyént a világ folyamataiba megnyugtatóan elhelyezni, értelmet adni létezésének. De sok más szerveződés is végez ilyen szolgáltatást. Légy jó katona, vitéz harcos, és az életed értelme a tökéletes szolgálat, kis csavar vagy a nagy gépezetben, de fontos, és ezért élsz. A család is értelmezi saját magát. Anyának, apának szociális funkciói vannak, és ezek teljesítése adja életük értelmét. Sok gyerek, sok unoka világra segítése megadja a létük értelmét, persze csak akkor, ha hisznek ebben. A korai társadalmak nehéz körülmények között éltek, szüntelenül dolgozni, esetenként küzdeni kellett a pusztá megmaradásért, tehát nem volt nehéz az embereknek életük értelmét megtalálni. A modern társadalmakban a szolgáltatások dominálnak, a technológiák fejlettsége rengeteg ember tesz feleslegessé és ezzel életük értelmét is megkérdőjelezi. Ezért foglalkoztat manapság annyi sokunkat az élet

értelmének keresése. Ezt a gondolatot már korábban filozófiai és pszichológiai művekben megfogalmazták, ahogy azt is, hogy az emberi lét értelme mindig az egyéntől mások felé mutat. Reméljük, megtoldottuk azzal, hogy bár abszolút értelemben senki életének nincs értelme, mert nincsen abszolút egész, amibe élettevékenységünk beilleszthető, de evolúciós örökségünk az, hogy keressük a megoldást, és szerencsés az, aki a munkához, a hobbihoz, a családhoz, a hivatáshoz fűződő hiedelmekben ezt megtalálja.

A szerencse azonban forgandó is lehet, ugyanis életünk különböző szakaszaiban átrendeződnek a minket körülvevő társas viszonyok, elköltözünk, új munkahelyre kerülünk, szülők vagy nagyszülők leszünk, s ekkor mindig újra és újra meg kell lelnünk életünk jelentését. Minden kultúra felajánl olyan hiedelmeket, amik jelentéssel szolgálhatnak egy adott életrészekben vagy egy adott életterületen. Míg törzsi társadalmakban ezek a hiedelmek egy áttekinthető valóságra vonatkoznak, addig a nagy komplexitású modern társadalmakban meghatározódtak az elképzelhető valóságok, annyiféle módon be lehet rendezni az életet, hogy az egyénre hárul a feladat, hogy ezeket a hiedelmeket alkalmazza saját, konkrét életkörülményeire. Egy adott életterület is kihívás elé állíthat bennünket, az évek során a munkahelyünk átrendeződik, a kollégák jönnek-mennek, a szaktudásunk gyarapszik, az elismerést ugyan learatjuk, de mindig ugyanazért, miközben a napi feladatainkat már untatnak minket. Egyre kevésbé érezzük úgy, hogy helyünk van a munkahelyen vagy a hivatásunkban. Ha a meglévő vágyáron haladunk tovább, a jelentés előbb-utóbb teljesen kiveszik, s divatos szóval élve kiégünk. A kilépés azonban azzal a veszéllyel fenyeget minket, hogy talán nem sikerül újra egy jó munkaéletet felépítenünk. Találkozhatunk magazinok vagy önségítő könyvek lapjain azzal a hiedelemmel, hogy folytonos megújulás útján lehet a modern világban jelentéssel teli életet élni, gyakorta azzal a felhanggal, hogy a kockázatás legtöbbször a helyes döntés. Rendkívül nehéz látatlanban az egyik vagy a másik lehetséges kimenetet felmérni és döntést hozni. Mint már korábban kifejtettük, az ember akkor érzi jól magát, ha az őt körülvevő valóság viszonylag kiszámítható és stabil. Valószínűleg érdemes azt a készséget elsajátítani, hogy az ember időnként képes legyen újra feltalálni önmagát, újra megalkotni jelentését.

Egy pszichológus, Baumeister és kutatócsoportja szerint a lét értelmével kapcsolatos hiedelmek, bár átfednek a boldogsággal kapcsolatos hiedelmekkel, nem ugyanazt jelentik. Nyugati kultúrkörben végzett vizsgálatokban azt találták, hogy a boldogság összefügg azzal, mennyire tudjuk vágyainkat és igényeinket kielégíteni, azonban ennek nincs sok köze ahhoz,

mitől érezzük értelmesnek az életet. A boldogság inkább annak függvénye, mennyit kapunk az élettől, az értelem pedig attól függ, hogy mennyit adunk vissza másoknak. Napi aggodalmak és szorongás mellett is lehet jelentésteli az életünk, de a boldogságunkat ez gátolja. Ha én-hiedelmeinket úgy építjük fel, hogy a múlt, jelen és jövő hiedelmei összefüggő egészet alkotnak, több értelmet fog hordozni életünk, de ha sokat töprengünk a jelenen és a jövőn, kevésbé fogjuk magunkat boldognak érezni. A boldogság maga is egy hiedelemegyüttes, mely különböző formában jelent meg az idők folyamán. Csak egy példát kiragadva, az ókori görögök egy hiedelme szerint az ember boldogulását az eredményezte, ha erényes életet élt. Arra a hiedelemre, hogy az örömteli élet önmagában az élet célja, amit az emberek még ebben az életben elérhetnek, nem pedig a túlvilágon, utalást először a 18. században találunk. Az is egy fiatal hiedelem, hogy az egyén kezébe veheti sorsát, s nemcsak a sors vagy valami isteni akarat dönti el, hogy élete szerencsés vagy inkább balszerencsés lesz. Természetesen az embernek megvannak azok a biológiai adottságai, hogy érzékleti örömeket éljen meg, de hogy mi töltsen el igazán jutalmazó érzéssel, hogy tele a hasa, vagy egészséges a családja, azt a boldogsággal kapcsolatos hiedelmek szabályozzák.

A létezés értelmének keresése mellett igen sokszor foglalkozunk azzal a bonyolult kérdéssel is, hogy miért van egyáltalán élet, mit jelenthet az, hogy létrejött a gondolkodó ember? Van-e valamilyen küldetése? Milyen legyen a viszonya más életformákhoz, növényekhez, állatokhoz? Ezek a kérdések az ősi időkben sokkal egyszerűbbnek tűntek, és a megélhetés problémáin kívül alig foglalkoztak ilyesmivel. Ma fontosnak tartjuk ezeket, keressük a világegyetem hozzánk hasonló intelligens életformáit. Kíváncsiak kutatjuk, hogy mi magunk, mint emberiség, mennyire vagyunk egyediek vagy mennyire tartozunk az intelligens idegen fajok közösségéhez. Az az érdekes, hogy ezekhez a kérdésekhez nem úgy jutottunk el, hogy találkoztunk idegen fajok egyedeivel vagy jeleivel, csupán képesek vagyunk elgondolni ezek létezését, és akkor a megválaszolendő kérdések azonnal felmerülnek. Lehet, hogy ezek okos kérdések és idővel válaszokat is kapunk, lehet, hogy csak a gondolat-szerkesztő elme játékaiként, mint a manók és a tündérek.

Élünk. Élünk. Fő, hogy élünk, ennél sokkal több erről, azóta, hogy elhagytuk szülőföldünket, nemigen mondható. Ki néz ránk kegyesen, menekülőkre? Ha néznek, lenéznek minket. Menekülünk, nem törvényes büntetés elől futva, mégis elítél mindenki ott is, itt is. Életünk tudható része a múlté, megfulladt a rá nehezedő jelenségek rétege alatt, nem tárgya már a tudásnak semmi, már nincs is olyan, hogy tudás. Nincs szükség rá, hogy bármit is szavakba

Elfriede Jelinek 11

OLTALMAZANDÓK

Színmű (részlet)

foglaljunk. Próbáljuk elolvasni az idegen törvényeket. Nekünk nem mondanak semmit, mi nem tudunk meg semmit, minket feladnak, mint egy csomagot, aztán nem jönnek értünk, jelenünk meg itt és itt, menjünk ide és ide, igen, de hol vethetnénk meg a lábunkat, hol találhatnánk jobb szívű tájra, melyik ország földjére léphetnénk? Egyikére sem léphetünk úgy, hogy meg ne ütököznének velünk. Megütközve állunk. Megint elküldenek. Lefekszünk a templom hideg kövére. Aztán felkelünk. Nem eszünk. Pedig ennünk kell, de legalább innunk. Kezünkben egy ilyen ág, a béke jele, pálmaág, nem, olajág, igen, olajfáról törtük, meg még itt van ez a köteg ízé, mind teleírva; másunk nincs is, kinek nyújthatjuk át ezt a köteget, megírtunk már vagy két tonna papírt, persze segítséggel, most mindenki tartsa magasra, igen, a papírt, mert papírjaink nincsenek, csak ez a papír, kinek adhatjuk oda? Önnek? Tessék, itt van, de ha nem csinál vele semmit, akkor le kell másolnunk még egyszer, ki kell nyomtatnunk még egyszer, ugye érti? Ó, magasság istenei, imára kulcsoljuk kezünket, igen, rólatok van szó, tekintetek ránk, hozzátok fohászodunk! A város, az ország, a Duna fénylő tükre mind a tiétek ott fent, de még inkább a tiétek itt lent, ó, ti keménykezű hatóságok: hol ezt mondjátok, hol azt, azt se tudjuk, mit tartsunk be, egy biztos, ti, földre szállt anyagok, plusz a mi mennyei atyánk, jól betartotok nekünk. Mit tehetnénk mi ellenetek? Nektek mindent szabad, ti bármit megtehettek. Ön ott: ha szépen kérjük, megmondaná nekünk, melyik isten lakik itt, illetve, melyik illetékes itt? Azt tudjuk, hogy itt a templomban melyik, de talán vannak más istenek is, valahol máshol, egy elnök, egy kormányfő, egy miniszterasszony, meg ezek a keménykezűek, ezek a súlyosan büntetőök, ezt már láttuk, nem, nem a holtak birodalmában, itt vannak mind egészen közel, például te, akárki vagy is, te, akárki is vagy, te, te, Jézus, Messzijas, Messie, mindegy, te, oltalmazó, őre a jámbor emberek házának, nem fogadtál be minket, magunktól jöttünk be a templomodba, oltalmat keresve; kérjük, segítsen, Isten, segítsen nekünk, ha már fövényes partját érinteni mertük, régebben, midőn még

ránk mosolygott a szerencse, egészen más partokat érintettünk, de most vajon hogyan tovább? Majd' odavesztünk a sós habokon, majd' odavesztünk a hegyekben, most itt vagyunk, ebben a templomban, holnap ott, abban a

kolostorban, hála az Isten úrnak, hála az elnök úrnak, az ő közbelépésüknek, közbeléptetésüknek hála, de hol leszünk holnapután?

12 És azután? Hol nem kapunk megint szállást, hol verekszünk ki magunknak megint fekhelyet, honnan hajítanak ki megint, hol fogjuk tudni elhantolni saját tetemünket, illetve ki fogja megtenni nekünk ezt a szívességet? Ki fog gondoskodni róla, hogy minket, földönfutókat is észre vegyenek, és közben ne iszonyodjanak tőlünk? Nézze csak, a patakok, a tengerpart, a bozotos tájék elűzöttjei, szülőföldjüket siratva hogy keseregnek, megzavarodva az őszanya, az elhagyott föld őket kísérő átkaitól, nézze csak, nézze, egyik se hivalkodik azzal, hogy ki volt az őse, nem is érne vele persze semmit, csak azt nem értjük: miért ilyen ádázul haragos, még ön is; miért is?! Régóta társunk a fájdalom, a jajgatás régóta társunk, de mit követtünk el, hogy ön, ön is félelemben tart minket, hogy félnem kell mindenütt, az enyéimtől, mivel elhagytam őket, félek, mi lesz, ha vissza kell mennem, de még jobban félek öntől, attól, hogy itt kell maradnom, attól, hogy nem maradhatok itt, most mindjárt elismeri, hogy igazam van, mindjárt igazat fog adni nekem: Ha annyira fél mindenütt, ahogy mondja, ezt fogja mondani, akkor miért jött ide, mondja? Félni, újra? Csak most ezen a barbár nyelven akar félni nekünk, ezen a nyelven, amit nem beszélünk és nem értünk, mindig ez van, mikor az ember valahol másutt van, hogy: most mi lesz, jaj, most mi lesz? Könyörögve szólunk ezen a nyelven, nem beszéljük és nem értjük, szemben önnel, aki tökéletesen bírja ezt a nyelvet, és még tökéletesebben az önfegyelmet, bír magával, miközben magán kívül áll az állomáson, a peron szegélyén, és onnan néz minket; kérem, erőltesse meg magát kissé, hogy tudomására jusson az, amit magától sose tudhatna, kérem!

Nézze csak uram, igen, ön, könyörögve fordulunk önhöz, valaki nemzett minket, egy férfi, és valaki megszült, egy nő, értjük, hogy ön ezt ellenőrizni akarja, de nem fogja tudni. Amikor valami valahol másutt van, akkor nem tudunk semmit, mert lehet, hogy ott minden másként van és amúgy is valahol másutt, vagyis az ismereteink ott a másholban semmisek. Videókat küldtek nekünk, a családomnak, amikor még volt családom, közben mindenki meghalt, mindenki, családom egyetlen tagja sincs már életben, csak én, aki most itt vagyok, és mit csinál most ön velem? Élek, és mit csinál ön velem? A horizont semmivé zsugorodik, a hegységnél véget ér, a tenger lyuk, tátongó torok, szakadék, tessék, egyikük sincs már itt és ott sincs már egyikük sem, csak én vagyok itt, vagyis én sem vagyok ott, és ha emlékeim nem csalnak, itt már mindenki meghalt, valahol másutt halt meg, de meghalt, én vagyok

az utolsó, kemény sors, hangosan panaszolom is, nekem jutott a legszomorúbb sors. Nézze csak, itt fejezték le két rokonunkat, aztán még maradtak egy páran, mobillal csináltam róluk képet, amíg még volt idő, most már nincsenek, nincsenek többé, már csak én vagyok, de ez a nehezen megfajtható végzet, mert hát hogyan is lehetne ez emberek műve?, nem engedélyezi nekem az itt tartózkodást, nézzék csak, mindjárt szét-szaggatom az ajándékba kapott farmeromat, az ajándék pulóvert, darabokra szabdalom az ajándék hátizsákot, mindjárt megőrülök, ezek mind az ő holmijaik, vitetem magamat az árral, a láthatatlan sodrással, mit érek velem? Semmit. Két unokatestvéremnek levágták a fejét, könnyörgök önhöz, tudom, hogy ön nem tesz ilyet velem, hogy ön ilyesmire nem képes, de hát az unokatestvéreim nem engem igazolnak? Az elvágott nyakukkal, a fej nélküli törzsükkel? Nem engem igazol, hogy ilyen szörnyőségeket álltam ki, mondd csak, te ugye nem akarsz, igen, te! Mi sötét bőrűek, tűző naphoz szokottak akkor visszafordultunk, vissza, de hová? Hogy fölkeressük a föld sötétjébe, a vég sötétjébe, a végleges éjbe hanyatlott társainkat, örök éjbe borultakat ott, ahol még nem vagyunk, de önként vagy nem önként mind oda tartunk – hát létezik ilyen úr, ilyen alnök vagy elnök, aki mindenkit befogad? Nem létezik. Ilyen mindenkihez jó, mindent befogadó valaki nincs. Vagy ha mégis volna, akkor meg a nagybetűs Mindenséget fogadná be inkább, a Mindent, mint bármilyen mást, mint minket, akik semmi vagyunk, és nem is fogad be senki – ki hallott már ilyet? Kihallgatni igen, de ki hallgatna meg minket?

Új Forrás 2017/7 – Elfriede Jelinek: Otlatmazandók
Színmű (részlet)

Rossz híreketek fogjuk költeni, de mit érdekel ez titeket, tudjuk előre, itt-tartózkodásunk úgysem legális, legális, legális, ez a kedvenc szavatok, itt tartózkodásunk nem lehet legális, mert akkor nekiállhatunk nemzeni, asszonyaink meg szülni, nekiállhatunk gürcölni, na ezt nem, de különben mindegy, mi lesz velünk, ti elfordíthatok arcotokat, könnyörghetünk napszám, hétszám, ti elfordíthatok arcotokat, nem számít az se, hogy beszennyeződik közben, mi akkor is kérve könnyörgünk, ti ott fönt, magasság fia, de ha nem kértek is belőlünk, az eddig kifejtettek alapján (erre az alapra senki se épít) továbbra is itt maradunk nektek gondnak, feladatnak. És még azt sem engeditek, hogy a visszaút (ki vágyik rá?, mi nem!, ti követelitek meg tőlünk), a visszamenet irányát mi határozzuk meg. Pedig hát mindegy nektek, hogy merre, csak menjünk, el, mihamar. Ez az utasítás, útilapu, amit most a talpunkra kötöttetek, arra kötelez, hogy menjünk vissza abba a ködbevesző országba, ahonnan jöttünk. Hol voltak legutóbb? Ott nyújtsák be a kérelmüket! Ezt követelitek tőlünk, valamit mindig követeltek! Két unokatestvéremnek, mind a kettőnek levágták a fejét, erre nincsenek tanúk, mégis van rá

tanú, ma mindenkinél ott a kamera, ott a térfigyelő mindenütt, ott helyben mindenre azonnal van bizonyíték, tessék, itt van, ezen a videón megnézheti, hogy fejeznek le két embert, hát nem iszonyatos? Nem hiszi el, hogy ezek az unokatestvéreim? Vannak rá tanúk. Nem hiszi. De látni látja, nézze

14 csak, itt van, ez a videó a családomé, ők már nincsenek, nincs többé családom, mindenki meghalt, de a videó megmaradt, senki se szégyelli magát emiatt, csak ön szégyenkezik miattam, pedig higgye el, önnek nincs annyi képzelőereje, ahhoz semmilyen képzelőerő nem elég, de önnek semmi sem elég, ön nem elégszik meg semmivel, ön soha nem elégei meg, hogy elhajtson innen olyanokat, akiket apa nemzett és anya szült, ön csak elhajtani tudja őket, csak ezt. És az, hogy nekik levágták a fejüket, az mit sem von le a többi szenvedésből, azokat mind ki kellett állni, mindenütt, és persze sokkal tovább. A szenvedések mindig tovább tartanak bármi másnál. A szenvedések tartósan hatnak, és tartósan nem hatnak meg senkit. A kutya se törődik a szenvedővel. Megölik apját, anyját, testvéreit, mit számít, semmit, mindez semmi, a képzeleteink mindig valamilyen tárgyra vonatkoznak, az alanyok nem számítanak, a halottak nem számítanak, semmik. A halottakra nem hivatkozhatunk, amikor azt igyekszünk logikusan levezetni, hogy miért folyomunk tartózkodási engedélyhez, mert hiszen itt minket akarnak le- és elvezetni, kicsatornázni mintegy a seholsembe, mint a folyókat, hogy többé ne legyen hol kilépnünk a medrünkéből, ne alkothassunk áradatot, ne zúduljunk többé a tengerbe, ne legyen többé hol kilépnünk és belépnünk, hogy nekik se kelljen többé kirúgniuk senkit, és nekünk legyen módunk többé tiltott belépésre. Elvezetni, kihajítani, aztán el velük, el velünk. Úgyis mindenki meghalt már, miért pont én, az utolsó maradnék életben? Ezt ön úgysem érti. Én sem értem. Mert ha az idő, ez a hármas egység, ez a háromszorosan egy, ha ez magába foglal is bennünket, nem, nem isten, nem a szentháromság, az sose jelent egyet, én a háromszorosan egy időről beszélek, és ez még sohasem egyesített semmit, csak minket, mint csoportot, összekockázott minket senkiből és semmiből, persze, nincstelenekből, de ha az idő, ahogy az előbb mondtam, nem tudom, hogy mondjam, de ha az idő, amely jelen, múlt és jövő egésze, ez a háromszorosan egy, a filozófus pedig, nem ismerem, de ő az, aki gondolkodik, ha a filozófus, ezek után a szintézis két bizonyítottan időképző módusához hozzátesz egy harmadik móduszt is, melyiket, melyiket? úgy, hogy mi megmaradjunk és ezáltal az időn kívül legyünk, hogy ebből az időből megint ki tudjunk keveredni, melyikből?, egy olyan móduszt tehát, egy harmadik móduszt, hogyhogy?, hiszen már van három, jelen, múlt, jövő, mindegy, ha ez így van, ahogy mondtam, nem én, ahogy mondtam volna, én is gondolkodhatnék úgy, nem tudom, mit jelent ez az Úgy, ha tehát és ráadásul még mindenféle meg-jelenítés, következképp a gondolkodás is – márpedig a mi gondolkodásunk önöknek nem fontos, ez önöket nem gazdagítja, ez tehát

nincs és nem is jelenvaló –, ha az a gondolkodás, vagyis az önök gondolkodása az időnek alávetett, akkor a szintézis eme harmadik módusza szükségképpen a jövőt alakítja, alkotja, formálja, nem olyan jövőt, ami a műveletlen embereké, de olyat sem, ami a művelt embereké, nem, ez a jövő senkié, hanem az idő valahogy úgy készíti el a jövőt, mint egy ruhát. És? 15

És akkor? Akkor, kérdem én, vajon az ország fejedelmei, főemberei, főurai, akiknek még megvan a fejük, szemben az én két unokatestvéremmel, az ország urai és helyettes főemberei, ők vajon – e gyors üzenet, e lassú üzenet, mindegy, csábításának engedve – közeledni fognak-e azért, hogy lássanak minket? Nem fognak. Az ország urainak és az ország helyettes főurainak és az ország urait helyettesítőket helyettesítő uraknak, ha ez tilos is, mert tilos, azért mi, jövevényekhez illően, józanul elbeszéljük, miért menekültünk ide, noha nem ontottunk vért, mindenkinek elmondjuk, nem kell, hogy helyettes legyen, becsszó, hogy elmondjuk mindenkinek, aki csak hallani akarja, de hát senki sem akarja, még a helyettes helyettese, az sem akarja, senki, de mi akkor is elmondanánk, elmesélnénk, hogyan menekültünk el, noha nem tapad kezünkhöz vér, nem tartozunk senkinek, holmi vérbűn nem terhel minket, pedig hát önök váltig azt állítják, hogy bűnös adósságok elől szöktünk el, elmondjuk hát, milyen volt és mért kellett büntelen mégis elmenekülnünk, hangunk kerüli a szemtelenséget, és nem lesz benne hamisság sem, nyugodtak, kedvesek, józanok és érthetőek leszünk, de önök akkor se fognak megérteni minket, hát hogyan is értenének meg, ha egyszer meg se akarnak hallgatni minket? Nem fognak megérteni, és szavaink az ürességbe hullanak majd, oda, ahol nincs nehézkedés, nehéz sorsunk hirtelen súlytalanná válik, mert a semmibe hullik, az üres térbe, az üres semmibe, ott fog majd lebegni, megmarad lebegő állapotban, a párában, az ürességben, igen. Igénytelen szemünkkel majd szelíden fogunk nézni, plédet és valami ennivalót kérve, mire önök, a helyettesek helyettesei, akik egyébként szintén nem itt állnak helyt magukért, hanem valahol máshol, azt mondják: na látják, az önök szeme egyáltalán nem igénytelen, hiába állítják ezt, hiszen önöknek igenis vannak igényeik! Ma plédet kérnek, vizet és ennivalót, de ki tudja, mit fognak kérni holnap? Az asszonyainkat, a gyerekeinket, a hivatásunkat, a házunkat, a lakásunkat? Mit fognak kérni holnap. Lehet, hogy ma még szinte semmi sem kérnek, vagy nem sok mindent, de mi lesz ebből holnap?, mi már tudjuk, sok minden, ezért vagyunk a helyettesek helyetteseinek helyettesei, azok mind tudják, mind tudnak mindent, és most már mi is tudjuk, bár mi ezt már korábban is tudtuk, tudtuk korábban is. Hogy? Mit mond? Ügyelünk rá, hogy ne beszéljünk hangosan, terjengősen, ne legyünk hosszadalmasak, ne legyen a beszédünk se túl részletes, se túl vontatott, se túl gyors, se túl lassú. Nem

is lehet semelyik ezek közül, mert sajnos mi nem beszéljük az önök nyelvét, hol a tolmács? hová tűnt?, azt ígérték, hogy lesz tolmács, hol van, hol van hát, hol az az ember, aki az önök tudtára adja, hogy mi sem vontatottan, sem hosszadalmasan, sem túl gyorsan nem beszélhetünk? Ki mondja ezt meg önöknek? Mindegy, mert az olyanok, mint amilyenek mi vagyunk, igencsak gyűlöletesek az önök számára, ezt látjuk, ez világos. Jó lenne, ha önök is engednének nekünk, ahogy mi is engedünk önöknek, a templomból végre átmegyünk a kolostorba, ahol meleg van, és mi gyorsabban rohadunk el, gyorsabban bomlik le biológiai lényünk, a lényegünk pedig úgy elillan, mint kamrapolcraól az egerek. Engedtünk önöknek, most már el is mentünk innen, el lettünk tüntetve az önök szeme előtt, a nyilvánosság szeme előtt, azt mondták nekünk, és egy idő múlva meg is tettük, amit mondtak: Engednetek kell, ezt mondták, ezt mondják állandóan, ezt mondják most is, engedjetelek, hiszen jöttmentek, idegenek, rászorulók vagytok, engednetek kell, látjátok, hogy megértettétek, már engedtetek is, jöttment, idegen, rászorulók, az ilyenek itt nincs szava, az ilyenek itt nincs helye. Gyengéhez nem illik a hetyke szó. Ugyan hol! Ugyan hol fogunk hetykélkedni, amikor már nem vagyunk sehol sem! A józan ész szavára hallgatunk majd, ön pedig értesít majd másokat, hogy végre észre tértünk és a templomból átköltözünk a kolostorba, az éppen üresen áll, itt, a tévében már mutatják is, már a rádióban is mondják, hamarosan benne lesz az újságban is, a templom ugyan szintén üresen áll, de áll az is, kicsit jobban is áll a helyén, és a hívőknek kell a hely, ha netán be akarnának jönni, és ez esetben még meg találánánk zavarni őket, értjük, mi is a mi istenünk oltalma alatt állunk, az is kizárólag a bünteleneket szereti, akárcsak az önöké. És? Mi következik ebből? Szánjatok meg minket, míg el nem veszünk, kérve kérjük! Neeem? Gondoltuk. Akkor hát itt a ti istenetek, a fénylő szárnyú, itt van mindenütt a szobra, arany, csillogás, színorgia, bling-bling, jó, mondjuk próbaképpen, hátha segít nekünk, bár a mi ügyünkben nem ő az illetékes, hanem ez, a helyettes helyettesének helyettese, ki van aggatva mindenütt, hogy minket hittegensenek vele, nem, nem azért, egyszerűen csak ott lóg, szegény fickó, ennek se volt sok szerencséje az életben, mindegy, akkor is eljuttat most minket ehhez a fénylő szárnyú sashoz, nem, nem stimmel, ez nem sas, a sas az a pici ott fönt, e fölött, nézze csak, innen egész jól láthatja, ott fönt, szóval sasnak nem sas, tessék?, hogy ez egy galamb, na, hát mit várhat az ember egy galambtól! Ugyanúgy nem sokat. A galamb ugyanúgy egy helyettes helyettesének a helyettese, de legalább madár, tud repülni, hozzá kiáltok hát könyörögve, hozzá szólok esdekelve, valakit szólítanom kell, hívnom, igen, utána majd felhívom az ügyvédemet, de előbb még segítségül hívom egy fohással azt a galambot ott a plafonon, könyörgünk hozzá, könyörgünk, ő, te háromszögbe foglalt szem, Nap megmentő szeme, te, aki majd megpattansz haragodban, igen,

jól hallottad, rólad van szó, hozzád fordulunk könyörögve. Miért, van itt még valaki? Jó, nem kell mindjárt a plafonon lenni. A szekerek elakadt, most mit csináljunk?

Abból, hogy mindenki meghalt, hogy az egész családom halott, semmit sem lehet levezetni. Itt ülünk, köszönünk, mindegy kinek, nekünk mindegy, melyik isten az, mondták, de elfelejtettük, csak az udvariasság azt kívánja, hogy mély áhítattal köszöntsük képeiken a nagyhatalmú isteneket, meg azt ott elől, aki ott áll az oltár fölött, adjon isten vagy mit kell mondani neki. Úgy telepedtünk be ide, erre a szent helyre, mint egy galambraj, melyet sólyom űz, de ezek itt csak ezt az egy galambot ismerik ott fönt a plafonon, azt biztos nem fogjuk megkapni, túl magasan van, nincs az a sólyom, amelyiktől félnie kellene, annak a galambnak, nekünk meg? Félnünk kell mindenkitől. Ez már csak így van. Fajtánk átka, a testvérharc végzett velük, annak esett mindenki áldozatul, de ki fogad el ilyen áldozatot? És ennyi! Jó sokan lehetnek azok az istenek, akiknek ennyi áldozat sem sok. Senki sem maradt életben, sem az enyéim, sem a mieink közül. Mindenkit megöltek. Én, szeretett, nagy családom utolsó tagja, én, a legutolsó, elmenekültem, senki sem akarta, mindenki vonakodott, aztán mégis elkezdődött az öldöklés, és hullottak, egyik a másik után, végül már csak az egyik táborból maradtak életben, nálunk állítólag ez a szokás, hogy mindenki mindenkit megöl, de ez merő hengegés, az viszont igaz, hogy az egyik táborból mindig több marad életben, mint a másiktól, és hát tényleg öldösi egyik a másikat, nagy kérdés, hogy mi lesz, ha egyik táborból sincs már életben senki? Nos, az egész folyamatot nem vehetjük itt végig mozzanatról mozzanatra, nem jeleníthetjük meg képkockáról képkockára, amúgy sem igen lehet az ilyen elképzelné, kivéve, ha az embernek van videója; a folyamat, amely a családommal azonos, egyszer csak megszakad, az a láncolat, amely a családom, egyszer csak elszakad, a láncszemek sorra leszakadnak, elpusztulnak, és én, akit nem gyilkoltak meg, szabad nekem ide beülnöm? Legalább leülnöm? Nem is kell lefeküdnöm. Vagy inkább oda? Ha önöknek az jobb, hogy oda ülök, akkor odaülök! Úgy sincs munkahelyem, úgyhogy nyugodtan mondjanak egyet, adjanak egy helyet, ahová letelepedhetek. Itt ugyebár, önöknél szabad a letelepedés, csak nem nekünk. Nekünk nem szabad. A halottakra ez persze nem vonatkozik, és rajtam kívül persze már mindenki halott, mindenki. Nyugodtan utána számolhat. Már hallom is, hogy nevet, hiszen tudja, hogy a halottak már nem kérhetnek semmit, de én még igen, én könyörögve kérlelem önöket, adjanak valami kis ruhát, enni-valót, vizet, egy helyet. Bizonyítékaink vannak rá, hogy a többiek mind meghaltak már, nem jönnek többen, ne aggódjanak, rajtunk kívül senki sem jön

már, senki sem lesz többé a terhükre, vannak videóink; a gyilkosoknak mindenre van már modern eszközüik. Mi nem vagyunk modernek, a gyilkosok igen, azok modernek, ugyanakkor mégsem azok, jobban mondva ezek is, meg azok is, a gyilkosokba mindig minden belefér, csak gyilkolhassanak.

18 Mi tudunk valamit, na és akkor mi van, kit érdekel, hogy ki mit tud, kit érdekel a tudás, amit nem lehet elővenni és megmutatni, az nem érdekes. Még nekünk sem. Nézzék csak, most önök is látják: igen, a láthatáron ellenállás ébred velünk szemben. Templomba, kolostorba rejtőzünk, menedéket keresve, de nem maradhatunk, mert akkor a menedékünk már nem volna rejtkehely. Ez a templom nyilvános rejtkehely, a tévé már járt itt, az mindent kiderít, napvilágra hoz, nem csoda, ő maga a világ, és mindenhová bevilágít. Itt fekszik valaki, amott is, rajta a végzet-szabta név, hogy: idegen. Biztos nem ő az egyetlen, aki még nem halt meg, aki még életben van, de miért maradna életben, ne maradjon ő se, mindegy, ki volt az őse, mondja az ellenállás, amelynek fényszórója egyenesen ránk vetül, de úgy, hogy elvakítson, és így is maradjon. Ha az autópályán szembejönne vele valaki, az elől se térne ki, minket se kerülhet ki, mielőlünk csak hátrahőkölhet. Az autópályán szembejövő elől hátrálni nemigen lehet. Legfeljebb kitérni előre, azt is csak nagyritkán. Nem. De. Nem lehet. Mielőlünk, barbár horda elől mindenki hátrahőköl. Mindenki, mindegy, hogy hová valósi az önök földjén, önkéntelenül hátrahőköl az idegen ruhák és leplek elől, a vademberek hordája elől, mielőlünk, hogy helyet csináljon az önkénynek, annak is csinálnia kell valamit, nemde? Ilyenkor segítségül hívják az önkényt. Egyszerűbb lett volna, ha segítenek nekünk, még egyszerűbb, ha nem segítenek, de hát csak rajta! Hátrahőkölnek, tessék, önkény, legyen szíves és vegye át őket! Igaz, hogy a leplünk nem olyan, amely megfelelné az itteni szokásnak, eléggé eltakar minket, de hát a ruha mást is eltakar, csak hát mi tudjuk, ha pont úgy néznénk is ki, ahogy önök: önök akkor is ránk ismernének, ezer közül is megismernének minket, bárhol lennénk, ugyanúgy megismernének. És tudnák, hogy mi nem vagyunk idevalók.

Nem lehet már senkire sem hivatkozni, még a halottakra sem, senkire. Önök elvárják, hogy harmóniában éljünk egymással, nem, a halottaktól ezt nem várják el, ők már meghaltak ugye, tőlünk viszont igen, nekünk kötelességünk hozzájárulni a közös jóléthez. Jó, de hogyan? Milyen jóléthez? Már halottunk róla, sőt már láttuk is, nem vagyunk hülyék, nyitott szemmel járunk, de hogy is van ez a jóléttel? Ha közös, akkor elvileg nekünk is járna, nem? Legalább valamicske, abból a nagy jólétből. Miután azok az emberirtó szörnyek, nem, ez nem az önök hibája, ezt nem vetjük az önök szemére, csak magunkat vetjük önök elé, miután azok mindent elvettek tőlünk, talán mégis kaphatnánk valamit, nem? Valamiben részesülhetnénk talán, valamit kaphatnánk esetleg

mégis!, ehelyett úgy neveznek minket: bosszúszomjas fajzatok! Mintha állatok volnánk. Külföldi csordafaj! Így hívtok minket és úgy tesztek, mintha olyan eszközökre volna szükség ellenünk, amelyek lemossák az országot ért szennyet, a bűn mocskát, holott mi nem követtünk el bűnt, és hát eféle bűnlemosó amúgy sem létezik már, itt, ebben az országban sem. 19

Az ősi vérbűntől, s a föld iszonyodó öléből támadt szörnytől, a mindent pusztítótól, mely családomat sújtotta, senkit sem lehet mentesíteni, ez alól nincs kivétel, nem lehet, rajtam kívül, én is magamon kívül vagyok, mindenki meghalt, mindenki, iszonyatos bűn, továbbgörgő adósság, de mit érdeklí ez önöket, nem ingük, nem gatyájuk, ezt itt most nem tudom elolvasni: a gyilkolásért felelős gén? Nem, génekről nem tudunk, mi földművesek voltunk, mérnökök voltunk, orvosok voltunk, orvosnők, ápolónők, tudósok, voltunk valamik, igenis, akármik is, és most azt mondják, olvassuk el ezt a tájékoztató füzetet, több nyelven is elolvashatjuk, miközben léteznünk, azt nem szabad, egyszer sem, de azért csak olvassuk el még egyszer ezt a füzetet, aztán még egyszer és még egyszer. Ezért hálásan ünnepeljük az emlékezetünket, amelynek szolgálatában állunk, mert mi is, akár csak az autós, aki vezetés közben mobil-hívást kap, nem tudunk odafigyelni semmire, folyton a halottainkat látjuk, ezért nem értjük, ami ebben a tájékoztatóban van. Bármennyire erőlködünk is, kérem, legyenek türelemmel, valaki meg fogja nekünk mondani, mely emberektől különbözünk és, bár erre soha nem számítunk, ki mutatkozik meg bennünk és mi mindenből látszik rajtunk, hogy önöknek ennyire idegenek vagyunk, hogy a mi fejünkre és nem ellenségeinkére száll a vérbűn szennye és így tovább!, de hát erre persze önök cseppet sem kíváncsiak, de azért persze idővel ezt is megérti az ember, bármi legyen is az. Valamikor csak kapiskálni kezdi az ember. Vagy nem. Elnézést kérek önöktől, mi persze tudjuk, hogy az olyan bő beszédet, mint az enyém, nem kedveli a nép. Köszönöm szépen. A tájékoztató rövid és velős, és nem korlátozódik pusztán időbeli viszonyokra, nem állít korlátokat, mindenkire érvényes, ezért van ön fölényben velünk szemben. Amit ön mond, mindenkire érvényes, mindenkire, tehát rám is, ön ebbe a képletbe foglalta a világlátását, csak az a bökkenő, hogy az ön világa ezután soha többé nem fog tudni kibontakozni ebből a képletből. Ön egyre szorosabbra vonja a világát, de senki se lát semmit, annyira korlátozottak a látási viszonyok, és az, aki az autópályán szembejön, túl hirtelen bukkan elő a ködből. Őszintén sajnáljuk önt! Ugyanis ön az időbeli viszonyokat, a helyetteseket, az ön viszonyainak helyetteseit is nagyon erősen korlátozza, a forgalmi rend rettenetes korlátozásain kívül. Az ember semmit sem tehet az uralkodó iránnyal szemben. Ezt látjuk.

(Fordította: Halasi Zoltán)

* Az *Oltalmazandók* (*Die Schutzbefohlenen*) a Nobel-díjas író első reakciója a „menekültkérdésre”. Előttörténet: 2012–2013 fordulóján afrikai menekültek egy csoportja a menekülttáborbeli viszonyok elleni tiltakozásul két és fél hónapig tüntetett a bécsi Votivkirchében. Miközben az átlagmenekültek ügyeit az osztrák hatóságok végtelen lassúsággal intézték, olyan prominensek, mint Anna Netrebko operaénekes és Tatjana Jumaseva (Borisz Jelcin lánya) pillanatok alatt osztrák állampolgársághoz jutottak. Az afrikai tiltakozók zömét végül kiutasították Ausztriából.

20

Jelinek színművében a menekültek kórusán kívül nincs konkrét szereplő. A menekültek időnként az osztrák szólamot, vagyis a velük szembeni ellenérzéseket is megszólaltatják. A teljes darab 27 rövid szövegegységből áll és csak utal az előtörténetre. A kompozícióba be van építve egy sereg vendégszöveg, alapvető kulturális és színházi háttérként ott „zúg” végig Aiszkhülosz *Oltalomkeresője*, de ugyanígy merít az anyag Ovidius *Átváltozásai*ból vagy éppen Heideggerből. Mindez Jelineknél már régóta megszokott. Ehhez a darabhoz is tartozik. Az *Oltalmazandók* a legtöbbet játszott Jelinek-darab ma Németországban, sőt (amolyan művészetterápia keretében) pszichodrámaként is használják a szövegét a menekültekkel való foglalkozásban. Ebben nagy szerepet játszott az, hogy az európai valóságot azóta drámaian átírta a menekülthelyzet. A szerző utólag két köz-(vagy mellék)játékot írt a darabhoz: az egyik a tengeren hányódó menekültek útját, a másik a magyarországi határátkelés körülményeit írja le.

Az itt közölt részletet (a darab elejét) még 2015 őszén fordítottam mutatóványnak, az egyik budapesti színház kérésére. A hivatalos magyar menekültpolitika láttán a színházvezetés úgy ítélte meg, hogy a darab időközben aktualitását veszítette.

A belső arab már terrorista.
El fogtok veszíteni.
De költészet nélkül nektek is annyi.

AZT AZ EGYET

És ki fog száradni egyszer ez a szép, zöld völgy.
Minden vörös lesz benne, és hideg ezüst, és barna és szürke.
És akkor mindenkit szólítani fognak,
Név szerint.
Te két kedves nevet mondasz.
Én azt az egy szót.

KICSI BUDDHA

Kislányomon körben ablak
Beszölhatsz a vidámaknak.
Veled örül, veled ég is,
Eget szül a görbe ég is.

22 MINDENKI

Mindenki jó.
Talán csak a szeretethiány
Mértékének
Arányában
Vagyunk
Rosszak.
Talán még a sátán is.

SENKI

Senki sem próféta a saját hazájában.
Az egész világ missziós terület.
Mária kertje.

Víz. Lélegezni. Nem tudunk.
Szellő, hullámok, hegedű.
Hangok. Meginni, belélegezni nem lehet.
A hajba ragadnak. Mély zengésű férfihang.
Provokáció, emlékek Bretagne-ról,
hol soha nem voltam.
Vízcseppek két asszony vállán, víz,
bőrük bababőr, ráncos bőr,
nőies bőr. Bennem kellene lenned.
Vágyakozás Bretagne partja után,
hol a zenét szerezte, a homok és bennem te,
dalaid a hajamban, átömlik a szemembe,
anyánk és nagyanyánk hangja, vágyakozás-
hegedű és szőttés egybefonva közhelyes,
szövőszék húrokból, lebeg Bretagne hullámai felett,
víz és a köd határán,
minden véletlen kizárt. Mint amikor
ott voltam – gyermek hegedűvel,
és festettem, játszhattam.
Hegedűn játszik ő, és én emlékezem
Bretagne-ra, hol soha nem voltam.

Fehér és ezüst rajta az öltözet.
Tapsolnak az emberek.

(Fordította: Kovács Ildikó Eszter)

EGY MARÉKNYI VÍZ

24 Vándorlunk a nyelvben, vándorlunk,
инеземя, воданадланни е нужна,
hisz megtanultuk, hogy szomjazzunk.
А csermely, kell-e példa jobb? А csermely,
мелы ёжжел-наппал нем пihen,
Фут folyton-folyvást sebtiben, а csermely.¹

A nyelv, mint a víz.
Ha merítjük, elveszítjük,
Formát ölt, ha áramlik,
életet ad, nem fullaszt meg,
kimossa a kis foltokat,
s ő az, ki csírát bontat.

Трбгнала Румяна завода смудена, леле,
мрбгнала Румяна завода смудена.
Живата водатъ рсила, леле, живата.
Vízet szeretett volna a fiatal nő merni, vizet.
Kellően hideget, élő vizet.
Egy fiatal ember jön vele szembe, korsójából
kortyolni szeretne, s szerelmet vallani.
Ahhoz nem kell korsó, szól a lány
hogy vizet igyál.
A víz olyan, mint a nyelv.

Ne használj merítőt, se poharat.
Ne használd a markod.
Közvetlenül a forrásból igyál.
Ия оставинамира, водата,
иго оставинамира, езика,
S engedd nekem végre,
a szavakat és nyelvtant úgy használni,
ahogy szerintem dukál.

És
adatok szabad folyást
a víznek
hagyjátok szabadon hömpölyögni, útra kelni
a nyelvet,
s engedjétek útra
szabadon
engem,

*már indulhatnék csakugyan
a nagy útra már csakugyan indulhatnék.²*

(Fordította: Kovács Ildikó Eszter)

ISMERETLEN SZÓ

26 А носталгия idegen szó:
homesickness, Heimweh, honvágy.
Bolgáruł nem létezik,
és a lányom tegnap így szólt:
Мамо, имам Heimwehзатеб.
Lakhatsz Berlinben,
Beverly Hillsben, Bitterfeldben, Konzskában, Párizsban.
Fő, hogy olyan illata legyen, mint mamának,
gyorsan vénülő kezének,
mellyel a fülesbaglyoknak int,
éskeblére ölel.

Ki jön a házamba?
Azt karomba zárom.

Я кажимиоблачелебяло
Отгдеидешргдесимилетялор
Невидялиии...
Ki jön, várva vártan és szeretve,
kolibriszárnyaaimrejtekébe?

Kommt ein Vogel geflogen...
Гугуткагука в усои, леле,
Гукаймигукни, гугутке
Гукними, гукни, пайпукни, леле
И азтакасьмгукала, хееей
home, home, sweet home.
Galamb bűg a bokorban,
egykor én is így daloltam,
anyám fészkének melegében.
Oh, when my mom combed me
my hair grew long.
Ó, ha anyám mosdatott,
ragyogott arcom.
Kismadár, hallod-e, dalolj úgy, mint rég,
sing, sing, blow up and die.
Sick, sick, weh, weh, heim, heim.

Szó, mely a hiányt kifejezi.

27

Távollét és sóvárgás – veszélyes.
Haza-vágyás, otthon-kórság.
Ennyire nehezen mozdulunk?
De adódik elindulás is, menedék, idegenben lakás,
be- és kivándorlás, **изгнание, гурбет,**
хъшове, странстване, utak.
Megyünk és jövünk, hogy újból nekivágjunk.
S menet közben
érkezésünk beéri
indulásunk az út túloldalán.
Ilyen ez.
Farkába harapó kígyó.
Soha fel nem merült,
hogy a hovatarozás és az elismerés
szavaival éljek.

(Fordította: Csörgő Viktória)

ÉRVEK EURÓPA MELLETT

28 Találkozni nem volt módunk ugyan,
mégis közös reggelikre vágytunk,
beszívni a hajnali kávé illatát, ismerkedni.
„Jó reggelt!” – pezsgő Európa.
Még egy kis hab. Csábítás a peremen.
Örvénylik a krémes tornádó,
csakközépen feketéllik keskenyen
(eszpresszó, expressz, frenchpress?)
A vártnál gyorsabban öregszünk.
Élvezet. Az egyesülés kísértése,
vágyott álmok előlegként letéve.
Orgazmus elképzelhető,
az át nem élt is megélhető –
olyan, melyben népek
kollektív mámorban alkotmányokról döntenek.
S te könyörögsz, keltsek életre új helyeket,
(Tegnap még szögre akasztottam volna az életet.)
Ajkaimon a sejtek illetlen táncot
járnak, növekvő ütemben szaporodnak.
Válaszd az életet, mondod, gyorsan tégy hitet
a lassúság mellett.
És érvelj a jövő bővítése mellett.

(Fordította: Csörgő Viktória)

HAJÓ JÖN MEGRAKODVA

29

A szenvedély története ez
s a történet szenvedélye.

Szeret, nem szeret, szeret.
A déli zeneszó kifordítja bőrömet,
máris más fényben tűnök fel:
combom – zsíros izomhúrköteg,
csípőm – csont, mely méhemet tartja,
mellem – összehúzódó tüdő,
ajkam – mohón záródó zsilip,
hajam – agyhártyám nyúlványa.
Fogantatásunktól két arcunk van, legalább.

A delphoi jósnő elátkozta Európa újjászületését.
Nem lehet e város egyszerre Szolunés Theszaloniki,
nem tartozhatunk két világhoz.
Vitorláinkat elnyelte a tenger,
nem a Fekete, és nem is a Fehér.
Szmírnánál értünk partot, vagy talán Izmirnél?
Pergamonból és Epheszoszból hullámok és léptek áradnak.

Ki teremti a történelmet?
S kinél az elbeszélés egyedüli hatalma?

(Fordította: Csörgő Viktória)

HURRIKÁN MESZÉMBRIÁBAN

30 Neszebar felrobban, a templomok romba dőlnek,
a tengert szeretni régen elfeledték.
Malom lapátjain tengeri moszat táncol,
jobban hajtja, mint maga a szél.
Turisták közeli fürdőhelyen rejtőznek,
Találkozásuktól delejes a part,
homokban cápák mardossákéji prédájukat,
és állítják: A telihold ma elmarad.
Vihar fátylába rejtőzik a hold,
gőz és rákok piszkos felhői közé,
belesápadunk az érzelmek forgatagába,
melyódon köveket épp úgy odébb taszít.
Neszebar nem várta meg, míg a víz lassan magába zárja,
önmagát vetette bele a tengerbe.
Homokban hosszan kutathatunk majd az értelemet felfedő
nyomok után.

(Fordította: Csörgő Viktória)

*A „Konzert”, „Es kommt ein Schiff geladen” és Hurrikan in Messembria” versek közlése a Carl Hanser Kiadó München szíves hozzájárulásával történik

¹ Idézet Wilhelm Müller *Das Wandern* c. verséből Lányi Viktor fordítását figyelembe véve

² Lányi Viktor fordítása alapján

Volt egyszer egy kastély, amelyben öt testvér lakott. A négy idősebb, akik együtt játszottak, harcoltak és estek át a gyerekkor betegségein, kényelmesen élt a gyönyörűen bútorozott kastély régi szárnyában.

Az ötödik testvér, Joseph, sokkal fiatalabb volt. Mire eljött az idő, és felnőtt, neki már nem jutott kényelmes szoba, és egy sívár szobát kapott a kastély újabb szárnyában. Joseph furcsa, magányos, kissé ijesztő gyerek volt, és bár a bátyjai szerették, megkönnyebbültek, ha nem találkoztak vele.

Jonathan Franzen 31

AMIKOR AZ ÚJ SZÁRNY ELSZAKADT A RÉGI KASTÉLYTÓL

Egy rövid történet

Európáról és Amerikáról

Joseph úr szeretett volna lenni, mint a bátyjai, de az élet nehéz volt a kastély sívár szárnyában. Itt a protestáns iparkodás volt az úr, és Joseph dolgozni kezdett.

Idővel a régi szárny zsúfolttá vált: túl sok gyerek, túl sok szerető gyűlt össze. Gyilkos viszályok, katasztrófális tartozások, szörnyű, részeg veszekedések. Egy ideig úgy tűnt, hogy a kastély esetleg elpusztul, és végképp eltűnik.

De Joseph keményen dolgozott, és a vállalkozásai virágoztak. A furcsa kistestvérről kiderült, ő mentheti meg a családot. Az idősebb testvérek maguk közt gúnyolták Joseph puritanizmusát és az új szárny ízléstelen díszítését. Zavarta őket, hogy a kiskölyök úgy viselkedik, mint egy idősebb testvér. De nem tagadhatták, hogy elrontották az életüket, és hálásak voltak Josephnek, amiért áldozatot hoz az érdekükben.

Joseph a maga részéről helytelenítette bátyjai laza erkölcsseit: a szeretőket, a túlzott költekezést. De lojális volt a családjához. s megpróbálta bátyjait úgy tisztelni, ahogy az idősebb rokonokat szokták.

Vállalkozásai nagyon jól mentek, sőt annál is jobban, ezért kezdte elengedni magát. Új barátnőjével, a híres arkansasi szépséggel tékozló estélyeket adtak, amelyekre bátyjai rendszerint figyelmesen vittek néhány üveg bort. Egyikük azt morogta, hogy azestélyek ízléstelenek, és volt köztük, aki aggódott, hogy Joseph titokban prűd maradt, de elfogadták a család fejének, és imádták az új barátnőjét.

Nyolc évnyi szórakozás után eljött az idő, hogy Joseph megállapodjon. Úgy gondolta, hogy elveszi józan barátnőjét, Albertine-t, de Albertine sajnos nem volt vonzó nő. Egy éjjel Joseph még kirúgva a hámból Georginával, az utca végén lakó becsvágyó család lányával flörtölt, s végül már a lány terepjárójának hátsó ülésén hancúroztak.

Másnap reggel Georgina szülei eljöttek a kastélyba öt ügyvéddel, s azt mondták Josephnek, hogy el kell vennie a lányt.

– De még csak nem is kedvelem – tiltakozott ő. – Elkényeztetett, ostoba és hitvány teremtés.

Georgina szülei, akiknek régóta tervei voltak a kastéllyal, ragaszkodtak hozzá, hogy az egyetlen illendő dolog, amit tehet, ha elveszi a lányt. Mire Joseph, aki úr szeretett volna lenni, mint a bátyjai, s aki büntudatot érzett a nyolc évnyi szórakozás miatt, elvette a lányt.

Milyen boldogtalan volt ekkor a kastély. Bár Georgina maga is feslett erkölcsű lány volt, szörnyülködött sógorai laza erkölcssein, s mindent elkövetett, hogy gorombán viselkedjen velük. Szüleit és szülei ügyvédeit magukhoz költöztette. Szidta Josephet a pénzszerése miatt, majd elvette Joseph pénzét, és saját szüleinek adta.

Úgy tűnt, a házasság rövid lesz, és boldogtalan. Ám egy éjjel a szegénynegyed egyik kötekedője követ dobott be Joseph dolgozószobájának ablakán, amivel nagyon megrémítette Josephet. Amikor elment a bátyjaihoz, rádöbrent, azzal, hogy elvette Georginát, elvesztette rokonszenvüket. Azt mondták, sajnálják a kő miatt, de egy törött ablak semmi ahhoz képest, amit az évek során nekik kellett elviselniük a kastély régi szárnyában.

Jóllehet Georgina túl ostoba és elkényeztetett volt ahhoz, hogy gondolkodjon, a szülei okos opportunisták voltak. Azt remélték, felhasználhatják Joseph pillanatnyi rémületét arra, hogy megszerezzék az irányítást az egész kastély felett. Elmentek Josephhez, és azt mondták:

– Ez a háború logikája. Te vagy a család feje, Georgina pedig a feleséged, és csak a lány szülei tudják megvédeni ezt a házat. Meg kell tanulnod gyűlölni mihaszna bátyáidat, és megbízni bennünk.

Bátyjai feldühödtek, amikor ezt meghallották. Josephhez mentek, és azt mondták:

– Ez a béke logikája. A feleséged ócska kurva. Amíg ebben a házban van, addig nem vagy a testvérünk.

Mire a gazdag kistestvér kezébe temette a fejét, és sírt.

33

(Fordította: Szűcs Balázs Péter)

Új Forrás 2017/7 – Jonathan Franzen: Amikor az új szárny elszakadt a régi kastélytól – Egy rövid történet Európáról és Amerikáról

REVOLVER

Egy konferencia New Yorkban

-részletek-

/első nap/

visszajöttem a mosdóból
ahol azt gondoltam mily könnyű utazni
mily könnyű meghalni, és Hozzá oly közel
nagy készülődés és aztán
as a courtesy to the next passenger
may we kindly suggest you
to wipe off with your towell the wash basin.
thank you, mely elveszi a titokban megtehető
örömét, hogyan tovább
letöröltem, és valami újat kitalálni
névtelennek maradhatni
mégis tenni
verbleibende flugzeit 6:11 uhr
be kell kapcsolni az övet
először jelent meg a monitoron
norwegian sea atlantic ocean
time to destination 6:10
new york alacsonyabban fekszik a földrajzi fókhalózat
mint ahonnan jövök, melegebb égövön
mégis hónapok óta tart a fagy – elmúlt hetem
szokatalan napos melegére
március végén tavaszi kabátról álmodozhattam
maradjon meg ki-ki kényelme, vele együtt bősége,
üdve — kívánom
és félig eszembe jut az a német motto
amit egy *transition town* reklámon láttam
rózsaszínű bizalom az előttünk álló kihívásokhoz
höhe 11127 m

afrika kiterjedt sivatagjai —shiva tagjai—
piros csík glagsow és manchester között
local time at destination 9:35 am
átállítom órám
nem néztem könyvekből részletesen utána
hogyan hova utazom
keresem az odavágy eredetét – azt a teret-időt míghol
e távolság nem történhető kategória
geschwindigkeit über és már nem látom
mire visszapillantok
bilbao lyon és közben *lost in translation*
rám tör-e az új hely magánya
öngyilkosok könnyen lehetünk
egy hotelban, elég egy nap
a megszokottból kibillenni, ha nem fogod Kezét
zsúfolt napok, a felkelésről sem kell döntened
rohansz hozzájuk, átöleled, felöltözteted, aztán reggeli
egy épp szóltan, egy napos és egy nevetős gyerekekkel, indulások
közben gyorsan váltott megbeszélendők, mert a nagyok winchesterén
a tegnapok ki nem loggolt programjai szaladnak
jaj, csaknem leáll a széktámlán a film—
mi van a felébresztett oroszánokkal—
igen, gyerekkor, gyerekek és e vágyott utazás,
mikor lesz már egy találó konferencia, hogy
jelentkezzem, elfogadtak, írok rég nem látott barátnőmnek,
aki pár éve soha *sohoban* él, és jobban odavaló, mint az ottszülettek
bár velem is ilyen még megtörténne
európai terekben ezt kétlem
ha fel nem tör egy visszaemlékezés
római katona erdélyben
indián asszony *point duma* öblében,
hogyan igaz vagy sem egyre megy
a képzelet másként hitelesíti a történőket,
és megengedi, hogy közelebb szövedj ahhoz
ahol élsz – most is tárt ablakok, várom a beváltást:
kötődést a holnapi hétköznapi helyszínéhez,
amit eddig lekövehettek: az újban felerősödött
témák, egy negyedik a volt három mellé,
s ímigy a tiszta égen négy madár cikáz
kettő-kettő mindig picit közelebb,
szinkronban újra és újra váltva a közelséget egymáshoz

eleinte még tudtam melyik a költészet, a tudomány
 a gyógyhit, a család vagy
 egyebek – hisz velük vagyok itt, kiszögezetten
 húzva-eresztve, összenevetve
 nem ráncigálnak, hanem beföldelnek,
 leföldelnek, felégelnek, -darabolnak
 oly láthatatlanná, amint a váltás soha nem kívül
 és várom a várost, miről írták
it could be interesting—apart from being horrible
 és magas női szobor
 mutat az égre, képek, filmek, szövegek,
 kolozsvárt, szegedet vagy LA-t sem láttam ki képekből,
 míg ott nem éltem,
 bármilyenek lehetettek volna,
 álmaink színhelyére nem akarunk igazából
 elmenni, az a megnevezhetetlen, lefordíthatatlan,
 amiről előadást fogok tartani,
 az egymásba emelendő irodalmi sokféleségről,
 aránytalanul van méricskélve a sok a nagy
 a kevéshez a kicsihez, bár semmi köze —
 s ne lenne ennek az (irodalmi) élethez
 igen, iniciálé druzsám erősebbnek, izgalmasabbnak
 tartja az irodalmat az életnél
 mindig is az azon túlit keresi,
 hogy az életet megértsük—
 és tovább nézem a filmet,
 bár azt hiszem, hogy én
unlost in translation akarok lenni
 mint Tzveta
 minél kevesebb történik annál
 inkább nézhető, ha túl sok
 bog és ok mi az egymásra rakott
 múlt és eljövő
 közben eszembe jut
 a gyerekek úgy érzhetik, hogy
 megfosztottam őket egy vidámabb jövőtől
 a legutóbbi költözéssel,
aus dem klaren Himmel
 ölünkbe pottyant
 egy mélyen megmozgató trauma mellyel
 nekem sem sikerült még egyenesbe jönnöm

bizonytalanság közben erőteljesebb a rákérdezés
 a beleérzés – ezzel olyan mamát adtam nekik
 ki tele úszó jégszigetekkel, váltott kételyekkel, kérdésekkel
 evilágtól való eltávolodással és bezuhanással
 ami épp hogy jó lett épp hogy virágba borult
 bukfencet vetett egy nagyobb körű változásba
 melyben elveszett megint a kis út
 annyira, mint metafizikai értelemben ez mindig is AZ,
 de nem az Ő,
 milyen az összenövés egy hivatással
 egy hellyel, egy nyelvvel
 hm, a mély tátongó nyitottságával
 a felszín be/rendezettségre vágjuk
 a polgári kép, s ami utána jön
 mit mondok nekik arról, hogy
 szabad-e megszépíteni azt ami nincs
 vagy ami van
 mennyi kiérlelt szomorúsággal
 lehet egy anya velük mellettük, nekik az elejéről
 kezdve lesz nehezebb, lesz remélhetőbb,
as a courtesy to the next generation
 érkezem amerikám érkezem, megint
 nem úszom meg, szembe kell
 mennem azzal, ami ködömben, szélorkánjaikban rejlik
it could be interesting—apart from being horrible
 nem tudok okosabb lenni, bölcsebb
 a szubjektív pillanat oly törékeny, akkor is ha legmélyén
 az úr, a csaköröm
 -és ez hozzávarva a konkrét terekhez, időkhöz
 péter pán otthonban, ahol
 virágok, vizek, mezők, házam, egem
 gubójában a viszketeg kalózmag
 jövök igen jövök befogom az újat
 a korábbiak fonatába,
 a végtelen ága-boga liánjaként
 ennyi gyönyörű szép között,
 ennyi mézésdes lehetőségfürttel
 időm már véges-végtelen,
 negyven év körül elkezdődik a count back,
 a távozásra való felkészülés,
 mondja egy pszichológus, és mi a

lefordíthatatlanságról értekezünk a következő napokban,
 az élet átvihetetlenességéről egyik kontinensről, egyik szívből,
 egyik versből a másikba,
 kérdéseinkre az állandóan elmozduló ok –
 felteszem szemüvegem megnézem az adatokat,
 jó lenne naponta szembesülni a koordinátákkal, hol vagyok,
 és a gyakoriság alapján ott lenni leginkább
 és célba venni, ahol a hol
appalache mountain, ground speed 493 mph
 a piros ív végéhez közelít
 repülünk, ezer kilométer
 nemsokára montreal fölött
 érzem a snack illatát
 a mosdóban le kell ellenőriznem a nagyvonalakban
 idézett szöveget
 leszállás után néhány óra az enyém
 míg Máriámhoz érkezem, és ő az aznapi munkából,
 heti vonaljegyet váltva valahol – kíváncsian
 hogy hogyan boldogulok, a szorongás most
 alább
 kiigazodni a nagy ismeretlenben
 ki ültette el ezt a magot ebben a nomadizáló
 mindig változó értelemben
höhe in der luft 11582 m
 szépitett földrajzot látunk mint iskolák térképein
 rádióaktivitás és úszó szemétszigetek nélkül
local time at destination 14:18
 (előbb a számot írtam le,
 utána a kifejezést, mert a billentyűzeten leütött betűk
 elfeledtetik a számokat –mennyire beleszem az
 írodott szóba, még egy útlevélszámot vések az úrlapra,
 szünetet tartok megint.... mentem a fájlt
 csókokat küldök gondolatban szüleimnek haza
 érzelmesen – ebből mily sok betakarva
 szívem hideg házaiban, hazáiban
 szorongani, visszatartani,
 leválasztani saját sejtjeinkről
 —sophie banks szerint—
 az emberiség történetének kihágó félelempontját,
 /mentés és szembenézés/

/második nap, ugyanazon a napon/

ereszkedünk, leszállunk, a megnyílt repülőcsőből
 kilépünk —és most egy szuszra mond, hogy—
*a Föld első számú üzleti, kereskedelmi, egészségügyi, oktatási,
 kutatási, fejlesztési, technológiai, média-,
 művészeti és szórakoztatóipari központjába, huh,*
 könnyedén húzom
 görgős csomagom át a *US customon*
 a meleg zöld képernyőn
 mindenik ujjamról lenyomat
 megkeresem a vonatjáratot, melyről
 a repülő filmtékájában tájékoztattam –
 valakinek eszébe jutott ilyen készíteni,
 s nekem könnyebb attól e pillanat,
 melyhez társul egy házaspár
 ki szintén a penn station felé,
 színekkel és erővel telt vámosnő utasítását követve
 haladunk is tovább, mily könnyedén,
 ők is először, ausztráliából,
 igen, tavaly áprilistól októberig
 a kultúreurópát járták, árvíz miatt nem jutottak
 el budapestre, most pár hónapra észak
 amerika, new york után irány toronto
 vancouver és onnan
 hawaiiön keresztül a visszaút
 pár napig *sex and the city* városában sétálnak
 -miért nem ezt néztem meg a repülőn?,
 majd hazafelé menet...-
 penn stationnál kiszállni, a kísérteties labirintusban
 követni a 7th street tábláit, el a drága rózsák mellett
 fel és ki a magasra nőtt házak közé, sürgő-forgó
 emberek mellett kacsalábú épületek társulnak hozzám
 kijelölve hosszan a város szűk ereit,
 magasságuk jól esik, süt a nap a még tartó hidegben
 a tömeghez kedvesebben viszonyulok
 ellensúlyoz amiképp máshol élek, mert
 sok minden az ellensúlyozódásban rejlik,
 nem az egyes póluson,

délnek tartok cia rinne többnyelvű költőnőm
soho és ohno versoldalain
 ismerős üzletláncok, 21. század csalóka otthonosságának érzése
trader joe's, rite aid, marshalls, megértem kinek *mcdonalds*
subways, a vándorok szemzójére kített jelek,
 nem ütközünk egymásnak, bár mindenfelé tartunk,
 egy thai gyorsétkezdébe bemegyek, *dee daa*
 a neve, igen, fordítom magamnak: *die da* – tehát engem szólít
 kissé udvariatlan német modorban, mondaná anyósom
 a fiaimnak – hálás vagyok, hogy erre felhívja figyelmüket,
 szavak finomsága ha nem is a 'leg', mégis 'nagyon', míg
 leginkább szív és tiszta szó—
 ha ennyire elvetéltek tőlem a nyelvek,
 ha ennyire oktalan dobálóztam velük
 akkor legalább most egy finom, könnyed étkezés,
 s otthon pár thai receptet majd betanulok,
krieng gaengot frissen vágott zöldségekből, fűszerekből
 és garnélarák-masszából, mivel a thai ember számára
 az élelem fontos eszköze annak, hogy istenekkel
 érintkezzen: citromfű, gyömbér, kókusztej és koriander
 és most ízesítetlen rizs, majd tofu, gyömbér,
 brokkoli, gomba, muok (írom anyával)
 és egy meleg kamilla tea,
 - gyomromnak jót tegyél—
 utána tovább az utcákon, hullámmódon
 alacsonyodnak az épületek,
 drágulnak, szépülnek, ismeretlenülnek az üzletek,
 kávézók, kevés hotel, ha nem lesz mariah Máriám otthon
 hova állok tovább, megírtam-e az egészen pontos időt,
 mikor érkezem, azt hogy ma,
 itt állok, másképp nem tehetek,
 lépcsőházában kiszemelem *molnárt* és *ferenczit*,
 ahova adott esetben elsőként becsöngetek,
 de az épp leszaladó tini lányt, mintha csak veszfáliából,
 megkérem, segítsen ki, európai telefonom
 nem működik, tudhattam volna előre,
 „igen, csupán két utcasarokra vagyok tőled”
 szól a válasz, és én jövök otthonával öfelé,
 megérkezik elegánsan, hét éve hogy nem
 láttuk egymást, legutóbb segesvárott, nem félegyházán,
 hol egykor mások petőfit és mi ott davidot,

e vékony falú stúdiólakásban
 enyém az 1,5 m-es karzatos szófa,
 nemsokára megértem, miért kell a koporsónak
 a test hosszúsága előtt meghajolnia,
 hétvégén átmegy két éjszakára
 a barátnőjéhez, és akkor enyém az ágy,
 most egy divatcégnél... miután január 31.-én február 1.-ével
 felmondtak, hol alapító tag volt, eurázsiai
 politikai és gazdasági szaktanácsadás
 üzletembereknek, de most művészibb,
 több mindenben kihívóbb a munka,
 ez az öt éve ideköltöző lány jobban megérezte
 és felbloggolta a várost, mint az itteniek
 kell a másság, a meta,
 köszönöm most és mindörökre hogy itt lehetek, ahol
 megbékül a világ bennem, és hogy-hogy:
 a szemlélődés feloldást hoz,
 örömet, másnak is?
 az éj a szimpla –jaj, dehogy— dupla
 ablakán át beszűrődik a *this city never sleeps*
 ha itt élnék fülhallgatóm lenne meditatív
 zene természethangjaival, csendpótlékkal, de most
 a hűtő zúgása, szomszédok nehéz járása,
 a hátsó udvar és az utca zaja sem számít,
 belealszom az éjszakába
 és azt álmodom, hogy utazásom alatt
 egész végig versnaplózóm
 megajándékozom magam
 Tündér Ilonák rózsáival
 és érzem, ahogy felszabadulnak
 a versírásra ráhangolódo
 örömhormonjaim
 /mentés és nézz szembe vele/

ⁱ Függelék

Alvás közben a Ø-ek megelevenednek. Angyalszárnyakkal feldíszített revolverrel kezében jár egy fekete alak, a lírai én alszik, közben dalbetétek szólnak.

Első nap után

42

Oly távol vagy magadtól,
az ég mégis közel
kiszorulva költözésbe, tudományba,
költészetbe, gyógyításba
az erőltetett helyesnek lenni akarásban
mindez önkényeztetésnek
sovány öröm, kevés

oly távol vagy magadtól,
az ég mégis közel
beszorulva az antistruktúrába
ha ha ha ha ha
családod van, ajaj, párod a kedvesed
semmid eléggé nem értékeled
nehezen bánsz a könnyűséggel
szorítod markodban a vágótűk fékjeit
bár rég bedobva közéték
a mindent mérgező személytelenség
pszmodern értéktelenség
mérhetetlen mértéktelenség
távol magadtól
az ég oly közel

nem kérdezed ki vagy
neked a történőkből mi jó
kis javakat szerzel
lopva egy-egy jó pillanatot
mely kevés hogy megérkezz
magadhoz
romba kell neked is dölnöd
magad el sem hiszed
el sem gondolod
hogyan amit megengedsz másoknak
nem
magad mértékéből jön
a távol magadtól
az ég oly közel

Második nap után

Hallod,
a gyerekeknek manapság
meg kellene mondani
hogy a HARC a társadalomban
különösen nagy
különösen
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

43

a társadalom kereke forog
gyorsan gyors, nagyon gyorsan,
a centrifugális erők
sebes szelekre sodornak,
a lehullás veszélye
hihi haha na mekkora?
óriásian nagy
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

azt is meg kellene mondani,
hogy az élet egy "jogi randevúhúhú".
az embernek több labdával
kell játszania és mindeniket
a levegőben, a sodró szelekben
kell könnyedén, mintha
oda sem nézve
rá sem hederítve:
tartania
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

Már semmi sem a tehetségtől,
szorgalomtól függ,
hanem hogy eddig azt hitted,
a világ közös megállapodásokon
nyugszik és működik,
törvényszerűségeken?!
melyek az EMBER
– gyűjtőnév, igazán! –
boldogulását tűzik ki célul
gombostűvel a tűpárnán
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

Ám a nagy személyiségek megjelenésével,
az egyéni célok kerülnek előtérbe,
az individuális sikerérzés
spontánná teszi a dolgokat,
orrod előtt a mézesmadzagot
esetlegessé és a RENDET
kétségessé, két-sé-ges-sé
lá lá lá
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

A meghökkenés
az a mozdulat,
ami uralkodik –
mert a tömeg bizonytalansága
elehetővé teszi a
a kevesek sikerét
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

A tömeg bizonytalansága
hetővé teszi a
a kevesek sikerét
síktó sikerét
síptó kényszerét
rece fice
rata rata
rece fice
rata rata
bumm

45

Szeretettel
Mária

NEW YORK-I ELÉGIA

Felhőkarcolók csúcsa leharapva,
pattog tudatom fel s alá,
mint buta labda,
dilisen.
Sose pihen.

Kemény betonból lágy köd eszeget!
A valóságot figyelmesen pecázva,
amíg tart vízalatti tánca,
el ne szalaszd!
Itt, ahol máskor verőfény nyilaz,
most minden homlokzat esős grimasz,
itt nagy dumás a nyomor, kipofázza
kínját, bőszen egymásra licitálva,
s a feketék csapta ricsaj
belőled is egy vigyort kicsal,
ember emberrel itt
összeszikkaszt.

Olajozott
itt a világ. Csupa recsegő mosoly.
Ropogós színes ing és kézfogás,
a meetingek tétje komoly.
Tekintetek: kirakatablakok,
bennük valaki klassz rendet rakott.
S hogy mi lapul a raktárban?
Figyelj,
mi közöd?
Mi közöd mindehhez, hisz töröd
csak az angolt kicsit,
felét sem érted, amit mondanak,
sem örömet, sem kínokat,
otthon vagy mégis itt.

Itt zizegysz, itt, hol mokány
katonaférfi és katonalány
rendet
teremthet.

Tükörbe nézel? Itt a cipődet
virtuózok fényezik ki neked,
és zsvány deszkások kergetőznek,
a metrón állva alvó brókerek,
s Tamás bátya szájához áhítattal
óriás, papírpoharas kávé emel.
Csokornyakkendős operát énekel,
kínai gajdol, fortyog a katlan.
A fényreklámokról színes csillám pereg,
ettől izzanak fel az arcok, emberek,
dögléggy gyanánt repked a figyelem,
de önmagába merül a köztereken
ki-ki,
mobilján filmjét, játékát bizgeti.
Ezernyi streetfood, szagos műkaja
tápanyagot az elgyötört,
gyomrokba tölt.
Rázkódó anyaföld, metrókocsik zaja.
Tudod-e,
milyen e lüktetés konok üteme,
mely sosem alszik, csak vadul pörög,
kín és öröm, örök körök,
vad gépzene?
E mechanikus anyaméhben
lebegnél, mint krómozott égben
az űrhajós,
de nem vagy más, mint vendég,
csurig telt szivacs, kit hajt a mehetnék,
s tovahajóz.

A SZÍV VÉGE

Cigány újmesék¹

dolt, hogy örökre vele kell élnie, és még sok gyereket kénytelen neki szülni. Gyakran látták ezt tündérei, s nagyon szánták.

Volt köztük egy okos és bátor Kesályi, akit Lucárkának hívtak, mint-hogy tündérlány volt. Egy nap elhatározta, hogy segít szomorú királynőjén. Elé állt, így kérdezte őt:

– Édes királynőcském, hogyan segíthetnék én a te bánatodon? Mi szabadíthatna meg szörnyű férjedtől?

– Azt én nem tudom, Lucárka, de sok mélyföldnyi mélyben a föld alatt él a mogyoró-kígyó, s ha Nagypénteken megfogod, mialatt feljön harmatot inni, az megmondhatja neked.

Lucárka kivárta a Nagypéntek hajnalát, s akkor a mogyoróbokor tövébe ült. A kígyó az első Nap-sugarakkal előkúszott a mogyoróbokor gyökerei közül, és már inni kezdte volna a harmatot, mikor megfogta őt a Kesályi. A kígyó könnyögőre fogta:

– Nagyon szomjazok, Kesályi! Ha nem ihatok harmatot, meghalok! És ha meghalok, segíteni neked nem tudok! Engedj el, s cserébe megmondom, hogyan úzheted ki a havasokból a Locholicso-királyt!

Lucárka eleresztette a kígyót, mire az felitta mind a harmatot. Mikor szomját oltotta, így szólt:

– Tudd meg, erdei tündér, hogy pogácsát kell sütnöd a Locholicso-királynak a porrá égett húsból, a Szél-hegyi macska és a holtak országát őrző kutyák szőréből. Ha mindezeket vele megeteted, elhagyja majd királynődet.

– De hol talállok olyan macskát? – kérdezte Lucárka.

– Újhold idején ezen a hegyen tojnak. Várd ki azt az éjjelt, ereszkedj alá az erdőbe, ott megtalálod. Most pedig, nézd, Kesályi, leszakajtom a farkam végét, s neked adom. Húsom felezd el: egyik részét égesd porrá – kell majd a varázspogácsához. Másik részt vidd magaddal, később szükséged lesz rá.

Ana utálta férjét, a Locholicso-királyt, és nyolc fertelmes démon-gyermekét is mélyen gyűlölte. Végzetlen volt, s keservesen sírt, ha arra gondolt,

Megcselekedte a kígyó, és el is tűnt a mogyoró gyökerei között.

Lucárka úgy tett, ahogy a kígyó mondta: újhold idején szállt sziklájáról, s az éji fenyvesekig ereszkedett. Hamarosan meglátta, amint egy macska egy tisztáson fészket kapar magának, és egy tiszta fehér tojást tojik. Lucárka megszólította:

49

– Legyél szerencsés, te kósza éji lélek! El akarom űzni a gonosz Locholicso-királyt, légy kegyes, és adj nekem a szőrödből!

– Szerencsés vagyok bizony, hogy felém fújt a szél, drága Kesályi! Adok, hogyné adnék! – felelt a macska – Kilenc éve, hogy itt e hegyben kóborolok. Ember voltam, s míg éltem, sokat vétkeztem, ezért halálom után büntetésből évekig macska alakban vagyok a havas erdők fogja. Bűneim tojása varázserővel bír, kinyit bármi zárat! Ha felvennéd, és magaddal vinnéd, megszabadulhatnék, nem kellene többé bolyongnom, hanem megtérhetnék a fekete országba. Segíts rajtam, s én is segítek: mutatom neked az utat a holtak kapujához, hol a kutyákat találod.

Lucárka elvette a tojást, a kígyóhús mellé rakta, majd útnak indultak. A macska elvezette őt a fenyves mélységes mélyén nyíló sziklaszorozshoz, melyet látni sehonnan nem lehet, s amely oly szűk és oly meredek, hogy ember azt megközelíteni nem tudja. A szoroson túl egy sötét katlan rejtőzött, annak fenekén egy fekete barlang tátongott. A macska beugrott a sötétségbe, és eltűnt Lucárka szeme elől; nem volt mit tenni, belépett hát a barlangba ő is. Alig tett három lépést, egyszeriben nagy fényesség támadt, és egy csukott, aranyos kapu előtt találta magát, ahol várt rá a macska.

Lucárka tudta már, mit kell tennie: a zárhoz csapta a tojást, mely szétloccsant. Köd támadt ekkor, a kapu pedig szélesre tárult, és dörgő csaholással elébük ugrott a kilenc fehér kutya. A Kesályi elővette a mogyoró-kígyó húsát, és odavetette a nekik. Míg azok ettek, csípett fehér szőrükből, a Szel-hegyi macska lelke pedig visszaváltozott emberré, s betért a holtak országába.

Lucárka Ana palotájába ment, hol egybegyúrta a kígyó porrá égett húsát, a macska és a kutyák szőrét, s ebből pogácsát sütött. Mikor pedig a Locholicso-király ismét királyasszonyánál járt, és lakomát rendezett, asztalára csente a varázszerejű ételt. A démonember-király evett belőle, majd éjjel asszonyával hált, ki tőle így terhes maradott.

Ana kilenc napig vajúdott, mire világra szabadította legszörnyűsebbebb fattyát. Elsőként kígyófarka csattant ki tekergő ostorként szemérméből. Másodikként verdeső teste tolakodott elő, mely egy tollas madártest volt. Harmadikként négy macskafej búj ki anyja kínnal telt méhéből, és velőtrázoan felnyávoztak, negyedikként pedig a rém négy kutyafeje csusszant ki a

fényre, hogy fülsiketítően felvonítsanak. Vergődött és sivalkodott a szörny, mert viselős volt maga is: mindkét nemet egyesítette magában, megtermékenyítette hát öntestét, s nyomban szült ő is, és rémes kölykei is hímnősek voltak, s ugyanígy elleni kezdtek azok is. Úgy futott szét a rémek száz
50 nemzedéke, mint a burján, nyüzsgött tőlük a fekete palota.

Irtózat járta át a Locholicso-királyt, s annyira megrettent fatytyától, hogy így szólt királyasszonyához:

– Porontyaid a világ rémségei, asszony! Fertelmes a méhed, világ átka vagy magad is! Én most titeket örök időkre elhagylak! De ezt a törvényt teszem: amíg csak élsz, a locholicsók nem eszik meg a Kesályikat. Cserébe azonban, ha valamely tündéred kilencvenkilenc évet élt, s mindvégig szűz maradt, odaadod nekünk, s mi vele azt teszünk, amit kívánunk! – azzal távozott a fekete várból, és Hold-hegybéli tanyájára vonult.

Ana máig vígasztalan sír, de a Kesályik nem gyűlölik őt, amiért az egyezséget elfogadta, hanem attól kezdve, minden egyes nap leszáll három tündér a sziklaoromról, melyen ülni szoktak, s királynőjük várába mennek, hol balkezüik három-három csepp vérével táplálják őt, hogy soha meg ne haljon.

Az apját elűző démon pedig a Poreszkero, vagyis a Farokkal Bíró nevet kapta, amiért is madárteste egy kígyóéban végződött. Mivel a Locholicso-király a holtak országát őrző kutyák szőréből evett, akit a Poreszkero négy kutyafejével megnyal, dögvésztől hal meg; kit négy macskafeje érint, soha nem lesz már életében egészséges. De ő sarjaival együtt a föld mélyére költözött, és a nagy istennek hála, ritkán jön csak a felszínre.

A NAPRAFORGÓNYIRETTYŰ

A szerencsés hegyeken túl, a Rosszak hegyén is túl, fenn a Mátra-béli Macska-hegyen lakott épp fekete kastélyában Ana, mikor legkedvesebb Kesályija, Lucárka már kilencvenkilenc évig élt, s nem szeretett még férfit. Királynője magához hívatta, és így szólt:

– Lányom, lányom, Lucárka; vért könnyezik a szívem, de most, hogy már ennyit éltél, el kell téged küldjelek, hogy népünket megóvjam. Mától a Locholicso-embereknek adlak, hogy bennünket többé ne bántsanak. Felkínálok neked magad, s ők kedvüket töltötik majd rajtad. De tudd: azért pusztulsz el, hogy mi éljünk. Most eredj, menj a Rosszak hegyére, a Locholicso-király tanyájára!

Lucárka búslakodva ereszkedett lefelé a sziklás hegyoldalon, s megpihent egy sziklaszirten. Ahogy ott ült, így morfondírozott: ha egyszer már sikerült elrettentenie a Locholicso-királyt, ugyan miért ne tántoríthatná el

attól is, hogy ezentúl a Kesályikat sanyargassa? Eszébe ötlött, hogy a föld mélyére rejtőzött Poreszkero, aki riadalmat keltett apjában, halálos, pusztító erővel bír. De mivel nem tudta, merre keresse, elindult a Tűz-király birodalmába, hogy tőle kérjen segítséget. A Tűz-király föld-anya belsejében él, mivel igen fázékony. Lucárka lehatolt hát egy mély barlangba, melynek fenekén megtalálta a tűzkőből emelt várat. A legbensőbb kristályteremben a király elé lépett.

51

– Nagyerejű Tűz-király, környörülj rajtam, bujdosó Kesályin, és mond meg nekem, hol találok birodalmadban a rettentő Poreszkerót?

– Tudom, mi a szándékod, szerencsétlen tündérlány, és segítek neked a démont kiszabadítani, mert fivéremet, a Hold-királyt, ki ott-hont ad a rémséges Locholicso-királynak, nem szívlelem. Menj vissza a föld felszínére, e hegy déli oldalára, mert az alatt szunnyad a rém. Én egy lángocskát küldök majd neked a föld alól. Ott, ahol a láng megjelenik, a föld gyomrában egy forró tó van, abban él a Poreszkero összes szűznemzett sarjaival. Ha ott felette a sziklákat kibontod, a démon feljön majd a felszínre.

Úgy is lett, Lucárka a láng fölött eltolta helyükről a sziklákat, s alig hogy ásni kezdett, a forró tó a felszínre ömlött, kiokádta magából Poreszkerót és az összes fertelmes démon-gyermekét. Mikor a Poreszkero megpillantotta Lucárkát, négy macskafejével így sivalkodott:

– Miért eresztettél szabadon, Lucárka?

A Kesályi így felelt:

– Poreszkero! Apád undorodik tőled, és nagyon gyűlöl! Anyádát folyvást sanyargatja, s most rám is fáj a foga! Nem tűrhettem tovább, kiengedtelek, hogy bosszút állhass!

A démon kutyafejei így vonyítottak:

– De tudod-e hol van apám?

– Tudom, azon a Hold-hegyen!

Ahogy megmutatta, Poreszkero és sarjai kúszva-tekeregve szerteözlöttek a vidéken, de nem csak a locholicsókat keresték, hanem válogatás nélkül dögvészt bocsátottak az emberekre.

Akkoriban a cigányoknak is volt királya: Jivono, az aegiptus herceg. Ez a derék király egy éjjel a sátrában álmot látott: sintérek ástak mély gödröket szerte az országában. Másnap Jivono hívatta varázslóasszonyát, hogy fejtse meg álmát. A vénasszony elmondta, hogy a régiektől úgy tudja, az ásás betegséget és bánatot jelez, a gödör pedig halált. Alig hogy ezt kimondta, hírnökök szaladtak Jivono elé, és tudatták vele, hogy dögvész ütötte fel a fejét a birodalomban. A jószívű király nem szívlelhette, hogy népe és barmai ezrével halnak, ezért azonnal elindult sátrából, hogy megkeresse a dögvész okozóját, és véget vessen a pusztulásnak. Hosszan kóborolt szerte az országban, de nem

találta a betegség forrását. Tanácstalanul kóborolt a havasok fenyveseiben, amikor egy hideg patak túlsaján megpillantotta a búslakodó Lucárkát, és azonnal beleszeretett.

– Miért búslakodsz, erdei szép tündér? – szólította meg Jivono.

52

– Mert dögvészt bocsátottam az ártatlan emberekre – válaszolt

Lucárka, és töviről hegyire elbeszélte mindent. Jivono nem tudott haragudni a gyönyörű Kesályira, hanem kedves szavakkal vígasztalta őt.

– Ne búsulj szép tündér, megbocsájtanak neked az életben maradtak s a holtak! Én pedig megfogadom, hogy haláломig védelmezni foglak, szembe szállok a Locholicso-királyal is!

Felmelegedett a szép Jivono jószágától Lucárka szíve – szerelembe esett ő is. Oly forrón csókolták egymást, hogy elolvadt körülöttük a hó, és holdviolet bújta ki a földből. Azon az éjjel együtt háltak a virágos tisztáson.

De jaj! A hajnali sötétben locholicsók lopóztak melléjük, és hangtalanul elragadták Lucárkát az alvó Jivono mellől, és magukkal hurcolták a Locholicso-király tanyájára. Amikor Jivono felébredt, így szólt magához: “Fel kell keresnem a Szél-királyt, ő mindenről tud, ami a hegyein történik, így bizonytal tudni fogja, hová tűnt szerelmem, Lucárka.” Elindult hát fölfelé, meredek szurdokokon, jeges köveken és hófödte sziklákon át a havasok csúcsán álló Szél-király váráig. Belépett, és így szólt:

– Hatalmas Szél-király, úgy jöttem hozzád mint testvérhez, hisz király volnék magam is. Hallgasd meg kérésemet!

– Szerencséd van cigány-király, hogy felebarátodnak szólítottál! – dörgött a Szél-király. – Tudom, mi járatban vagy, ezért elmondom neked: Lucárkát a gonosz Locholicso-király raboltatta el, és rabláncra verette, hogy az idők végéig kínozhassa őt.

– Segíts hát, jó király, hogy visszakaphassam a tündér-feleségemet!

– Én neked nem segíthetek – válaszolt a Szél-király –, mert a Locholicso-király tanyája már gyűlölt fivérem, a Hold-király birodalmában van, nekem ott hatalmam nincsen.

– Akkor én magam szabadítom meg! – vágta rá a bátor cigány-király.

– Bátor és erős vitéz vagy, Jivono, de egyedül nem győzedelmeskedhetsz a Locholicso-király felett. Hanem tudd meg, a dögvészt okozó fenévad a Locholicso-király gyermeke, akit ez utál, s akitől maga is menekül, mert ha az utolérné, őt is elemésztené. Tartóztasd fel a démonember-királyt, hogy szörnyeteg fia utolérje, és elpusztítsa – úgy visszaszerezheted asszonyodat. Én érted már csak annyit tehetek, hogy megmutatom az oda vezető utat – erre fűjt egyet a Szél-király, és így folytatta – ha ez a fuvalatot követed, és mérsz amerre visz, megtalálod a Locholicso-király tanyáját.

Jivono megköszönte, és útnak indult.

Ahogy a szellőt követve aláereszkedett a havas hegyből, egy kiszárat patakmederben haladt előre, s közben így énekelt:

*Havasi kis patak,
Friss vize kiapadt,
Csak a tavaszt várja,
Akkor zúg az árja.*

*Tőled rózsám távol
Sírok, mint a zápor;
Sír most mindkét szemem
Érted, szép szerelmem.*

53

Új Forrás 2017/7 – Kéle Fodor Ákos: A szívvége
Cigány újmesék

De egyszercsak elakadt száján az ének! Mert különös nagy csudát látott! Valami hevert előtte a mederben. Távolról embernek nézte, de amint közelebb lépett, látta, hogy nem ember az, mert félig állatt: az erős férfitesten vörösszőrű kutyafeje volt meg kutyalábai – és a teste úgy meg volt szaggatva, hogy vérebe fagyva feküdt ott, szaporán lihegve, kutyamód kilógott a nyelve a szájából.

– Halálos sebet kaptam, nemes vándor, mit pár csepp emberi vér gyógyíthat csak meg! – szólította meg Jivonót a haldokló teremtmény – Ha volna szívedben annyi irgalom, hogy kezedből pár cseppet a szájába csöppentenél e döglődő kutyának aki vagyok, jóért jóval fizetnék.

Jivono megszánta a szörnyet, nem habozott, megvágta kezét, és inni adott neki. Ez azonnal erőre kapott, vére nyomban felszáradt.

– Kit köszönhetek tebenned, derék jótevőm?

– Jivono vagyok, az aegiptus herceg, a cigány- király. És miféle teremtménye vagy te az istennek, te szegény szerencsétlen? – kérdezte szánakozva Jivono.

– Dsiuklánus vagyok, ember-kutya. Lalácsnak hívtak, amíg ember voltam. Forrón szerettem egy cigánylányt, és egy holyipi, egy boszorkány el akart engem csábítani tőle, de én kitarítottam kedvesem mellett.

És Lalács elbeszélte, hogy amikor tombolt körülöttük a dögvész, felkerestek egy varázslóasszonyt. Lalács arra kérte, hogy védje meg az ő cigánylányocskáját. Az asszony fatáblácskát készített, melyre a Poreszkeró ábrázatát véste fel égetett tűvel, hogy ez megóvja majd a lányt. De jaj! Amiért Lalács nem viszonzta szerelmét, a holyipi bosszúból ellopta a lánytól a fatáblácskát, őt pedig dsiuklánussá változtatta. Lalács rémületében elbujdokolt, s csakhamar rátalált övéire a havasokban.

– Kéőbb megtudtam – mondta Lalács –, hogy kedvesemet felfalta a dögvész, s én akkor elhagytam a többi ember-kutyát, és azóta a holyipi szagát

követem. És most, mikor már nagyon közel éreztem a boszorkányt, locholicsoúk leptek meg, csak akkor hagyták abba tagjaim marcangolását, mikor halottnak tettettem magam. De te megmentettél; s meglásd törleszteni fogok!

De mondd, te mi járatban vagy ezen a felperzselt tájon?

54 Jivono elbeszélte, hogy a Locholicso-király fejéért megy, s hogy szerelmét megszabadítsa.

– Ej, nemes cigány-király! Jóság van a szívedben bölcsesség helyett! Jobb a halandónak nem küzdenie a démon-emberekkel! A Kesályi most már őket illeti! Fordulj meg, sirasd el szerelmed, s térj haza, öregedjél meg békességben.

De Jivono eltántoríthatatlan volt; elköszönt Lalácstól, és folytatta útját.

Ahogy az útmutató fuvallatot követte, és a kiszáradt meder végén a völgybe ért, egyszer csak mi történt! Szétszakadt előtte a föld, megnyílt a kő, és tekeregve kimászott belőle Poreszkero egyik gyermeke: a Csuma! Dühöngve közelített Jivono felé, de mielőtt a cigány-király kardjáért nyúlhatott volna, a démon reáköpte izzó nyálát, és visszacammogott a föld hasítékába, ami rövest be is zárult mögötte.

Hej, nagy bajban volt most már Jivono! Mert a pestist köpte rá a Csuma! Azonnal láza lett, orra vére eleredt, a földre rogyott, és érezte ahogy parázslanak a növekvő tályogai.

Meg is halt volna azon a szent helyen, ha fel nem bukkan Lalács, a dsiuklánus.

– No, nem jutottál messze, derék Jivono! – szólította meg mosolyogva az ember-kutya. – Látom elbánt veled a Csuma! De ne félj, amiként a te véred gyógyír nekem, az én veres szőröm varázsszer a te betegségedre!

Kitépett egy csomót bundájából, vörös fonallal körülkötötte, és Jivono tályogjára szorította, majd így szólt:

– *A szent anya felment a hegyre, folyt a vér a testéből. Jött a Csuma, s fel akarta nyalni, de egy tündér az égből vörös fonalat dobott le, és a szent vért felhúzta. A Csuma bosszankodott és kiköpött és jött a pestis.*

Ekkor fogta a kicsiny szörkékét, a fák közé szökkent, s az egyik ágra kötötte, majd így kiáltott:

– *Gyere Csuma, itt van van a seb, edd meg, de vedd el a fájdalmat!*

Megropogott ismét a föld felszíne, keresztülkúszott a nyíláson a démon, megszaggata a fát, és ágastul vitte magával a dsiuklánus szörét. Recsegett a hegyoldal, ahogy visszatuszakolta belé magát a szörny. Eltűnt, mintha ott se lett volna.

Jivono hamar magához tért, és megköszönte barátjának, hogy megmentette az életét.

– Ne köszönd, király! – szólt Lalács. – Megtenném százszor is, de nem tudom! Kicsiny fattya ez a Poreszkerónak! Ha vele találod szembe magad, én

már többé nem segíthetek. Ezért most jól figyelj. Meg kell szerezned a fatáblát a holyipitől, mert csak az védhet meg a dögvész urától! Haladj tovább e mederben, a völgy túlfelén már a Locholicso-király birodalma kezdődik. Ott egy szűk horhost találsz majd, azt kell követned az erdő gyomráig, ahol megleled majd a holyipi tanyáját.

55

Jivono megköszönte Lalácsnak az útbaigazítást, és egy pillanatilag sem habozott, útnak indult. Elhagyta a Szél-király útba igazító fuvaltatát, és követte a horhost, ami egyszer csak egy kis katlanba torkollott. Megpillantott ott egy hegyoldalba vájt putrit, az volt a holyipi tanyája. A boszorkány már várta őt:

– Ki vagy, ki ide jöttél, hol senki se jár?

– Jivono vagyok, a cigány-király.

A holyipi így folytatta:

– No, te király, lássuk milyen ember vagy! Tudsz-e mesélni?

– Tudok egy igaz mesét – de ha nem hiszed el, nekem kell adnod

valamit!

– Nincs olyan, mit el ne hinnék! Áll az alku!

– Rendben; adom hírként és meseként: élt egyszer egy derék cigánylegény, kinek volt egy szerelme, egy gyönyörű cigánylány. De ez a legény olyan szép volt, hogy szemet vetett rá egy asszony.

– Nincs ebben semmi hihetetlen, minden családban megesik!

– Igen ám, de nem akármilyen asszony volt ez!

– Hát, milyen?!

– Egy holyipi volt! Mert hosszú idő óta tanulta már a gonosz varázslatokat egy démontól.

– Ezt is elhiszem – van olyan!

– Ez a holyipi el akarta rabolni a legény szívét, ezért hízelkedni próbált neki. De a legény igaz szívvel szerette lányocskáját, nem engedett a gonosz csábításának. Hanem egy napon feldúlta a világot a pestis.

– Ahogy épp most történik – igaz ez is!

– A legény féltette szerelmét, és egy varázslóval bűvös fatáblát csináltatott, ami megvédi viselőjét a dögvésztől. De bosszúból a holyipi ezt ellopta!

– Nahát!

– Igen ám, de kétfelkezes volt a holyipi, és hazafelé repülve elvesztette, s mivel még varázslattal se találta, démon-mestere azzal büntette, hogy erejét tőle visszavette.

– Egy holyipi sem ügyetlen! Megvan a fatáblácska!

– No, boszorka, nem hitted el a mesét – nekem kell adnod a táblácskát!

Felkacagott erre a holyipi!

– Nem vagy szerencsés, királyocska! Odaadtam a Locholicso-királynak, ki érte egy Rossz-gyermekét mesteremül adta!

– Látod, te gonosz, nincs nálad a fatáblácska, tehát elvesztetted – mégiscsak igaz mesét mondtam! S ha arra sem elég a varázserőd, hogy ezt előre láttad volna, bizony elhagyott téged a mestered!

– Ki délelőtt eb, délután kutya! Légy örökre az, mi vagy: koszos
56 kutya! – s hirtelen Jivono feje fölé röppent, és leköpte őt.

Nagy fájdalmat érzett tagjaiban, mire karjai és lábai fekete szőrt eresztettek, keze manccsá görbült, feje pedig feketekutya-fejjé változott. Felvonyított, és iszonyattal vegyes kétségbeesésében futásnak eredt, keresztül a horhoson és a völgyön, vissza a havasokba, hogy felkeresse a többi szerencsétlen sorsú dsiuklánust. Ahogy vágatott át a rengetegen, leszakadt róla királyi ruhája egészen, s már csupasz ember-kutyaként állott az övéi elé. Így szólt ekkor:

– Lalács, segítőm, s testvérem immár! S ti is falkatársaim! Még egyszer segítsetek rajtam! A táblácska nincs már a holyipinál, mert a Locholicso-király nyakában függ! Jöjjetek velem, vitéz kutyák, esküdt ellenségei a locholicsóknak, ütközzünk meg a démonokkal, hogy elpusztítsuk királyukat!

Nem kellett kétszer kérnie, a derék dsiuklánusok vele tartottak a verekedésbe. Összesereglettek mind egy szálíg, és a Rosszak hegye alá vonultak. Jivono csaholására megrohanták a locholicsók seregét, és szörnyű csata vette kezdetét. A torz szülemények darabokra szagatták és ették egymást, hogy a hegyoldal fekete lett a vértől.

Jivono meglátta a hegy tetején a Locholicso-királyt, a Locholicso-király nyakában a fatáblácskát. És egy sziklaeresz alatt láncraerve megpillantotta szerelmét, Lucárkát is. Rögvest téptni-törni kezdte a locholicso-katonákat, s keresztülverekedte magát az ütközetben, és a démonember-király elé állt.

– Te szennyes Locholicso-király! – ugatta Jivono – Tudom, hogy vártál már reám! Meg kell nekünk vívni! Aki az erősebb, legyen azé Lucárka és a fatáblácska!

– No, te ember-kutya! – ordította a Locholicso-király – Lássuk mit bírsz!

És a csata forgatagában bírokra keltek.

Mialatt ők a hegytetőn bírkóztak, a hegy körötti falvakban mind kitért a dögvéz, a seregnyre szaporodott Poreszkero-fattyak annyira elárasztoták a vidéket, és egészen körbefogták a hegyet. Mikor minden élő és holtat felnyaltak, Poreszkero és gyermekei nagy ricsajjal megindultak felfelé a hegyen.

Jivono fekete mancsaival megragadta a Locholicso-királyt, és térdig a földbe vágta. De a démon-király se volt rest: szőrös karjaival derékig vágta a földbe a kutya-Jivonót.

De ekkor már dörgő sivalkodással mászott fel Poreszkero, és az ő szörnyűséges serege, hogy a hegyoldal egészen elsötétült a sok tekergő rémtől.

Megrettentek ettől a dsiuklánusok, és erősen csaholni kezdtek. Oda-
kapta fejét Jivono is, s benne is megdermedt a vér. S amint a derékig a szik-
lába szegezve a betegség-démonok seregét nézte, a Locholicso-király katonái
körészökkentek, és leszaggaták egyik karját. A cigány-király akkorát
vonyított, hogy áthallatszott az ütközet zaján. És látta már: rajtuk van 57
a betegségi démonok serege, és választania kell. Vagy várandós szer-
relmét szabadítja ki, vagy a Locholicso-király nyakából tépi ki a táblácskát,
hogy elnyelhesse a Poreszkero. Mert letépett karral, derékig a földbe te-
remtve a kettőt megcselekedni már nem lehet.

Már a sziklaeresz alatt vonaglottak a Rosszak, és Jivono nem
állhatta, hogy várandós szerelmét halni lássa, ezért kiugrott a földből,
és Lucárkához szökkent. Nem bánta, hogy fogai törnek, egyetlen ha-
rapással eltépte a Kesályi láncait, megmaradt kutyakarjába vette, és
egyetlen szó nélkül a távolba hajította – a szép tündér a szomszédos
Macska-hegyre repült. Jivonót elérték alulról a Rosszak, felülről a lo-
cholicsoók markolták meg, hogy a cigány-király véresen kettébesza-
kadt. A teste meg azonnal eltűnt a földben. Nagyot csaholtak bajtársai
ismét, és tépetten, sebesen, menekülőre fogták a dolgot.

A Poreszkero lihegve a Locholicso-király fölé magasodott, ez
pedig felmutatta fatáblácskáját, egészen gyermeke kutya- és macs-
kafejei orrába nyomta. A Rossz ettől megjuhászodott, és fattyaival
együtt visszavonult. A Locholicso-király tépázott seregével azon az
estén sötét dialdalt ült.

Lucárka pedig hasogató bánatában a Macskák hegyén elbujdo-
kolt, ahol hamarosan megszülte Jivono gyermekét. De miként az a
gyermektelenségre ítéltetett Kesályikkal történik, ha szerelmüktől
magzatuk fogan, a gyermek hamarosan meghalt, s Lucárka egyedül
maradt. A gyermek halála elől a legmagasabb havasokba menekült, a
szakadék szikláira ült, és kínjában megszagata ködlő haját. Megszánta őt a
Szél-király, és szellőt küldött e kitépett selyem hajakra, hogy ökörnállá válva
mérföldekre szertehordja messze vidéken. Ezidő óta gyűjtik ezt a gyermek-
telen, de gyermekre vágyó cigányasszonyok, hogy hitvesükkel együtt elfo-
gyasszák növvő Hold idején, mondván:

*Fonjatok, fonjatok, Kesalyik,
Amíg újra víz csörgedezik a patakokban!
Meghívunk benneteket
A gyermek keresztelőjére,
Ha a piros szerencsefonalat
Megfontátok, megfontátok
A gyermeknek, akit elnyerünk
A ti gyelmetekből, ti Kesalyik.*

Lakott a közeli falu végében egy szegény cigány kovács meg a felesége, akiknek már régóta nem volt gyermekük. Azon az őszi napon messziről hallották a véres csata zaját, s amikor véget ért a dögvész, és Lucárka megtépte haját, a szegény asszony gyűjtött az ökönyálból, s a Kesályikhoz imádkozva
58 megették férjével. És a szegény asszony azon az éjjelen terhes maradt. Megtudták ezt Luckárka testvérei is, és vörös szerencsefontalat fontak a gyermeknek, és láss csudát! Valóban: kilenc hónap múlva a kicsiny fiúcska (mert fiú fogant az asszony méhében) vörös csíkcokskával a nyakán jött a világra. Innen tudták a sors tündérei, hogy a gyermek a Kesályik pártfogoltja, s boldog és szerencsés lesz egész életében.

Eljött hát álmában a cigányhoz Matuja, a sorstündérek istennője, és így szólt a férfihez:

– No, te szegény kovács, halld, amit mondok: gyermeked élete szerencsés lesz, mert megáldom őt a zene és a dal művészetével. És te fogod megcsinálni azt a csodálatos szerszámot, melynek megszólaltatásával boldogokká tehetitek magatokat és mindenkit, akiket csak akartok! Íme, ilyen legyen a bűvös szerszám. A dsiuklánusok halálukban mind napra néző virággá lesznek ott, hol eltűnnek a földben. Nyárra a hegy oldalában ilyen virágok nyílnak majd. A cigányok királya is ott fekszik közöttük – övé lesz a legszebben sárgálló virág. Az ő teste legyen a szerszám teste: szakajtsd le, s végy belőle két arasznyi szárrészt, lehántott háncsából pedig két húrt feszíts reá. Hajlott vesszőcskéből és háncsból vonót is készíts hozzá. Ha elkészültél vele, újra eljövök majd hozzád.

És lássatok csudát! A következő évben, azon a helyen, ahol a halott Jivono teste eltűnt a földben, egy gyönyörű napraforgó nőtt. És minden elesett dsiuklánus teteme fölött is – ahol a hegyoldal korábban fekete volt a vértől, most sárgán virított. Kiment oda a kovács, és szakajtott a legszebben sárgálló napraforgóból, és nekilátott a kis muzsika elkészítésének. Napokig dolgozott rajta, mire elkészült, de elégedetlen volt vele, ezért össze is törte. Ám a kudarc nem szegte kedvét, s végül a kilencedik napon már pontosan olyan lett, mint amilyet álmában leírt neki Matuja. Akkor végre boldogan, elégedetten hajtotta álmokra a fejét.

Éjjel, mialatt aludtak, egyszer csak világos lett a putri. Matuja jelent meg ismét, de már nem álomként, hanem igaz valójában. Szájához emelte a napraforgómuzsikát, és reá kacagott, aztán sírni kezdett, hogy könnyei belefajtak a kis szárba. Akkor aztán azt mondta a kovácsnak:

– No, szegény cigány, ebből a kóróból lett a hegedű, mely az embereket hol vidámmá, hol szomorúvá teszi majd. Ha kiszáradt, add gyermeked kezébe, nyálazd meg a szálakat, hogy húzza rajtuk végig a kis vesszőt.

Az apa úgy is tett: a csöpp gyermek kezibe adta, ez húzta a vonót, s kizsongtak a kis nyirettűből a dalok, melyek hol elbúsítják, hogy felvidítják

az emberek szívét. Ahogy nap nap után egyre szárazabb lett a kóró, egyre szebben muzsikált a kicsiny gyermek.

Fenn a zord havasokban Lucárka minden nappal egy zabszemnyit vesztett a magasságából – egyre törpébb és törpébb lett. És azon a napon, amikor kicsiny cigánygyermek kezében felcsendült az első hegedűszó a világon, egészen eltűnt a föld színéről.

59

Máig előfordul, hogy a botlót napraforgószárral járjuk, a gyerekek meg elcsenik, és hegedűt készítenek belőle.

Itt a vége, fussatok véle.

¹ Meséim olyan valós Kárpát-medencei – ám főképp erdélyi sátoros cigányoktól a XIX. század második felében gyűjtött – cigány mitológiai elemekből, hiedelmekből és balladákból épülnek fel, melyeket a cigányság a maga mesélési kultúrájában később nem örökített tovább, így nem őrzött meg.

BEFEJEZÉS

Az erkélyajtót takarítom. Mintha felcsapódott volna a sár az üvegre. Nem értem, hogy lehetséges. Takarítom, próbálok kaparni, nehezen jön le, a szivacs durvábbik felével se. A ház tele dobozokkal, már nincsenek bútorok, csak a takarítás van hátra. Keressük apám halotti anyakönyvijét. Évről évre ez van, hogy keressük. Mindenféle dologhoz kell. Kell a nővéremnek, kell nekem, kell anyámnak. Igazolni, hogy már meghalt. Igazolod, mert bemondásra nem hiszik el. Csak az eredeti jó. Fénymásolatot nem tudunk elfogadni, elnézést, mondja az ügyintéző. Szükség lehet rá bármikor, jelen esetben, hogy átírassam a közművet. Közmű, mint víz, gáz, ilyenek. Bemegyek a gázosokhoz, húzok sorszámot. Nem kell húzni igazából, adja a gép.

Nincs meg a halotti, soha nincs meg, aztán mégis mindig előkerül valamelyik fiókból. Mondom anyámnak, hogy kikérem, hagyja a fenébe, ki lehet kérni ingyen a hivatalból, önkormányzat vagy polgármesteri hivatal, kormányablak, okmányiroda. Nem tudja, melyik kerületben halt meg, mondja. Nem tudod, hol halt meg? Nem emlékszik. Nem tudom, hol élt *az a nő*. A nyolcadik kerületben boncolták, talán ott van a halotti.

Elfáradok a pakolásban, be akarom fejezni. Költözöm, elköltözöm, kiköltözöm, visszaköltözöm. Nem fogok ebben a lakásban élni. Beleharapok a süteménybe, anyám sütötte. Kicsorog a barack, a ruhámra csöppen, meg a viaszosvászon terítőre. Sikerül leszednem a foltot az erkélyajtóról. Leszedesz foltokat, pókhálókat, vízkövet, fugából a koszt, penészt. Penész nincs, de ha lenne, leszednéd azt is. Eltávolítod. Átviszem a szomszédhoz a macskát, az ölemben tartom, kicsit karmol. Megnyugszik aztán, szoknia kell a szagokat. Megszokja. Át van szoktatva a macska egy másik házba. Ennyi egy macskát elköltöztetni.

A nyolcadik kerületben megtalálják apám halottiját. Négyezer forintért megkapom a másolatot. Kérem, vegyen négyezer forintért illetékbélyeget, mondja az ügyintéző. A postán kell illetékbélyeget vásárolni, ott is sorszámot húzok. Várok. Nagyon meleg van, a klíma nem működik, folyik rólam a víz. Megkérdezem, hogy lehet-e kártyával fizetni. Kellemetlenül érzem magam, mintha problémás lennék, a nő, aki illetékbélyeget vásárol, és kártyával akar fizetni. Lehet kártyával fizetni, de az készpénzfelvételnek minősül. Akkor legyen úgy. Az illetékbélyeggel visszamegyek az okmányirodába.

A nő a türelmemet kéri. Megkérdezi, mikor halt meg az apám. A hivatalokban mindig kávészag van. Tíz perc múlva kezembe nyomja a zöld színű halotti anyakönyvi kivonatot.

Az utolsó dobozt is kipakolom, bezárom az ajtót. A teljesen üres nappaliról csinállok egy képet. Azonnal ki is törlöm. Minek kellene nekem erről fénykép. Anyám mondja, hogy meghalt az Esterházy. Épp akkor, mikor egy igazán jó befejezésen gondolkodom.

61

NÉPLIGET

Ha unatkozom, mondjuk moziban vagy színházban, arra gondolok, hogy repül felém egy focilabda, negyven méterről rúgja felém valaki, én leveszem lábbal, elképzelem a pillanatot, amikor a labda hozzáér a lábamhoz, meséli a nővérem. El tudom képzelni, kérdezi tőlem, a kosárlabdában is van ilyen érzés, amikor repül feléd a labda, és te ugrasz érte? Azt mondom, hogy el tudom képzelni, de nem gondolok bele. Igazából nem tudom elképzelni. Amikor kilencéves voltam, nővérem-mel elmentem egy Fradi-edzésre, ugyanis a kedvenc csapata a Fradi.

Nővéremnek minden ruhája zöld, vagy van benne valami zöld, nem hajlandó mást fölvenni, tizenhárom éves korától Fradi-drukker, jár focimeccsre. Anyám elengedi. Születésnapjára focipálya alakú tortát kap. Néha olyan, mintha lenne egy bátyám, de mégsem. Igazából nem olyan. Osztálykirándulásra megyek, kölcsönkérem a nővérem táskáját, az is fradis. Úgy érzem, hogy menő vagyok, az akarok lenni. A fiú osztálytársaimnak mutatom, úgy csinállok, mintha véletlenül mennék arra a nagy táskámmal, hogy lássák, fradis. Nagy zöld-fehér sas, zöld alapon fehér Fradi-címer, öt zöld csík, négy fehér, 1899 és három E betű. Mondom nekik, hogy voltam már a Fradi-stadionban, egészen pontosan FTC-stadion, a Népligetnél van. Találkoztam, többek között, Lisztes Krisztiánnal. Nem hiszik el, hogy kerültem én oda, nem is szeretik a lányok a focit. Tényleg nem szeretem. De úgy csinállok. Igazából kosarazni szeretek, kosárlabdát nézek a tévében, nem focit. De fradis táskával menni osztálykirándulásra mindenképpen menő. Fiús akarok lenni, kapucnis pulcsikat kezdek hordani, azt gondolom, hogyha fiús vagyok, akkor jó fej leszek. Jó fejnek tartanak majd.

Kapok egy biciklit, nem olyan jó, mint a testvéremé, az övé zöld, természetesen. Az enyém ezüstszínű. Feleannyiba kerül, mint a nővéremé, nincs is rajta annyi sebesség. Azzal járok kosáredzésre. Nincs jó edzőcipőm, vagyis kosarascipőm, anyám nem vesz nekem, lehet, nem is kérem, hogy vegyen, így nem is tudja, hogy kéne venni, azt hiszi, hogy jó a régi. Nem merek szólni.

Azt mondja az edző, hogy el akar vinni hétvégén meccsre, mert kell még ember a csapatba. Izgulok, sose voltam meccsen, új vagyok még az edzéseken is, miért akar elvinni. Nem is tudok jól kosarazni. Lassú vagyok. Nagyon jól dobok, mondja. Elmegyünk a meccsre, a szomszédék visznek autóval, nem emlékszem a nevükre, arra sem emlékszem, hogy hová megyünk, melyik városba. Késő este érünk haza, nem állítottak be. Úgy ültem ott végig a padon, hogy nem állítottak be. Következő meccsre lebetegszem, nem visznek el, Zsuzsit viszik el. Zsuzsit nem szeretem, ő is új az edzéseken. Onnantól kezdve Zsuzsit viszik a meccsre, nem engem. Őt be is állítják. Most valahogy el tudom képzelni, hogy milyen az, amikor állsz a pályán, repül feléd a labda, kinyújtod a kezed, és vársz, nézed a labda ívét, mintha lassított felvétel lenne, tudod, hogy el fogod kapni, mindjárt hozzáér a kezedhez. Ugrasz, ahogy elkapod, kicsit hátradólsz a lendülettől.

HAMVAZÓSZERDA

Egész nap olyan volt, mintha esni akarna. Végül nem esett. Folyamatosan úgy érzem, hogy mindjárt leszakad az ég. Délután kisütött a nap, és valószínűtlenül égetett. Nem bírom elviselni sem az időjárást, sem semmit, alig mozognak a tagjaim. Mint influenza előtt, de nem vagyok beteg. Délelőtt elutazott, azóta semmi hír. Eszembe jut, hogy talán lezuhant a repülő. Vagy robbantottak. Tényleg robbantanak a reptéren, de két héttel később. Atatürk, Isztambul. Biztos azért nem jelentkezik, mert nincs wifi. Nézem a híroldalakat, nem zuhan le repülő, nem történt terrortámadás. Elképzelem, hogy egyszer elhagy. Nem is attól félek igazán, hogy lezuhan a repülővel, vagy felrobban a reptéren, hanem hogy elhagy. Valószínűleg rossz lenne, aztán szinte rögtön, azonnal, abban a másodpercben, hogy megtörténik az elhagyás, minden ugyanúgy menne tovább.

Amikor meghalt az apám, minden ugyanúgy ment tovább. Megvacso ráztam, fürdés, alvás. És elalszom. Tudok aludni, a testem ugyanúgy elfárad. Reggel felkelek, iskola. Hazajövök, ebéd. Leves, aztán második. Nagypapám bekapcsolja a rádiót, játék és muzsika tíz percben. Ki nyer ma, ez volt a címe. Kossuthon ment? Hogy lehet az, hogy tavaszodik, és meleg van, miközben meghalt az apám. Virágoznak a fák.

Nagypénteken sosem eszünk húst. Betartjuk, így szokás, nincs hús, mindig spenót van tükörtojással. Nagypénteken halt meg az apám. A spenótba mindig tesz fokhagymát a nagymamám, nem reszeli, csak apró darabokra vágja. Ő így szereti, én kipiszkálom. A tojás sárgája ráfolyik a spenótra. Miért nem eszünk húst, kérdezem. A kelkáposzta-főzelékből is kipiszkálom a köménymagot, a túrós süteményből a mazsolát. Még most is. Rákóczi-túróst

választok a cukrászdában, villával kiszedegetem a mazsolát, szerintem ezt nem illik. Minek rendelek valamit, aminek a felét nem eszem meg. Pazarlás. Nagypénteken halt meg Jézus Krisztus, mondja a nagymamám, nem ehetünk húst, böjt van. Ez a bűnbánat egyik formája, sokat szenvedett értünk Jézus, most rajtunk a sor, hogy szenvedjünk. Apám akkor a Jézus Krisztus?

63

Megnézem a reptér honlapját, leszállt a repülő, már három órája Isztambulban van. Nincs terrortámadás, sehol nem írják. Lefekszem a kanapéra, és úgy érzem, nem tudom megmozdítani a végtagjaim. Teregetni kellene. Becsukom a szemem, kinyitom, becsukom, csak ennyi mozgás esik jól. Miután centrifugázott a mosógép, két órán belül ki kell teregetni, különben berohad a ruha. Ez az egy, ami igazán hiányzik, a napon szárító ruha, más a tapintása, máshogy ropog, máshogy simul a kezembe, van a napsütésnek valami furcsa szaga, ahogy az öblítővel keveredik. Kapok egy üzenetet. Megérkeztem, jól vagyok, csók. Besüt az ablakon a nap, nem tudok oda teregetni, nem fér el a szárító. Napsütötte sáv, Napra jutni, Napos terület, Naphoz Holddal, Nappá lett lámpafény, Napfény íze. Hirtelen ennyi jut eszembe.

Új Forrás 2017/7 – Bakos Gyöngyi kisprózái

LÁNCRA VERT KERBEROSZOK

A *Fuharosok* margóján

*„Mozdulataim erőszakossága, lendülete bosszantja a kutyát,
és egészséges ösztöneire hagyatkozva el nem kötelezetten viczorogni kezd,
azaz fogai sárgán fölfénylenek, figyelmeztető kurrogás hallatszik,
indulat nélkül-egyelőre”
(E.P.: Pápai vizeken ne kalózkodj!)*

Tanulmányomban Esterházy Péter *Bevezetés a szépirodalomba* című művének azon szöveghelyeivel foglalkozom, ahol a kutya motivikus alakja jelenik meg. Esterházy prózájában a „kutya-kérdés” vizsgálata nem egy járatlan ösvény, fontos tanulmány már született a témában.¹

A *Bevezetés*ben a kutya mitologikus alakja áldozatává válik a poszt-modern ironizálásának és a hagyományt újrakonstruáló szándéknak. Ez az állat domesztikációja óta őrző-védő, illetve a vadászathoz köthető (nyomolvásó) feladatot lát el. E két funkció mentén épül be alakja az antik mitológiába is. Ennek egyik példája az *Odüsszeiában* Argosz (névének jelentése mindenlátó), aki elsőként képes felismerni az elvarázsolt Odüsszeusz alakját. A másik funkcióra példaként Kerberosz hozható, aki Tartaros kapuját őrizte, figyelmét a halandók közül kevesen tudták kijátszani, ez a mitologikus lény az élet és halál közti határt őrizte.

A mitikus kerberoszok

Esterházy *Fuharosok* című műve kapcsán Balassa Péter a narratívát egy mitikus térként értelmezi, melyet idegenek szállnak meg,² és betörésükkel fölsebzik, szétszaggatják „e zárt és folytonos” teret.³ A szöveg látszólag semmilyen ellenállás lehetőségét nem kínálja fel, hiszen a hatalom funkcionáriusaként⁴ bevonuló fuharosok erejével senki nem vetekehdhet. „Jó kutyáink viczorítva őrjöngtek örök láncaikon”⁵ – meséli Zsófia a fuharosok

megérkezésekor. Kulcsár–Szabó Zoltán egy kritikájában jól észleli „a túlerő elve által generált cselekménysor az események minden résztvevőjét hasonlóvá teszi egymáshoz: nemcsak a fuharosok, hanem áldozataik is élnek erőfölényükkel”,⁶ ám ez végérvényesen elvész a kutyák szabadon nem engedésével. Kulcsár–Szabó erre elkésett pillanatként tekint, ám érdemes a szereplők intenciói mögé nézni. Az udvarház lakói, Balassát idézve, „kényszerű vagy praktikus gazdasági-üzleti kapcsoltságban”⁷ állnak a fuharosokkal. A kutyák esetleges elengedése ennek a viszonyoknak a felszámolását eredményezhetné, melyből kifolyólag a létezésük kerülhetne veszélybe. Ha nincs étel, éhség van; ha éhség van, nincs semmi, fordíthatnánk ezt Zsófi analógiájára. A fuharosok érkezése – nem először és valószínűleg nem utoljára – ugyanabba a dilemmába kergetik Zsófi anyját, mint amiről Sarte értekezik *Lét és semmi* című művében. Ellenállsz vagy kollaborálsz, ennyi a szabad választás egy diktatúrában.⁸ Zsófi anyja, „édesanyánk, ki úgy üvöltöz az ebekkel, mintha nevetlen kölykeivel, velünk”, végül kollaborál.⁹ Csakhogy az ebek „nem fekszenek” alá a hatalomnak úgy, mint Zsófi nénéi, ezzel írva alá saját halálos ítéletüket. Érdemes szoros olvasás alá venni azt a szöveghelyet, mely a fuharosok és a kutyák viszonyára reflektál „félelmet nem gerjesztettek senkibe: a legények nem bosszantották őket, és a fuharosok nem adtak visszavonhatatlan parancsot”.¹⁰ A megláncolt és ezáltal védtelenné vált állatokat a fuharosok nyílt erőszakkal nem próbálják megsemmisíteni. Ennek okát a következő mondat sejteti „Lehet, duzzogva hanyatlottak prémjeikbe”.¹¹ A „lehet” szó már a megállapítás igazságtartalmát is megkérdőjelezni, a duzzogni szó pedig teljesen inkoherezen hat a szövegben. Mi okuk lenne a duzzogásra ezeknek a Zsófi által kezdetben eszményített és felmagasztalt férfiaknak? Talán az, hogy erejük nem vetekedhet, vagy legalábbis azonos a megláncolt őrkével? Bár a fuharosok leölt farkasok prémjét viselik, ezzel propagálva saját erejüket, ez az erő megkérdőjeleződik azzal, ahogy kutyákat csak megmérgezni van bátorságuk. Ebből következik, hogy a fuharosok ereje csak látogatás erőfölény, ők maguk nem héraklészi figurák¹² (mint, ahogyan eleinte Zsófi látja őket), és rajtuk lévő farkasprém sem a nemei oroszlán bőre. Valódi erejük az erőfölény látszatának fenntarthatóságából ered.

Új Forrás 2017/7 – Garauci Zoltán: Láncra vert Kerberoszok
A Fuharosok margóján

Hasztalan ebek

A fuharosok éneász¹³ trükkhöz folyamodnak, a kutyák mohóságát használják ki. Megmérgezésük „gasztrogyilkosság”, mely visszaidézheti számunkra a gasztronómiai trópusokkal gazdagon átszőtt *Ágnes* történetét. Ha a *Bevezetés*

szövegeire mint narratív terekre tekintünk, akkor az intertextusok értelmezhetők úgy, mint „szökevény mondatok”, melyek, egyik narratívából a másikba átlépve folyamatosan kizárják a referenciális olvasat lehetőségét. Az *Ágnesben* rá is bukkanhatunk olyan szökevény mondatra mint „ÉN ÚGY VAGYOK KÖVÉR, AHOGY A HOLD EZÜST”¹⁴, mellyel a *Fuharosok*ban az anya, az *Ágnesben* a jelentésíró jellemzi önmagát. A narratív terek őreinek a kutyák tekinthetők, ez a megállapítás viszont azt a konklúziót vonná maga után, hogy a *Fuharosok* a *Bevezetés* központi szövege és a határt őrző ebek legyilkolásával a szövegkorpusz innen burjánzott szét, a „szökevény mondatok” ebből a narratívából szabadultak ki. Ennek ellentmondanak a *Bevezetés* más szövegei, melyekben a kutyák alakja, vagy alakjukra vonatkoztatott metaforák már előre sugallják kudarcukat, ezzel előszövegek látszatát keltve. A *próza iszkolása* ironikusan jelzi a kutyák veszélytelenségét „Bentről kutya ugrál dühösen csaholva a csöngetésre. Öregasszony nyitja a kaput, hessegeti a kutyát. Harap? *Hamis*, bólint az öregasszony”¹⁵ A következő sor már nyomolvasó képességüket parodizálja, használhatatlan megoldóképletként feltüntetve őket: „A szinuszkutya vonyít”.¹⁶ Egy újabb szöveghelyen egy pálya védelmét látnák el, legalábbis egy tábla felirata szerint: „VIGYÁZAT! A KUTYA HARAPÓS!”,¹⁷ de a látszatvédelmet csak a szavak szolgáltatják, mert hozzájuk kutyák nincsenek. A *Függő* című szövegben a „szemfogaikon meg-megcsillan a holdfény”¹⁸ megint csak a veszélytelenségükre mutat rá, mivel a hold fénye hamis fény, szemben a tó vagy a kés fényességével vagy fénytelenységével.¹⁹ A *Keringő szívütemben* már sérült, szagából és a legyekből ítélve haldokló komondor jelenik meg, „mögötted húséges (noha kissé bűdös) komondorod. A kutya oldalában tátongó sebet, mint a virágot a szirmok, ellepik a legyek”.²⁰ A *Daisy* szövegében már a hatalom által (nyelvileg kiszolgáltatva) metaforizálódnak, „ugyan miféle fajta előírásoknak, fiatal barátom?, az előírásainknak, a kiéinek?! sebesnyelvű tacskó”.²¹ A fenti példák inkább erősítik azt az olvasatot, melyet Szabó Gábor a következő módon jellemez: „Az önmagán túllépő »zárt« forma, és az önmagát rendező »nyitott« szövegkonstrukció a meghatározottság viszonylagosságát, a keresztezhetőség esetlegességét és megképződéseik bizonytalanságát jelzi”.²²

Bolondka, a kutya

A *Fuharosok*ban Bolondka karakterére hasonlat formájában vetül rá a kutya alakja az ominózus erőszakjelenetnél. Selyem Zsuzsa szerint Bolondka kutyákhoz történő viszonyítása következetesen bontakozik ki a szövegben, a karakter elfogadja és azonosul ezzel a léttel, végül osztozik sorsukban.²³ Meglátásom szerint ez az észrevétel kiegészítésre szorul. Bolondka a szöveg

elején két esetben is macskaként metaforizálódik. Az egyik esetben így írja le Zsófi anyja: „ott kucorgott a fuharosod lábainál, a zsákból, igaz, alig lógott ki – egy macskakölkök bizony, kit folyó felé cipelnek épp”²⁴. A másik esetben Bolondka definiálja így önmagát: „Hercegnőm, engemet sajnálsz?, silány földönfutót, gyámoltalan zsákbamacskát”.²⁵ A macska, a víz, a 67
zsák szavak együtt emlegetése már előre vetítik Bolondka halálát.

Zsófia Bolondkával történő légyottját követően így beszél: „Adja meg nekem Istenem, hogy mindig meghalljam és másokkal, szinte boldog részegséggel, megéreztessem a dolgok végtelen zenéjét. Csak szerelem képes mozgatni a létezőket”.²⁶ Eurüdikéi sorok ezek. A továbbiakban, mintha Orpheus²⁷ menekülés történetének kifordítását olvasnánk, Orpheus kudarcra a hátrafordulás, addig Bolondkáé a szembenézés tehetetlenségével. „A Lovag feltápáskodott, áll, fejem hátravetve, látjuk egymást”.²⁸ Bolondka és a kutyák alakjának azonosítása tehát valóban egy fokozatos láncolat eredménye, ahogy azt Selyem is megállapítja. Ennek a láncolatnak az első fázisa, ahogy a macska alakja ráolvasódik Bolondka karakterére, ám végül mégis a kutya alakjával lesz azonosítható. Az értelmezés szempontjából e két ellenpont kijelölése (macska ↔ kutya) a jelentésképzés során valójában nem mutat fel semmilyen rejtett értelmezési lehetőséget. Mindkét „állati hasonlatot” a szöveg a halálhoz, veszteséghez köti, ezzel erősítve meg, hogy egyazon láncolat részei. Ez a láncolat így, inkább kör alakban képzelhető el semmint lineárisan, ezzel pedig a kutya és a macska alakja lényegében egymásra másolódik, hiszen a kezdő és végpont egyazon pont a körön. Bolondka karakterében az a fajta posztmodern játék tükröződik vissza, mely *a kint és a bent, a már és a még* megállapíthatatlanságát deklarálja.

Új Forrás 2017/7 – Gaizaci Zoltán: Láncra vert Kerberosok
A Fuharosok margóján

A farkas

Selyem a *Fuhasok* kapcsán értekezik a szöveg végén felbukkanó farkas alakjáról. Megállapításai relevánsak,²⁹ és talán szövegközelebbek is, mint az az értelmezési lehetőség, melyet röviden kívánok felvázolni. Selyem a *Fuhasok* kapcsán a szöveg liturgikus vonatkozásait vizsgálja, az egyes részeket a miserend különböző pontjaival azonosítja. Meglátása szerint a szöveg vége felé felbukkanó farkas alakja – mely Pilinszky *Juttának* című versének *Január* című részlete – úgy jelenik meg vendégszöveggént, hogy közben kivezet a regényből. A felidézett verssorok („A tél növekszik / Egy magányos farkas jött le a faluba”) úgy értelmezhető a szöveg függvényében, ha a vers további meg nem idézett sorait is hozzáolvassuk: „Reszket előtted. / Mise ez. / Utolsó

áldozás”.³⁰ Ezt a fajta „kilépést” a szövegvilágból így összegzi, a „regény kienged magából, és odakint kiderül, illetve megerősítést nyer, hogy misén voltunk”.³¹

68 Egy másik megközelítési módra ad lehetőséget, ha a *Januárban* megjelenő farkas alakját párhuzamba állítjuk a *KZ-oratóriumban* megjelenő farkas-történettel. Mindkét versben az állat magányossága kap hangsúlyt. „Hol volt, hol nem volt, élt egyszer egy magányos farkas./ Magányosabb az angyaloknál.”.³² A városba vetődő magányos állat képe már ismerős lehet a *Szent Ferenc és a gubbiói farkas* legendájából. Az allúzió érzését még jobban felerősíti, hogy a középkori legenda inverzeként jelennek meg a Pilinszky-versek farkas-történetei. Míg a középkori legendában a farkas magánya, pont vadságának előzménye, és a közösség befogadó gesztusa teszi őt szelíddé, addig a Pilinszky versekben a magány elviselhetetlensége változtatja szelíddé az állatot. A középkori legendában az állat megszelídítése csodaként jelenik meg, ellenben a Pilinszky-versekben ez a csoda deszakralizálódik az ember bizalmatlansága révén, „Éjszaka aztán be is ment a házba,/megállt a szoba közepén,/ s nem mozdult onnan soha többé./ Nyitott szemmel állt egész éjszaka, / s reggel is, mikor agyonverték”.³³

A fenti megállapítások a megszelídítés gesztusa, illetve annak kudarca okán köthetők a vizsgált témánkhoz, továbbá a farkas alakján keresztül, mely allúzióként tapad rá a *Fuhasok* szövegére. Esterházy regényében a farkas egyszerre jelenik meg veszélyforrásként, immár a család védtelenül áll a kutyák nélkül, illetve ott van a megszelídítés gesztusának a lehetősége is. A farkasok megszelídítésével újra az „örök” kerülhetnének a leölt kutyák helyére. Ez a lehetőség, azonban rögtön ironikussá válik, ha felidézük a fuhasok farkasprémjeit.

Tanulmányomban azt kívántam bemutatni milyen organikusan épül bele a *Bevezetés* szövegeibe a kutyák alakja mint motívum. A *Fuhasokban* az archaikus örök szerepében tetszelegnek. Dramatizált haláluk a *Bevezetés* más szöveghelyeire rámutatva azonban értelmetlenné és parodisztikussá válik, hiszen különböző okok folytán alkalmatlanok feladatuk ellátására. A határok bizonytalansága, a kint és a bent meghatározásának lehetetlensége funkciójuk elvesztéséhez vezet. Így lesznek megláncolt Kerberoszok egy nem létező margón.

¹ Id.: SELYEM Zsuzsa: *Kutya, Isten, Én vagyok te*. Korunk, 2017/6, 68–74.

² BALASSA Péter: *Az ősi rend*. In: *Szegédigék-Esterházy Péter prózájáról*. Szerk.: TÓTH-BARBALICS István, Balassi Kiadó, Budapest, 2005, 60.

³ Uo. 62.

⁴ MÜLLNER András: *Hipertextuális Fuhasok*. Bárka, 1999. 1–2. sz., 160.

⁵ ESTERHÁZY Péter: *Bevezetés a szépirodalomba*. Budapest. Magvető Kiadó, 1986, 569. (Továbbiakban: Bev.)

- ⁶ KULCSÁR-SZABÓ Zoltán: *Példázat és karnevál: A kritika és a Bevezetés... Fuharosok olvasatai*. Literatura, 1998/3, 314.
- ⁷ BALASSA, i. m., 61.
- ⁸ Erről az archaikus értelmezés kapcsán értekezik Müllner András, ld. MÜLLNER, *im.*, 170.
- ⁹ Bev. 570.
- ¹⁰ Uo. 569.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Héraklész utolsó próbája volt Cerberost felhozni a Tartarosból. Ld. *Mitológiai Enciklopédia I.* szerk.: Sz. A. Tokarev, Gondolat Kiadó, Budapest, 1988, 684. (Továbbiakban: *ME*)
- ¹³ Éneász altató hatású süteménnyel jutott át Kerberoszon. Ld. *ME*, 703.
- ¹⁴ Bev. 329.
- ¹⁵ Uo. 43.
- ¹⁶ Uo.
- ¹⁷ Uo. 37
- ¹⁸ Uo. 158.
- ¹⁹ „éber és olyan éles fényű, mint a kés, de talán jobb szó a fénytelenység, mert mozdulatlan, fekete hát is a tó, fénytelen, mint a kés, mert a késnek maradnia kell, élessége, keménysége, veszélyessége, titkossága, fényessége folytán” Bev. 207.
- ²⁰ Bev. 250.
- ²¹ Uo. 285.
- ²² SZABÓ Gábor: „...te, ez iszkol” – Esterházy Péter Bevezetés a szépirodalomba című műve nyomában. Magvető, Budapest, 2005, 194.
- ²³ SELYEM Zsuzsa: *Szembe szét: Humor és szentség összefüggése Esterházy Péter prózájában*. Koinónia, Kolozsvár, 2004. 69.
- ²⁴ Bev. 573.
- ²⁵ Uo.
- ²⁶ Uo. 577.
- ²⁷ Ő zenéjével képes túljutni a Kerberoszon ld. *ME* 732.
- ²⁸ Bev. 578.
- ²⁹ SELYEM: *Szembe szét, im.*, 70-71.
- ³⁰ *Pilinszky János összes versei*. Sorozatszerkesztő: DOMONKOS Mátyás, Osiris Kiadó, Budapest 2006. 95.
- ³¹ SELYEM: *Szembe szét, im.*, 71.
- ³² *Pilinszky János összes versei, im.*, 69.
- ³³ Uo. 70.

„Az olvasók tekintélyes része csak azt az írást tisztelti őszintén és komolyan, amelyet vagy nem ért, vagy un.” (Kosztolányi Dezső)¹

70 Gintli Tibor

ESTERHÁZY PÉTER

ESTIJE MINT KOSZTO-

LÁNYI-ÉRTELMEZÉS

„Mostanában inkább a komoly és komolytalanság viszonyán merengett. Nem szívesen mondott volna le egyikről sem. A bagatellek grandiózusságáról.”
(Esterházy Péter)²

Aligha szükséges hosszan érvelni amellest, hogy Esterházy Péter *Esti* című kötete tudatosan helyezze magát az *Esti Kornél*, illetve Kosztolányi-életmű kontextusába. A konkrét szöveghelyek megidézése mellett a középső egység fejezeteinek címadási gyakorlata, továbbá az elbeszélői önreflexió számos megnyilatkozása teszi egyértelművé a szövegnek ezt a határozott önértelmező gesztusát. Az allúziók katalógusától eltekintek, részint mert az *Estiről* született kritikák, ha nem is teljességre törekvő, de alapos tájékoztatást nyújtanak ezen a téren, részint mert érdeklődésem elsősorban a két szövegvilág poétikai kapcsolatainak kérdésére irányul. Annyit mégis fontos megjegyezni, hogy e kontextusba helyez(ke)dés szempontjából az *Esti Kornél éneke* az *Esti Kornél*hoz, illetve az *Esti Kornél kalandjai*hoz mérhető jelentőséget kap, szemben például a *Hajnali részegség* vagy az *Egy asszony beszél* megidézésével, melyek kevésbé bírnak átfogó, a kötet önértelmezését alapjaiban meghatározó szereppel. Ez a megjegyzés a címekre pillantva akár evidenciának is tűnhet, hiszen az *Esti* név nyilvánvaló összefüggést teremt az imitációs gesztusok szempontjából kiemelt jelentőségű három Kosztolányi-mű között.

Az *Esti Kornél énekének* kiemelt pozícióba helyezése távolról sem magától értetődő, ha meggondoljuk, hogy az *Esti Kornél* és az *Esti Kornél kalandjai* beszédmódjának meghatározó vonása, hogy két hangra íródtak, amelyek folytonosan ellenpontozzák egymást. Az *Esti Kornél éneke* ezzel szemben csak az egyik „társszerző” hangját szólaltatja meg, a kettős önértelmezésnek csak az egyik szólama válik hallhatóvá. (Ha a versbeszéd dialógikus dikciót alkalmazna, természetesen az egyetlen hang ellenére lehetséges lenne a kétszólalúság. Ennek a szerkesztésmódnak azonban nincs nyoma a vers szövegében.)³ Az *Esti Kornél* és az *Esti Kornél éneke* ars poétikája tehát nem azonosítható egymással, mert utóbbi a duettet szólóval váltja fel. Éppen ezért fontos következményekkel jár, ha az *Esti Kornél* poétikájáról a költemény szemüvegén át alkotunk képet. Véleményem szerint Esterházy könyvének *Esti Kornél*-interpretációja, illetve újraírásának poétikája

sok tekintetben a vers önértelmezésének hangsúlyait követi. Ennek egyik fontos következménye, hogy a játékoság, a „komolytalanság” eljárása nagyobb szerephez jutnak, mint Kosztolányi *Esti Kornél*ájában. A másik konzekvencia, hogy míg Kosztolányinál a viszonylagosság, a relativitás érzése a beszédmód terén eltérő vagy éppen egymással szembe állított tendenciák váltakozásához vezetett, Esterházy kötetében ezzel szemben mindvégig jórészt ugyanaz a hang hallható, nincs érdemi különbség Esti és az elbeszélő szólamának modalitása között. Nem képviselnek karakteresen különböző regisztert, határaik kölcsönösen átjárhatónak mutatkoznak, illetve elmosódnak. A relativitás, a rögzíthetetlen perspektíva tapasztalatát Esterházy elsősorban az egymástól nagyon távol eső nyelvi regiszterek játékosan provokatív keverésével viszi színre.

Az *Esti Kornél énekére* helyezett hangsúly Esterházy esetében egybecseng prózájának azzal a jellegzetességével, hogy szövegeinek beszédmódja az *Esti Kornél* poétikájában is meghatározó szerepet betöltő játékoságot mintegy hatványra emeli. A költemény evokálása magától értetődően állítja előtérbe a könnyedség, a sekélység, a komolyság és a komolytalanság fogalmait. Az *Esti Kornél* egyik legjelentősebb irodalomtörténeti teljesítménye, hogy a magyar modernség történetében addig nem tapasztalt hatékonysággal és tudatossággal kérdőjelezte meg a szórakoztató és a magas irodalom elkülönítését. (Ez talán a regényszerűség átértelmezésénél is jelentősebb teljesítménye, hiszen a novellaciklus és a regény határterületén elhelyezkedő művek egész sora született ebben az időszakban Bródy Sándor *Rembrandt*jától Krúdy Szindbád-ciklusaiig.) A *Nyugat* első nemzedékének fellépése előtt nem vált el egymástól élesen a szórakoztató és a magas irodalom fogalma: Jókai vagy Mikszáth írásművészetét nem lehet egyértelműen egyik vagy másik kategória alá rendelni. Találón írja Schöpflin Aladár *A magyar irodalom története a XX. században* című művében: „A fiatal íróknak az volt a nézetük, hogy a kilencvenes évekből átjött írók legnagyobb részében a kelletnél jobban érvényesül a szórakoztató szempont, s ennek akarva-akaratlanul feláldozzák a felsőbb követelményeket.”⁴ E szemléletmód következményeként létrejött a „magas irodalom” és a szórakoztató irodalom korábban nem tapasztalt mértékű éles szembeállítás. A magukat modernnek tekintő írók nagyobb egzisztenciális tétek felvetését várták az irodalomtól, intellektuálisabb karaktert, korszerű szemléletmódot, s adekvát újszerű, a megszokottól eltérő — ezért az olvasó részéről bizonyos erőfeszítést kívánó — poétikát. Nem kétséges, hogy ez a tendencia nagymértékben kitágította a magyar próza tematikáját és narratív eljárásainak készletét, továbbá fokozta az alkotók poétikai tudatosságát. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy ezzel a folyamattal párhuzamosan távolodott egymástól az irodalom

említett két ága, illetve az irodalmi szövegek két funkciója. Az *Esti Kornél* irodalomtörténeti fordulatot hajtott végre, amikor minden korábbi modernista kísérletnél határozottabban érvénytelenítette a komolyság és a könnyedség, a mélység és a sekélység oppozícióját. A szerzői szövetségre lépő elsődleges elbeszélő és a címszereplő alteregószerű kapcsolata a fenti szembeállítás értelmetlen voltának színre viteleként is felfogható.

72 Az *Esti Kornél*ban a címszereplő beékelte elbeszélései a 18. fejezet kivételével határozottan komikus hangvételűek. Egy részük (6, 9, 10, 12, 14.) nagyon látványosan idézi fel az anekdotikus elbeszélés mód jellegzetes sajátosságait. Némelyikük nemcsak imitálja az élőbeszédet, de vázlatosan fel is rajzolja az előadás szituációját: Esti egy éjjeli mulatóban, baráti társaságban vagy legközelebbi ismerősének, az elsődleges elbeszélőnek adja elő mulatságos történeteit. Az orális nyelvhasználat és a komikus hangoltság mellett a familiáris beszédhelyzet, a személyesség, valamint az előadásmód ráérős, kitérőkkel tarkított jellege is anekdotikus vonás. A magas és a szórakoztató irodalom szembeállításának érvénytelenítésekor tehát éppen az egykor Kosztolányi által is lenézett és elutasított anekdotikusság lesz az az irodalmi hagyomány, amelyből Kosztolányi poétikai innovációja ösztönzést merít. Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy Kosztolányi poétikája visszatért volna a szórakoztató és magas irodalom egységének Mikszáthnál megismert változatához. Az *Esti Kornél* sajátos poétikájának egyik jellegzetessége, hogy a relativitás tapasztalata nyomán minden kijelentés, nézőpont, narratíva csak temporális érvényességgel rendelkezik. Az elbeszélés egymástól eltérő narratív stratégiákat váltogat, melyekkel csak időlegesen azonosul. Az önreflexivitásnak ez a foka bizonyosan a modernség hozadéka a magyar prózában, s ugyanez a modernségre jellemző poétikai és nyelvi reflektáltság figyelhető meg a művészet és a nyelv természetéről szóló játékosan komoly fejtegetésekben, rövid eszmefuttatásokban. Az *Esti Kornél* művészregényként is olvasható, egyszerre két író is fellépett: az első számú elbeszélőt és a címszereplőt, így korántsem meglepő, hogy meglehetősen nagy teret enged az irodalmi szöveg öntükröző mozgásainak.

A magas és a szórakoztató irodalom közötti szakadék felszámolásának másik ösztönző forrása az *Esti Kornél* szövegében a publicisztika. Bár a 20. század első felében az írók általában újságíróként is működtek, irodalom és újságírás elválasztása mégis a modernség esztétista elvei közé tartozott. Ezt az álláspontot képviseli Ambrus Zoltán *Irodalom és újságírás* című cikke is, amelyet a *Szerdában* tett közzé 1905-ben.⁵ A magas irodalomról alkotott modernista felfogással magyarázható, hogy a párhuzamosan végzett szépírói és újságírói tevékenység jó ideig nem járt együtt a beszédmódok és műfajok vegyülésével. Persze ezen a téren is akadtak kivételek, ahogy az anekdotikusság folytatása terén is. A Mikszáth-, illetve a Jókai-hagyományhoz kötődő

Krúdy és Cholnoky Viktor például korántsem az anekdotikus tradíció száműzésében látta a modernség garanciáját. Az *Esti Kornéla* tárcá tág értelemben vett műfaját minden korábbi kezdeménynél hatásosabb és gazdagabb műfaji összjáték keretében építette be a maga szerkezetébe.

A tárcá beszédmódját a szellemes, oldott csevegés követelmé- 73 nye határozza meg. Ezek a sajátosságok a tárcairódalom nyelvét és az anekdotikus előadásmódot egymás közelébe helyezik, ami lehetővé teszi zavarmentes vegyítésüket. Az oldott csevegés igénye a tárcában teret nyit az élőbeszédet imitáló nyelvhasználatnak. A tárcáíró mintegy társalog az olvasóval, akit gyakran meg is szólít, egyfajta ismerősi viszonyt teremtve kettejük között. A szellemesség kritériuma maga után vonja a humor, az ironia, illetve a komikum más változatainak hangnemet formáló jellegét. Az anekdotikus narrációval tehát ezen a szinten is könnyen kapcsolat létesíthető. A szellemesség ugyanakkor szerencsésen ki is egészíti a 19. századi magyar hagyományból öröklött anekdotizmust, amelynek humora, poénkészlete alapvetően kollektív természetű. Olyan nyelvi fordulatok, történetsémák és alaktípusok jellemzik, amelyek a közösség által jól ismert toposzkészlet elemeinek egyéni variációira építenek. A magyar modernség egyéniséget hangsúlyozó szemléletmódjának nem felelt meg a kollektív jellegnek ez a dominanciája. A századelő publicisztikájában az egyéni ötlet, a pillanathoz kapcsolódó improvizáció megvalósult gyakorlattá vált. Az anekdotikusság kissé avítottan tetsző komikus effektusait a szellemesség megújította, korszerűvé alakította. A csevegő szellemességtől az olvasó nem várt elvi következetességet, a tárcáíró nemegyszer ellentétébe fordította át korábbi álláspontját, a tárcával szemben támasztott elvárások ugyanis nem az igazságelv érvényesítését, hanem a szórakoztatást tartották szem előtt. Az álláspont szubjektív jellegének hangsúlyozása, az ellentétes álláspontok (szinte) egyidejű képviselése, a paradoxon kedvelése olyan vonások, amelyek megfelelték a századforduló és a századelő relativista szemléletmódjának, amely Kosztolányi prózájára — Krúdyéhoz és Cholnoky Viktoréhoz hasonlóan — nagy hatást gyakorolt. A korabeli tárcairódalom viszonylagosságát hangsúlyozó szemléletmódja a tárcát könnyen integrálhatóvá tette az *Esti Kornél* műfajának puzzle-szerű struktúrájába. A műfaj tematikájának kötetlensége lehetőséget kínált a játékosan komoly értekező kitérők, teoretikus eszmefuttatások szövegbe iktatására.

Ezek után érdemes feltennünk a kérdést, mit őrzött meg Esterházy poétikája az *Esti* szövegében, illetve tágabban az életmű egészében e műfaji összjátékból? A kötet egyik szöveghelye az anekdota műfaját negatív kontextusban említi, amikor a Mátyás királyról szóló történetek kapcsán az alábbi kitévelt olvashatjuk: „ennek az anekdotavilágnak a legparányibb

alapja sincs.”⁶ (295) A megjegyzés a műfaj leértékelő irodalomtörténeti megközelítésének azt az ítéletét látszik visszhangozni, amely annak hamis világképét, megszépítő illúzióit kritizálja. A Mátyás-anekdoták keletkezésének rövid „irodalomtörténeti” áttekintése is inkább idegenkedésre, mint 74 affinitásra látszik utalni. Mindebből azonban nem következik, hogy a kötet beszédmódja és az anekdotikus narráció között ne lenne átjárás.⁷ Az anekdotikus hagyományhoz fűződő kapcsolat mellett szóló érvként említhető az élőbeszédszerű előadásmód, az olvasó szórakoztatását szem előtt tartó, poénra kihegyezett, komikus hangoltságot preferáló narráció. Ugyancsak ebbe a kontextusba illeszkedik a beszédmód személyessége, amely nem idegenkedik a magánbeszélgetésre jellemző közvetlen megnyilvánulásoktól sem. A személyesség másik vonatkozása az elbeszélte világ és az előadott történések familiáris ismerőssége, a „velem esett meg” szituáció jelzése, illetve mímelése. Esterházy történet(töredék)ei jórészt a család köréhez kapcsolható eseményeket beszélnek el, ami szövegei egy részét (pl. *Harmonia caelestis*) akár családi anekdoták sajátos, összetett és újszerű gyűjteményeként is megközelíthetővé teszi. Az anekdotikus jelleg érvényesülése szempontjából nem játszik jelentős szerepet, hogy a megvalósult autofikcióban az értelmezés az adott szöveghelyen éppen a biográfiai hitelességnek vagy a fikcionalitásnak tulajdonít-e nagyobb szerepet.

Az anekdotikus narráció és az elkalandozó, kitérőkkel tarkított előadásmód összefüggése közismert, ahogy az is köztudott, hogy az anekdotikus beszédmód egyes változatai sokkal inkább az előadásmódra, mint a történetre irányítják az olvasók figyelmét. Már Krúdy anekdotikus hagyományhoz kapcsolódó művei esetében is megfigyelhető, hogy a történetelvűség háttérbe szorul. A *Boldogult úrfi koromban* című regénynek voltaképpen nincs is hagyományos értelemben vett cselekménye, ami jelzi, hogy a történetet feldolgozó anekdotizmus korántsem fából vaskarika. Már Rónay György is rámutatott, hogy az anekdotikusság modern változata — vagy ahogy Szerb Antal nevezi: a szálelvesztéses technika — a hierarchikus szövegstruktúra mellérendelő jellegűvé alakulásához vezet.⁸ Megannyi olyan sajátosság, amely szinte módosítás nélkül alkalmasnak tűnik Esterházy prózájának jellemzésére is.

Az anekdotikussághoz hasonlóan a publicisztika is részt vesz az *Esti* műfaji alkotóelemeinek összjátékában. A szellemesség tárcában gyökerező hagyománya, amely Kosztolányi művének is fontos alkotóelemét adja, Esterházynál ugyancsak tovább él. Az ötletek, a nyelvi sziporkák terén a szerző elkényezteteti olvasóját. Ennek a beszédmódnak köszönhető, hogy az elbeszélés akadálytalanul fogadja magába a legkülönbözőbb témákat, s hogy az absztrakcióra hajló eszmefuttatások sem hatnak idegen elemnek a kötet szövegében. A publicisztika jelenlétét egy olyan témakör feltűnése is jól mutatja,

melyet Kosztolányi *Esti Kornél*ja módszeresen elkerült: a közélet, illetve a közállapotok ironikus kommentálásáról van szó. Kosztolányi az *Esti Kornél* keletkezésének idején már tudatosan tartózkodott a politikai, a társadalmi és a közéleti kérdések tárgyalásától. Ebben az attitűdben Esterházy kötete nem osztozik, ami korántsem kifogásolható. A szöveg nagyon 75 találékonyan mutatkozik a kortárs magyar viszonyok szatirikus megjelenítésében, a szerző álláspontját osztó olvasó kedvét leli az okos malíciában, s nem zavarja az aktuális poénook mulékony voltának lehetősége sem.

Az *Estiről* írott kritikák többsége úgy látja, hogy Esterházy könyvében tovább fokozódik az identitás elbizonytalanítása.⁹ Míg Kosztolányi művében leglátványosabban az elsődleges elbeszélő és a „főhős” alteregezőszerű viszonya kezdi ki az önazonosság képzetét, addig Esterházy kötetében gyakran olvasunk olyan kitételeket, melyek szerint Esti csupán egy üres hely, szavakból szőtt férfiú és más effélék. Máskor Esti lány, öregasszony vagy kutya alakját ölti magára – egyszóval a szerző sokat tesz azért, hogy rábírja az olvasót, ne próbálja Estit önazonos alakként elgondolni. Kosztolányinál ezzel szemben csak a személyiség alakulástörténetének hézagai, illetve az egyes fejezetekben megjelenő Esti-alakváltozatok közötti kisebb-nagyobb szakadások utalnak arra, hogy a címszereplő figuráját problematikus önazonos személyiségként felfogni.

Másfelől megállapítható, hogy Kosztolányi *Esti Kornél*ja lényegesen kevesebb és kevésbé nyilvánvaló életrajzi utalást tartalmaz, mint Esterházy *Estije*. Ezen a téren Kosztolányi talán az ötödik fejezetben megy a legmesszebbre, amely a fiatal író egyetlen napját beszéli el. A tréfák és csínytevések előadása során az autofikció biográfiai utalásai határozottan érzékelhetőek maradnak, amit az az írói megoldás is elősegít, amely az azonos kezdőbetű vagy a hasonló hangzás révén fenntartja a kapcsolatot a megalkotott figurák és az életrajzból ismert íróbarátok nevei között (Sárkány – Somlyó Zoltán, Kanicky – Karinthy). A szöveg ugyan jelzi, hogy nem teljesen azonosak a szövegbeli szereplők és a valóságos személyek, de kapcsolatuk nyomát szándékosan nem törli el. Ezzel szemben Esterházy több esetben is saját néven szerepelteti barátait, ismerőseit. A nyolcadik fejezetben például Magos György neve olvasható, aki a történet szerint Csepelen egy hangstúdióban dolgozik. Közismert, hogy a Magyar Rádióban Magos György volt a rendezője a legtöbb Esterházy-felvételnek, mint ahogy az is, hogy mindvégig baráti kapcsolatban álltak egymással. Az önéletrajzi jelleg még nyilvánvalóbb azokon a szöveghelyeken, ahol az Esti Kornél név az Esterházy-pályakép közismert mozzanataival kapcsolódik össze. Ilyen a „szóbuzera” írói eljárását kritizáló szerkesztő alakjának említése vagy az „én nem népben és nemzetben, hanem alanyban és állítmányban

gondolkodom” elhíresült fordulat reflexív felidézése. De az Esti és az Esterházy név egymásra vetítésének lehetőségét taglaló szakasz is félreérthetetlen kapcsolatot teremt az író és az elbeszélő alak között, akárcsak az önmegjelenítés eljárása: „a hajnalos tükörbe pillantva hirtelen, vil-

76 lámcsapásszerűen, ismét fölfedezte a Mátyás királlyal való hasonlottságát [...] egyfelől az orra, állapította meg, másfelől a haja”. (223–224) A szerzőnek a borító belső fülén látható elmosódott fényképe szintén felidézi a közismert Mátyás-ábrázolást.

Az önéletrajzi jelleg az egyes szám harmadik és az egyes szám első személy átjárható voltában is tükröződik. Az elbeszélő egy adott konkrét szöveghelyen – akár egyetlen bekezdésen, sőt mondaton belül is – egyszer harmadik személyben beszél Estiről, máskor hirtelen én-elbeszélésre vált. A Mátyás király motívumnál maradván például így fest az első személyű átfordítás: „Egy nap, egy szép nap –borban mosdott, kolbászban törülközött – Esti Kornél ismét fölfedezte a Mátyás királlyal való rokonságát. Következésképpen Mátyás királyról szóló történeteket olvastam az íróasztalomnál, amikor is nyílt a szobám ajtaja, és a feleségem lépett be, nem, inkább tántorgott, mintha be volna rúgva, de nem szalonra, hanem csontra. A fájdalom idegenné tette az arcát, egész mindenét.” (291) Tekintettel az életrajzi utalásokra, a grammatikai személy váltásakor gyakran nemcsak az elbeszélő és a figura, hanem a szerző, a narrátor és a szereplő hármának azonosítását is konstatálhatjuk. Esterházy könyve sokkal nagyobb amplitúdójú ingamozgással alkotja meg a címszereplőt, mint Kosztolányi két kötete. Egyfelől nyilvánvalóbbak az életrajzi vonatkozások, másfelől sokkal látványosabbak a fikcionális jelzések. A szöveg autofikciót előtérbe állító részei – amelyek látni engedik az alak és a szerző összefüggéseit, miközben teljes azonosításuk naiv elképzelését is elhárítják – nyelvileg sokkal izgalmasabbak, sokszínűbbek, mint az szubjektum önazonosságát tematikusan tagadó szakaszai.

Általánosságban megállapítható, hogy eltér egymástól a két szövegvilág elmélethez fűződő viszonya. Kosztolányi *Esti Kornél*jára nem jellemző az irodalom- vagy nyelvelméleti kérdések teoretikus megfogalmazása. A tematizálás helyett inkább az elbeszélő történet csak implikálja a teoretikus absztrakciót. A kleptomániás fordító esete kapcsán például nem fogalmazódik meg elméleti élel a dolog és nyelvi reprezentációjának eredendő különbsége, de a történet humora éppen arra épül, hogy értelmetlen ugyanúgy lopkodnia szavakat, mint a tárgyakat. Kosztolányi esetében az irodalom és a nyelv természetéről való gondolkodás igénye összekapcsolódik az elvont rendszerekkel szembeni idegenkedéssel. Esterházy sokkal otthonosabban mozog a teoretikus gondolkodás közegében, ennek megfelelően a kötet nem csupán implikációk formájában vet fel elméleti kérdéseket, hanem a posztmodern irodalomra jellemző módon gyakran tematizálja is ezeket. Az elméleti

fejtegetések azonban általában nem mutatnak definíciószerű merevséget. Hajlanak az öniróniára, egy-egy problémakör nyitottságát hangsúlyozzák, nem igazodnak egy-egy már-már kötelező érvényű dogmához sem. Jóllehet Esterházy Péter prózája igazán nem vádolható azzal, hogy ne vetne számot nyelv és valóság egymásnak meg nem feleltethető voltával, s ne hangsúlyozná, hogy a világ jórészt a nyelvben adódik számunkra, az *Esti* mégis távol tartja magát attól az elmúlt két évtizedben annyira divattossá vált tézistől, amelynek értelmében világerzékelésünk kizárólag a nyelv közegében valósulhat meg. Az ehhez hasonló merev dogmatikusságnak mutatott grimaszok a szöveg elméleti reflexióinak legélvezetesebb rétegéhez tartoznak. Egy helyütt például ezt olvashatjuk a szavak és a dolgok viszonyáról: „Esti szavakkal vette magát körül, sőt úgy látta, a világ szavakból áll. Hát erre azért volna mit mondanom. Például éppen az öregséggel kapcsolatban, a halál. A halál nem pusztán egy szó. Tessek kipróbálni. Vagy a végében a büdös. Mindegy, hagyjuk, hátha félreértettem valamit.” (162)

Kosztolányi gyűjteményében a példázatszerűség még jelentős szerephez jutott. Nemcsak az olyan kevésbé fontos fejezetekről mondható ez el, mint az igazmondó város vagy a világ legelőkelőbb szállodájának története, de a sokat elemzett, és a recepció által általában nagyra tartott zárófejezetről is. Az *Esti* ezzel szemben láthatóan távol tartja magát a példázatoságtól, amelyet a mai ízlés kissé didaktikusnak érez. Ez az eltérés különösen ott érzékelhető jól, ahol az *Esti* szövege konkrét *Esti Kornél*-szöveghelyre utal vissza. A *Nyolcadik fejezet, melyben semmi Mátyás (1)* című szakasz ugyanúgy egy „közönséges villamosút” történetét adja elő, mint a híres Kosztolányi-féle 18. fejezet. Ez a villamosút azonban valóban közönséges: az 1-es villamos, majd a csepeli hév vonalát követve egy csepeli hangstúdióba vezet. Nem válik az életút kibontott allegóriájává, melyben minden egyes cselekménymozzanat valamely jelentős életesemény metaforájaként szolgál. E ma már kissé avított tetsző megoldás helyett egyszerűbb, köznapiabb és groteszkebb módon veti fel az öregedés, a halál felé közeledés témáját, amikor egy fiatal prostituált felajánlközásáról számol be. Az említett ajánlat így hangzik: „Öregcsávó, nem akarnál egyet kúrni?!” (232)

Esterházy *Estije* nem csupán poétikai vonatkozásokban idézi meg az *Esti Kornélt*, illetve tágabban Kosztolányi életművét. Az oralitást imitáló anekdotizmus és a szórakoztatóan intellektuális tárcaszerű beszédmód egyesítése, a folytonos irodalmi önreflexió és a töredék poétikájának érvényre juttatása csak az egyik oldala a két szövegvilág összefüggéseinek. A narratív sajátosságok rokon voltának jelzéseitematikus utalások egészítik ki. Kevés jellegzetesebb Kosztolányi-témát ismerünk, mint a halál, a mulandóság

élménye. Az Esti nevét címükbe emelő művek közül talán az *Esti Kornél énekének* szövege állítja leginkább a középpontba, amely a könnyed játékosság poétikáját végső soron a mulandóság élményére adott válaszként értelmezi:

78 *ó hős, kit a halál-arc
rémétől elföd egy víg
álarc*

Magában az *Esti Kornél*ban nem kap ennyire erős hangsúlyt a halál élménye, csak a záró fejezetben jut jelentős szerephez, de ott sem nyers elevenségében vetődik fel, hanem az allegorikus absztrakció áttételessége által megszelídítve. Az *Esti Kornél kalandjai* már lényegesen erőteljesebben juttatja érvényre a halál-tematikát (*Világ vége, Vendég, Az utolsó fölolvadás*). Esterházy *Estije* a halál előtérbe kerülő témáját gyakran Kosztolányi szövegeit megidézve vezeti be. Ezeknek a szöveghelyeknek a többsége az *Esti Kornél kalandjaiból* származik: „A világvége pedig a világ kezdete. Ezt akartam közölni veled.”¹⁵, (*Vendég*); „Mi bajom volt nekem Nagy Sándor korában?” (16) (*Világ vége*); „Appendix: Mi bajom volt nekem Nagy Sándor korában? – ordította Esti magánkívül. – Mi a fene bajom volt XIV. Lajos korában, és a fáraók és V. Károly és II. Lipót korában? Semmi bajom se volt, semmim se hiányzott. 2000-ben ismét nem fog nekem hiányozni semmi, és 3000-ben se és 5000-ben se, és aztán soha többé nem fog hiányozni nekem semmi, semmi. Csak most – üvöltötte –, csak itten. (25) (*Világ vége*)¹⁰ Az utalásokkal párhuzamosan felerősödik a halálra vonatkozó személyes hangoltságú reflexió.¹¹ Az egész kötet egyik legerősebb szakasza az Esti Kornél című rész záró fejezete (‘melyben Semmi Mátyás /2/’), amely az ismerős borász halálát beszéli el erősen személyes hangon, nem rejtve az életrajzi vonatkozásokat sem. A kötet középső részét alkotó ‘Esti Kornél’ egyébként is a könyv legsikerültebb egysége, ennek záró darabja a Tizenkettedik fejezet, ami már önmagában is kiemelt helyet biztosít a halálra vonatkoztatott reflexiónak. Az itteni elmélkedés is megidézni látszik Kosztolányit, amikor mintegy az *Esti Kornél énekével* vitázva kijelenti: „a halálra nem ír az irónia”. (298)

A probléma személyessége abban is tükröződik, hogy a szereplő és az elbeszélő szövegét egymástól nagyon eltérő távolságokba helyező kötetnek ezen a pontján az autofikció határozottan az autobiográfia irányába mozdul el, ami ahhoz vezet, hogy tulajdonképpen fedésbe kerül író, narrátor és szereplő hármasa. A szöveg ezzel szinte vallomásos személyességet kap:

„Életemben először nem előlről gondolt az életére – – ez meg ez történt – – ez meg ez nem történt – – hanem hátulról – – mi még? Nem találta ijesztőnek a kérdést – – új, de nem ijesztő. Még mindig a kormánykereket markolta. Talán tárgyyszerű becslés volna – – se nem

hősködő, se nem nyájaskodón vakmerő – – – ha hetven évben jelölné meg – – – mit is? – – – hogy addig – – – hogy annyi – – – a munkaidő határa – – – az ő munkaidejének a vége, a férgek munkaidejének kezdete. Plusz-mínusz öt év. Tehát volna egy jó tízes. Tíz év arra, hogy elmondja azokat a mondatokat, amelyeket eddig nem tudott – – – vagy nem akart – – – 79 mindegy: mindet! És mindet le is írni – – – leírni, ami leírható. Tíz év nem kevés, de nem is sok. Mindenből munkatervet csinálni – – – kész röhej – – – és főleg hogy nem is tartja röhejesnek.” (318)

Ennek a személyes érintettségnak a hangja erősödik majd fel a *Hasnyálmirigynapló* fikciótól eltávolodó szövegében, amely azt beszéli el, miként történt, hogy mégsem adatott meg Esterházy Péternek az a bizonyos tíz év. És miként adatott erő és csendes elszántság, hogy a munkaterv a halálos betegség idején is érvényben maradjon.

¹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Én, te, ő*, Szépirodalmi, Budapest, 1973, 387.

² ESTERHÁZY Péter, *Esti*, Magvető, Budapest, 2010, 246.

³ Nem osztom Menyhért Annának az ének és a dal szó különbségére alapozott érvelését, amely a vers kétszólamúságát a két szó eltéréséből igyekszik levezetni. Vö. MENYHÉRT Anna, *Esti Kornél énekel-e?*, *Jelenkor*, 1998/1, 56-64.

⁴ SCHÖPFLIN Aladár, *Magyar irodalom a XX. században*, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1990, 202.

⁵ AMBRUS Zoltán, *Irodalom és újságírás = Esszé-panoráma 1900-1944, I.*, szerk. KENYERES Zoltán, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978, 12.

⁶ Az *Esti* szövegére a főszövegben, zárójelbe tett oldalszámokkal hivatkozom.

⁷ Az *Esti* anekdotikus előadásmódját a kötetről született kritikák alig hozzák szóba. Olasz Sándor írása a ritka kivételek közé számít: „A kedélyes, »mikszáthos« hang ugyanaz, mint amit a *Termelési regénytől* vagy a *Kis Magyar Pornográfia*tól kezdve megszoktunk.” Vö. OLASZ Sándor: „*Vázlatok*” az *Esti Kornélna*, Bárka, 2010/5, 100.

⁸ RÓNAY György, *Az idő forradalma. Fejezet a modern magyar irodalom életrajzából*, *Magyarok*, 1947/6, 425.

⁹ Vö. pl. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, „*Képről készítek képet*”, *Alföld*, 2010/11, 104–108.

¹⁰ A látszólag teljesen könyvelvi „Jó volna még élni egy darabig” (124), amely egyszerű, kolokviális stílusa miatt egyáltalán nem tűnik idézetnek, az *Őszi reggeli* két sorának depozitált, pátozmentes változatoként is felfogható: „Jobb volna élni. Ámde túl a fák már / aranykezükkel intenek nekem.”

¹¹ Az *Esti* halál felé forduló érdeklődésére a kötetről szóló kritikák közül elsősorban Szegedy-Maszák Mihály és Olasz Sándor írása figyelt fel. „*Esti* Kornél alakjának önéletrajzi (át)értelmezése azt sugallja, hogy ez a könyv elsősorban a saját halállal foglalkozik.” (SZEGEDY-MASZÁK, *I. m.*, 104.) „A viszonylagosság tapasztalata mellett a halál-motívum a másik összetartó elem. Kosztolányinál, mint ismeretes, mindkét ciklus *Esti* Kornél bekövetkező vagy várható halálával végződik.” (OLASZ, *I. m.*, 100.)

80 Szalagyi Csilla

„hajnaltól-hajnalig”

A fény teszi,
vagy amit látok más,
derengő árnyék és függönyrepedés.
Hogy mióta már és meddig még –
csak a csönd, csak a szuszogás,
moccanás és sóhajtás,
szusszanás és koppanás
mozdítja a rácsozást.

Részletek

És hátralép és visszanéz és elhagy.

És visszavon és meghátrál és ellép.

Már csak a botladozás.

Már csak az egyensúlytalanság.

A két láb. Hogy járjon.

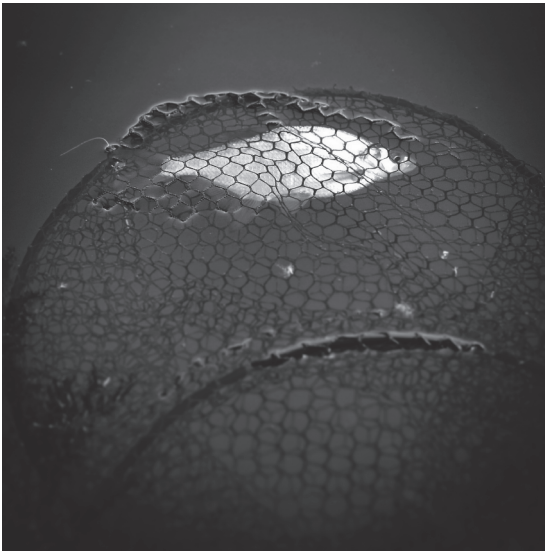
Vagy legalább

hogy megálljon

egyhelyben.

82 *Egyetlenként*
Egyetlenként, félig
éber, egy elképzelt
holdsütésbenneonfénycső
szórja fényét eltökélten,
halk árnyakkal kísértén,
árnyalatokkal feszítetten,
mert lehet tudja is vagy csak akarja,
hogy a foltok maguk túlcsorduló
empatikus fénynyelők.

Önmagára

Önmagára, függöny a függönyre
nyílik, ha elhúzom.

Tömören a tényállás
a fényállással együtt emelkedik,
visszatérő együttthatója
pedig a kitartó állandó.

84 *Bolygó*

Kisebb és nagyobb a *belső bolygó*,
bolyongás helyett csak fogy és nő,
színe változékony, akár a Hold alakja,
hangja nincs, csak csendben, csak szelíden, csak forog, forog,
forog a mellkasom bal felső medréhez közel –
hangja nincs, csak csendben, csak szelíden, csak forog, forog,
forog a mellkasom bal felső medréhez közel –

Hogyan kerülhet egymás mellé Friedrich Nietzsche, az Államvédelmi Hivatal, José Calderón és Eugene Ionesco, hogyan lehet egyszerre egy szövegegyüttes irodalmi leltár, intertextuális hálózat, személyes emlékezőgyakorlat és fikciós labirintus? *A sóbálvány*ezekre a kérdésekre adhatválasztegy kiváló olvasmányélmény formájában, amelynek kimunkáltsága és intellektualitása mellett szórakoztató jellege sem elhanyagolható tulajdonsága.

Halmi Annamária 85

KAPASZKODNI MINDEN FOGANTYÚBA

Takács Zsuzsa: *A sóbálvány*

Takács Zsuzsa legújabb novellagyűjteménye a szerző 2016-ban, az *Élet és Irodalom* hasábjain megjelentetett tárcanovelláit tartalmazza. A szövegek szerteágazó, rétegzett világa, ha úgy tetszik, útvesztője különböző síkok és szférák között vezeti olvasóját. Ahogyan Takács Zsuzsa eddigi pályáján, *A sóbálvány*ban is kiemelt szerep jut a hagyománynak, az irodalmi előképeknek, a különféle intertextusoknak. A novellaválogatás egyfajta folytonos dialógusba lép különböző „dimenziókkal”: más szerzőkkel, irodalmi szövegekkel, történelmi horizontokkal, geográfiai helyekkel – ennek köszönhetően egyfajta folytonos dinamizmus jellemzi. A megidézett filozófusok, írók nem csak előképek formájában vannak jelen a szövegekben, hanem műveik és munkásságuk is szerepet játszik az egyes írások lehetséges olvasatában, értelmezésében.

Részint a történelmi múlt által ihletetemberközeliés szubjektív életsituációk és az irodalmi szövegek és szerzők tere által megidézett fikcionális háló közötti hullámváz adja *A sóbálvány*novelláinak eredetiségét és vonzerejét, amelyek ugyanannyira építenek a kollektív (társadalmi) emlékezet erejére, mint az olvasó feltételezett irodalmi-filozófiai műveltségére és felkészültségére. Ugyanannyira fontos vonatkozási pont a fekete Pobjeda, mint Thomas Mann Cipollája, vagy az iróniától sem mentes felhanggal megidézett nietzschei háttér. Arra is érdemes felhívni a figyelmet azonban, hogy a (néhol talán az olvasóra nyomásként nehezedő) különösen gazdag utalásrendszer mellett a szövegek éppen a tény- és valóságosság határait mozgatják ki, átjárókat teremtve realitás és szürrealitás, ébrenlét és álom, tapasztalat és fantázia között. Hogy mindez alapvető tulajdonsága a kötetnek, azt jól jelzi, hogy csaknem valamennyi novellában megtalálható valamilyen formában az álom, az álmodás jelensége, amelynek segítségével könnyűszerrel lebonthatók a tapasztalati világ szabályai, és egyúttal a lineáris, úgymond logikus történetvezetés is. Ez egyébként a kellően elmélyült befogadás esetén olyasfajta játékos olvasásélményhez is vezethet, amikor is a kötetben

egyre beljebb haladva, a szövegek építkezésének módját és ritmusát egyre inkább kiismerve szinte várjuk, hogy felvilágosítson bennünket az elbeszélő: újra egy álomleírást, álomjelenetet olvasunk.

86 Visszatérve a gyűjtemény sajátos fikciós eljárásaihoz: az irodalomhoz fűződő viszonya, a reális és irreális-szürreális síkjainak folyamatos egymásra írása, az olyan dimenziók „mobilizálása”, mint a tér, az idő, vagy maga a narrátori identitás, Takács Zsuzsa kötetét valamelyest a borgesesi szövegvilággal teszi rokoníthatóvá, még ha egyúttal attól jelentősen különbözik is. Ezmeg is jelenik egy szószerinti idézet révén a *Szerelemgyümölcs* című novellában, amely *A tükör és a maszk* szövegéből idéz. És mintegy borgesesi módon egyszerre vagyunk tehát napjaink jelenében, az 1950-es években, a (puha) szocializmus Magyarországon, az első világháború előtt – Havannában, Rómában, vagy a mediterrán Kanadában. Az idő visszafelé jár (*Szerelemgyümölcs*), az életkor és idő relatív (*Az eltévedt zsoké*), síkok és terek egymásba mosódnak, a holtak élökként térnek vissza (*Kihalni esélyes I-II.*, *A sóbálvány*).

A kimozgatás, kilépés, elmosás gesztusait erősíti például *Az eltévedt zsoké* hőséneke retorikus kérdésére választ adó nagybetűs Hang, vagy a *Takarítóm távozása után*ban olvasható narrátori kiszólás („jegyzem meg a feszültség fokozása céljából”). Bár az egyébként kifejezetten olvasmányos, sodró lendületű szövegek lüktetését és sajátos mozgását a szerzői beavatkozásnak és jelenlétnek az ilyen jelzései kissé megtörik, mégis hozzáadnak a novelláskötet élő jellegéhez, élő alatt értve itt a szövegeknek azt a természetét, nyelvi megalkotottságát, amellyel azt az érzetet kelti az olvasóban, hogy azok a befogadás során is folyton alakulóban, megírás közben vannak, rögzítettségük kevés vagy úgymond instabil.

A sóbálvány erényei közül fontos kiemelni a humor és az ironia iránti fogékonyságát, az ezekkel való finom és mértékletes bánásmódját: ennek szemléltetéséhez elég csak például a sorban a harmadik novella, *A Nagy Világszínház*, „interlingvális” játékát felidézni. „Hogy rezzenetlen arccal előadott tréfáját, mely szerint a spanyol alapszava a tókehal, azaz a *besugo* (»pikáns paprikaszószban vagy bazsalikomos mártással nyakon öntve«), komolyan vette-e bármelyikük, ki tudja.” De ide sorolható például a meglepetés erejével ható, a szó legszorosabb értelmében véve a popkultúra színteréhez tartozó „Batman-kánon” (a szövegben *Denevérember*) megidézése is, vagy a *Szemfülész II.* „elefántkórban szenvedő főnövére”, aki már csak a névazonosság miatt is a *Kérem a következőt!* című mesefilmből ismert Ursulára emlékeztethet bennünket. Hasonló mozzanat természetesen az elbeszélő általönmaga és Naomi Campbell között felállított párhuzam: „valóságos Naomi Campbell, a Vogue divatmagazin első fekete címlapfotója (méretei: 86-61-86).” Emellett a kötetből a groteszk sem idegen, sőt, legerősebb pillanatai közül jó néhány él ennek eszközével. (Remek példája a *Kihalni esélyes I-II.*)

Széles és gazdag tehát az az irodalmi és kulturális kánon, amelyből *A sóbálvány* szövegei táplálkoznak, és amelynek a felfedezéséhez komoly műveltségre és előolvasottságra van szükség. Azazhogya lenne, ha a kötet nem tenné meg olvasóinak azt az igen nagy szívességet, hogy a novellákat követően különálló jegyzékben sorolja fel az egyes idézetek, más vendégszövegek és utalások forrásait. Persze ettől függetlenül a felfedezés és a felismerés élménye megmarad, amennyiben a könyvet szigorú értelemben véve lineárisan olvassuk, és nem rontjuk el idejekorán a „játékot” a magunk számára. Természetesen elkerülhetetlen a pozícionálás szándékát megemlíteni – az utalások mutatják, hogy milyen hagyományok, gondolatkörök, akár ars poeticák keresztmetszetében érdemes olvasnunk a kötetet, de legalábbis felmutatnak bizonyos irányokat, amelyek mentén elindulhatunk. Emellett úgy gondolom, hogy *A sóbálvány* irodalmi panteonja egyfajta felhívás is arra, hogy a gyűjtemény hőiséhez (amennyiben van egy bizonyos, egységes, behatárolható hőse) hasonlóan merüljünk el a szerzők és a szövegek több ezer évnyi labirintusában. Az irodalmiság, a „könyvesség” talán legmegragadóbb pillanata a kötetben *A könyvek felszámolása* című szöveg, amely konkrét és átvitt értelemben véve is irodalmi leltár, számvetés. (Ne feledjük azt sem, hogy a *York napsütésében* III. Richárd alakja válik a tanulságot megszólaltató szereplővé.)

Bármennyire is hangsúlyoztam a fentiekben *A sóbálvány*nak a reálishoz, ha úgy tetszik, a referenciálishoz fűződő dinamikus viszonyát, nem lehet figyelmen kívül hagyni a számos, Takács Zsuzsához mint biográfiai személyhez kötődő leírást sem. A megvalósulatlan orvosi pálya, a Havannában töltött időszak, a spanyol nyelv folyamatos kitüntetett szerepe, a kollégák és tanítványok megidézése számos más momentum mellett az életrajzi vonatkozások fontosságát erősítik. Mindez a címadó és egyben kötetzáró novellában, *A sóbálványban* valamelyest összegződik, ahol a szöveg nemcsak életrajziségára, de önmagára – mint irodalmi szövegre és mint gyűjteményre – is reflektál. „Azután mélyen meghajol fő- és mellékszereplői előtt, bocsánatot kér és megbocsát nekik, majd pedig egyenként szélnek ereszti őket (utoljára hasonmását, a gyakorlott álmodót, akit ez év január elsején a nevére is vett).” Ugyanitt érzékletes magyarázatot kapunk a címadásra, s mintegy metanarratív módon a kötet egészének bizonyos vonásai, kulcsmomentumai is értelmezhetővé válnak. „Z., mint többször hangsúlyoztuk, nem hitt a zsarnoki idő hatalmában.” Megjelennek a fontos szerepet betöltő elődök és favorizált művészek: van, aki Magritte-hoz hasonlóan „testesül meg” a novellában, míg Csokonai, Kosztolányi vagy Babits újra szó szerinti idézetek formájában lép be a szöveg terébe. *A sóbálvány* – mind a novella, mind pedig a kötet maga – egy bensőséges és megragadó momentummal, a néhai szülők

képével, az élet és az emlékek törékenységével, körforgásával zárul, hogy a narrátor feloldódhasson a biztonságot adó anyai ölelésben.

88 A referenciális olvasat igénye, figyelembevétele nélkül is megállapíthatjuk, hogy *A sóbálvány* szövegeinek hőse a visszanezésben, az emlékek és a múlt felidőzésében rejlő halálos erejű fenyegetettség kockázatát vállalva magával viszi az olvasóját különböző „múltakba”, s ennek értelmében akár úgy is olvashatjuk a novellák szövegeit, mint a statikusság, a megmerevedés antitézisét. Ismét visszatérve előző megállapításaimhoz: folyamatos mozgás, dinamizmus és párbeszédedesség áll szemben Lót feleségének sorsával, az emlékek és a nézőpontok „berögzülése” helyett folyton alakuló, pulzáló elbeszélésfűzért, képtárlat helyett filmkockákat, sőt filmsorozatot kapunk.

Azt nem tudhatjuk, hogy *A sóbálvány* fő- és mellékszereplői elfogadták-e szerzőjük bocsánatkérését, az azonban bizonyos, hogy van miért meghajolnia, hiszen a taps már az első bekezdések olvasásakor megkezdődhet, és nem halkul el az utolsó mondatvégi írásjelek után sem. (*Magvető, Bp., 2017*)

ÁLOMVERZIÓ

Takács Zsuzsának

Álmomban kövér fiú voltam, majdnem férfi.
Ahogy az életben is. Bár inkább vékony.
A rendszeresen megjelenő álomlakás negyed-
köríves, szűk folyosóján nem fértem át.
Az ebédlőbe akartam jutni, de miért. Felébredek
beszorulástól való félelmemben, és nem jutok át.
Tovább. Nem tudom meg, mi az, ami olyan ismerősen
hívogatott. Ennyi marad az álomból, egy határhelyzet,
itt és ott között rekedve. Tudom, persze, ez még kevés
egy vershez, de már rég nem verseket írok. Mégis
megtapogatom magam, megnyugszom. Nem vagyok kövér.
Most éppen ezt álmodom versbe. Egy irodalmi esten ülve.

Kathrine, Dorothy és Mary matematikából diplomáztak és számológépként dolgoznak a NASA-nál. Egy átszervezés mindhármuk életét megváltoztatja. Csak azt szeretnék csinálni, amiben a legjobbak, nem is tudják, hogy a következő

90 Szabó Márton István

NYÚJTANI A LEHETŐ- SÉG-TAKARÓT*

hónapokban új fejezetet nyitnak az afro-amerikai polgárjog történetében.

Theodore Melfi producer-rendező második nagyjátékfilmjét (első: St. Vincent, 2014) két Oscardíjra is jelölték. Habár egyi-

ket sem kapta meg, a 2017-es Oscar-filmek közül kétségtelenül az egyik legmaradandóbbat sikerült megalkotnia.

Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy, mivel az európai-amerikai értelmiség fokozatosan törekedett arra, hogy a huszadik században felzárkóztassa ideáit a jövőhöz, tehát a századelőtől kezdve igyekszik felszámolni a rasszizmust, az etnikai megkülönböztetés kézzelfogható problémáit már a szüleink is maguk mögött tudták hagyni.

A hatvanas években, miközben az értelmiség (lélekben) már felnőtt a diszkrimináció felszámolásának gondolatához a világon, a szegregáció még mindig vadul működik az Egyesült Államokban. Húsz évvel vagyunk a második nagy háború után, s habár a lakosság már nem tudja „kikerülni” a színesbőrű lakosság szerepvállalását a társadalomban – katonai tisztok, egészségügyi dolgozók, kutatók stb. dolgoznak együtt a fehérbőrű highclass-szal – nem csak az elmaradott déli államok koszos kiskocsmáiban működnek külön *only black* és *only white* mosdók, hanem a kormányépületekben ugyanúgy, mint a nagyvárosok közkönyvtáraiban.

A fentiek mellett ez a film a technikatörténet azon korszakáról mesél, ahol az egyén, a „feltaláló”, mint individuum megszűnni látszik; a közös, nemes cél érdekében a legjobb elméknek egy szobában kell ülniük, hogy a jövő nagy kérdéseinek megoldásain dolgozhassanak. Új korszak kezdődik a tudománytörténetben: az építheti a jövőt, akit odaengenek az előfinanszírozott munkaasztalhoz.

Filmünk három főszereplőjének élete ekörül a munkaasztal körül forog a NASA kutatóközpontjában. Katherine azért küzd, hogy matematikusként ismerjék el az űrhajók pályáin dolgozó kutatócsoportban, Dorothy azért, hogy csoportvezető lehessen a számítástechnikai laborban, Mary pedig repülőmérnök szeretne lenni. Mindhárman feketék, mindhárman nők, mindhárman kiugró tehetségek.

Theodore Melfi filmjének legnagyobb erőssége, hogy olyan részleteket oszt meg az afro-amerikai polgárjogi harcok díszleteinek kulisszáiról,

melyekkel ritkán találkozhat a néző. Nem egy rabszolga- vagy drogmaffia-filmre ülünk be, ahol a felállás az első ilyen filmre beülő nézőnek is evidens – az elnyomottak szenvednek, az elnyomók elnyomnak stb.

A számolás jogában a viszonyok kétoldalúak és képlékenyek. Meg kell értenünk, hogy (ami visszatekintve fölösleges energiapazarlásnak, ésszerűtlenségnek tűnik) a rendszer, ami szerint a NASA kutatóközpontját építették, abban a történelmi együttállásban az alkotók részéről relevánsnak, sőt szabványszerűnek tetszett: nem külön számítástechnikai, kísérleti, és elméleti irányító blokkokat építettek, hanem „fehér” és „színes” épületeket, külön szeparált mosdókkal, irodákkal, parkolókkal. Eszükbe sem jutott, hogy egy színes bőrű munkatársat áttemelhetnek a „fehér” épületbe. Egyszerűen nem volt erre precedens.

A motívum, miszerint Kathrine, miután áthelyezik a „fehér” épületbe, folyton a fél kilométerrel messzebb fekvő „színes” munkaközpontba jár mosdóba, talán elnagyoltnak, didaktikusnak tűnhet, pedig: végtelenül életszerű. Kivételként kapja a lehetőséget, hogy a „fehér” kutatócsoportban dolgozhat, örülnie kell, hogy egyáltalán itt lehet, nem meri megkérdezni, hova járjon mosdóba, ha egyszer a „fehér” épületben nincs „színes” mosdó.

A rendező gyakorlottan vezeti színészeit, a film koncepcióját alátámasztják az alakítások. Mivel életrajzi film, szükségszerűen többet kell megtudnunk a három főszereplőről, mintha csupán archetipusokat ábrázolnának az alkotók. Hogy az adott filmidő alatt mindhármukról elegendő információt közöljön, a rendező vehemens, elnagyolt gesztusokkal ruházza fel karaktereit.

Az alakítások tehát nem mélyek, de pontosak, a karakterek egymáshoz képest pontosan úgy értelmezhetőek, akár egy háromszereplős drámában. A mellékszereplőktől csak ráadás, hogy Kevin Costner rég volt ennyire karakteres a vásznon, Kirsten Dunstnak jól áll a gonoszság, Mahershala Alit pedig sikerül kibillenteni a macsó-sármőz szerepkörből, amelyben benneragadni látszott mindedig.

A hosszú évszázadokon keresztül, a sejtjeinkbe nevelt faji és nemi előítéletek működnek a vásznon. A rendező fontosnak tartja kiemelni, hogy a változás nem egyik pillanatról a másikra történik; történetét nem a „szabadságharc” első csatái, hanem a folyamat középállomásai köré építi, egy olyan helyzetet ábrázol, ahol a probléma régóta a felszínen van, a változás (legalábbis a változtatás igénye) régóta ott lebeg már a levegőben. A hangsúlyt az egyén szuverén döntéseinek fontosságára helyezi, állítja: ha mindig csak kicsit nyújtózkodunk tovább, mint ameddig a lehetőség-takarónk ér, a takaró bizony idővel kibővíthető.

A rendező magyarázata az együttállásra, ahol ez a három történet párhuzamosan révbe érhetett (az USA első fekete női repülőmérnöke, számítástechnikus csoportvezetője, matematikus kutatója): a NASA. A szegregáció helyi eltörlését nem a haladó szellemiséggel magyarázza, egyszerűen az időhiány és az tudós-vezetők intravertált, társadalmi normákból kilógó személyisége hagyja figyelmen kívül a társadalmi nyomást. 92 Döntéseikkel nem szociális, hanem praktikus alapon dolgoznak a szegregáció ellen. A lábjegyzetben azért megjegyzi: a jövőnek dolgozó válogatott kutatók politikai szabadságot gyakorolhatnak, hiszen politikai döntéseikkel senkinek sem kell megfelelniük – nem választották őket, nem is választhatóak, kvázi leválthatatlanok.

Lehetőségeink kibővítéséhez tehát szerencsés együttállások kellene, és a felismerés, hogy, ahogyan Mary Jackson, ha nem is tűnt reálisnak, jogilag már megtehetette, hogy keresetet nyújtson be az egyetem ellen, amiért nem veszik fel a repülőmérnök szakra, pedig szakmai múltja, diplomája és munkahelye is alá támasztaná a felvételt, úgy nekünk is meg kell hoznunk azokat a döntéseinket, melyeket még senki sem hozott meg a környezetünkben, pedig elméletben meghozhatóak.

* *A számolás joga*; rendezte: Theodore Melfi; írta: Margot Lee Shetterly regényéből Allison Schroeder és Theodore Melfi; főszereplők: Taraji P. Henson, Octavia Spencer, Janelle Monáe, Kevin Costner, Kirsten Dunst, Jim Parsons, Mahershala Ali; fényképezte: Mandy Walker; vágó: Peter Teschner; látványtervező: Wynn Thomas; jelmeztervező: Renee Ehrlich Kalfus; zeneszerző: Benjamin Wallfisch, Pharrell Williams és Hans Zimmer

A fénykép a *jelent* tudja megörökíteni,
és az expozíció pillanatától *múlt* lesz.

Első villanás – Jack Kerouac – Úton (jelen)

Fülöp Péter 93

Amikor az úton elindulsz,
még nem vagy az úton. Az
út akkor éled fel benned,
amikor hazatértél. Hazatérni igazán, csak az tud,
aki meg tudja járni az utat.

Időtlen utazás,
végtelen tájakon, elágazások, találkozások sokaságával. Pillanatok, pillanatok, képek, emlékképek.

Kerouac utazásáról hazatérve, szállodai szobájába zárkózott, és óriási tekercs nyomtatópapírra, napokig, megállás nélkül írta a képeket, ami az utazás mélyélménye volt számára. Folyamatos írás: kiírni a történeteket, amik teljesen átjárták létezését. Nem volt többé külön *út* és *utazó*. Nem szeretett volna többet mutatni, csak azt „*ami volt*”: az *út*, és az *útban* Ő maga. Ez a sem kevesebbnek, és sem többnek nem lenni, a könyv varázsa.

Burger Péter elindult az útján, és amit látott, érzett, ami megszólította, azt lefényképezte. Nem azért, mert képet „*akart*”, hanem azért mert a látott kép *megszólította*. Nem szeretett volna többet mutatni, csak azt „*ami volt*”: az *út*, és az *útban* Ő maga. Nem volt többé külön *út* és *utazó*. Ez a sem kevesebbnek és sem többnek nem lenni, a képei varázsa. Ez az tiszta, érdek nélküli „önvalóság” hitelessége. A legegyszerűbb formában kifejezve: *lenni*.

Második villanás – Lao Ce – Út és Erény könyve (múlt)

Senki sem beszél manapság arról, hogy Lao Cénél miért éppen az *út*, és miért éppen az *erény*, maga a könyv főfonata. Mintha nem lehetne látni teljes tisztaságában az összefüggést. Mintha a kérdés fel sem merülne korunk „felvilágosultnak” dicsőített emberében. Mintha nem tudnánk régi dők óta, hogy valójában az *út* szüli az *erényt*, és az *erény* tart a helyes *úton* - mindnyájunkat. Próbátétel nélkül nincs „lepróbáltság” (*Szabados György*), és átélt tudás nélkül, nincs tiszta döntés (látás, éberség, vidya). Ez a hiány pedig korunk emberének fő életproblematikájának gyökere: Az *önazonosság* egyszerűségének, és az élet *valóságának* (megéltetésének) hiánya. A legegyszerűbb formában kifejezve: a *lenni* hiánya.

„ROAD”

Villanások Burger Péter

fényképeihez

Pedig a válasz Lao Ce óta kézenfekvő:

*Aki közös az út-tal,
az út-at elnyeri.*

94 *Aki közös az erénnyel,
az erényt elnyeri.*

Harmadik villanás – Hamvas Béla – Kierkegaard Szicíliában (ég)

A létezés egyik csodálatos paradoxonja, amit Hamvas Béla elmesél, *Kierkegaard Szicíliában* című esszéjében: „Ha az ember otthon marad, a világot ismeri meg. Ha elutazik önmagát”.

Az úton-lét nem a világba vezet, hanem a világon keresztül önmagához. De engedni kell, hogy az út formáljon, befogadjon, és én befogadjam, a megkapott világot.

Alkotni is így igaz: azt tenni, amire szólításom van, azt megalkotni, amit képes voltam megélni magamban. Azt fotografálni, ami megszólít. Nem megszerezni akarni, hanem engedni, hogy hívjon a kép.

Egyetlen valódi művészeti alapállás hiteles, és az nem az absztrakt konstrukció, hanem az organikus absztrakció. Nem leválni a Mindenségről, hanem eggyé válva azzal, alkotni.

A régi válasz nem az: „*légy önmagad*”, hanem ez: „*ez vagy Te*”.

A fotográfia a *jelent* tudja megörökíteni,
és az expozíció pillanatától *örökkévalóság* lesz.

Novellaíró pályázatot hirdet az idén 150 éves Központi Statisztikai Hivatal, amelynek célja a magyar hivatalos statisztika alapító atyja tevékenységének megismertetése. 95

Amatőr és rendszeresen publikáló szerzők egyéni vagy közösen elkészített pályaműveit várjuk, éljenek akár Magyarországon, akár a határon túl. A pályázaton 14 éves kortól lehet részt venni, eredeti, máshol nem publikált prózai művel. Egy pályázó legfeljebb 3 alkotással nevezhet. A pályázat témája: **Keleti Károly, a szenvedélyes statisztikus.**

A pályázati feltételekről és a formai követelményekről részletesen a www.ksh.hu/novellapalyazat oldalon tájékozódhat.

Beküldési határidő: 2017. november 1.

A pályaműveket statisztikusokból és irodalmárokból álló szakmai zsűri értékeli. A legjobbnak ítélt három alkotást díjazzuk.

Olvasói szavazatoknak is helyet biztosítunk, amelyek alapján közönségdíjat is kiosztunk.

Díjazás:

1.helyezett: 300.000/250.000 forint

2.helyezett: 200.000/150.000 forint

3.helyezett: 100.000/50.000 forint

Közönségdíj: 250.000/200.000 forint

Eredményhirdetés: 2017 decemberében, ünnepélyes keretek között, a Központi Statisztikai Hivatal épületében. A nyertesek nevét a KSH honlapján és a Hivatal Facebook-oldalán is közzétesszük.

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő, próza rovat: szenazol@gmail.com)
SZÚCS BALÁZS PÉTER (Füstjelek online rovat)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLEYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
TURI MÁRTON
POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PÉTER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.